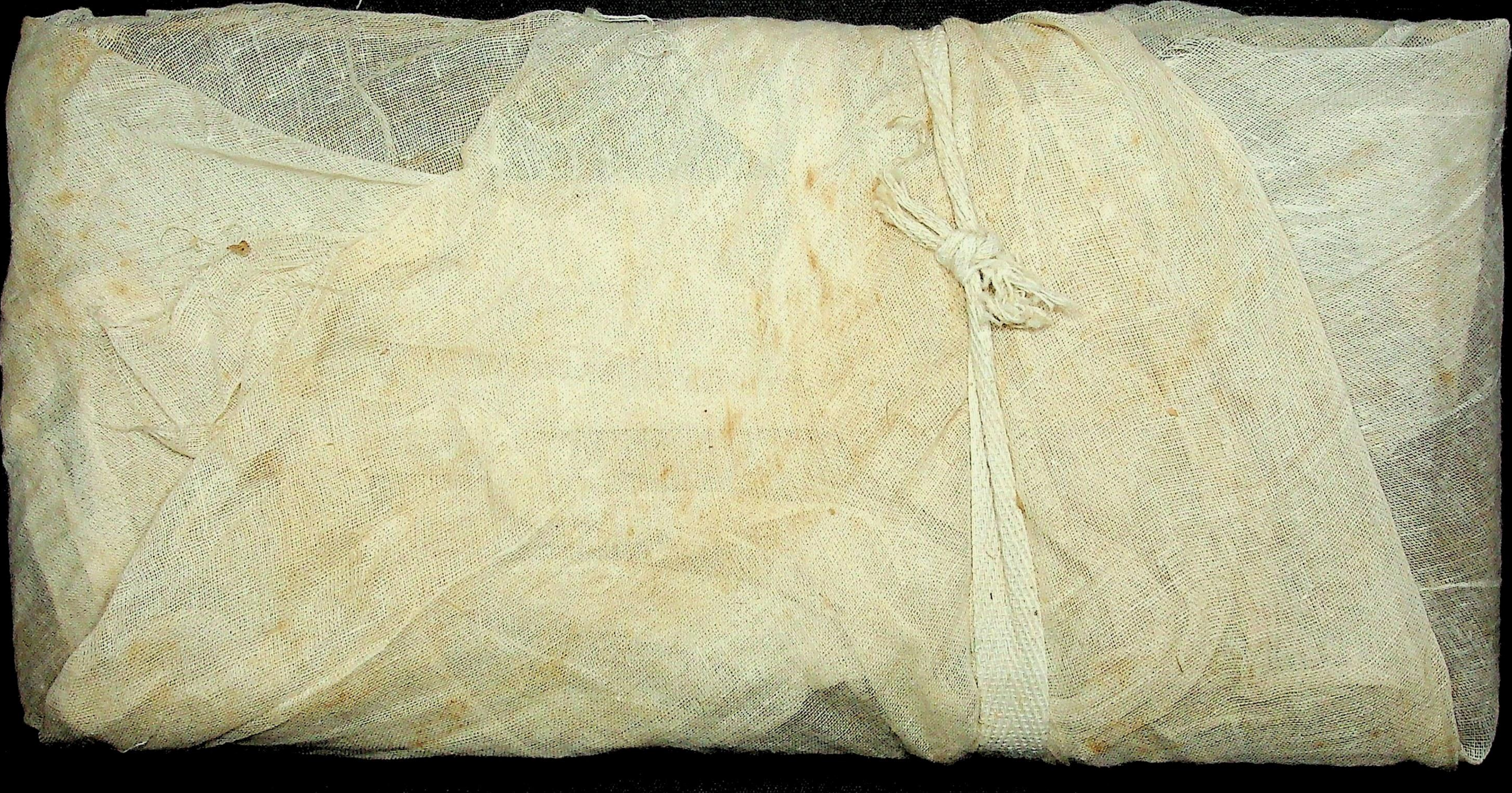

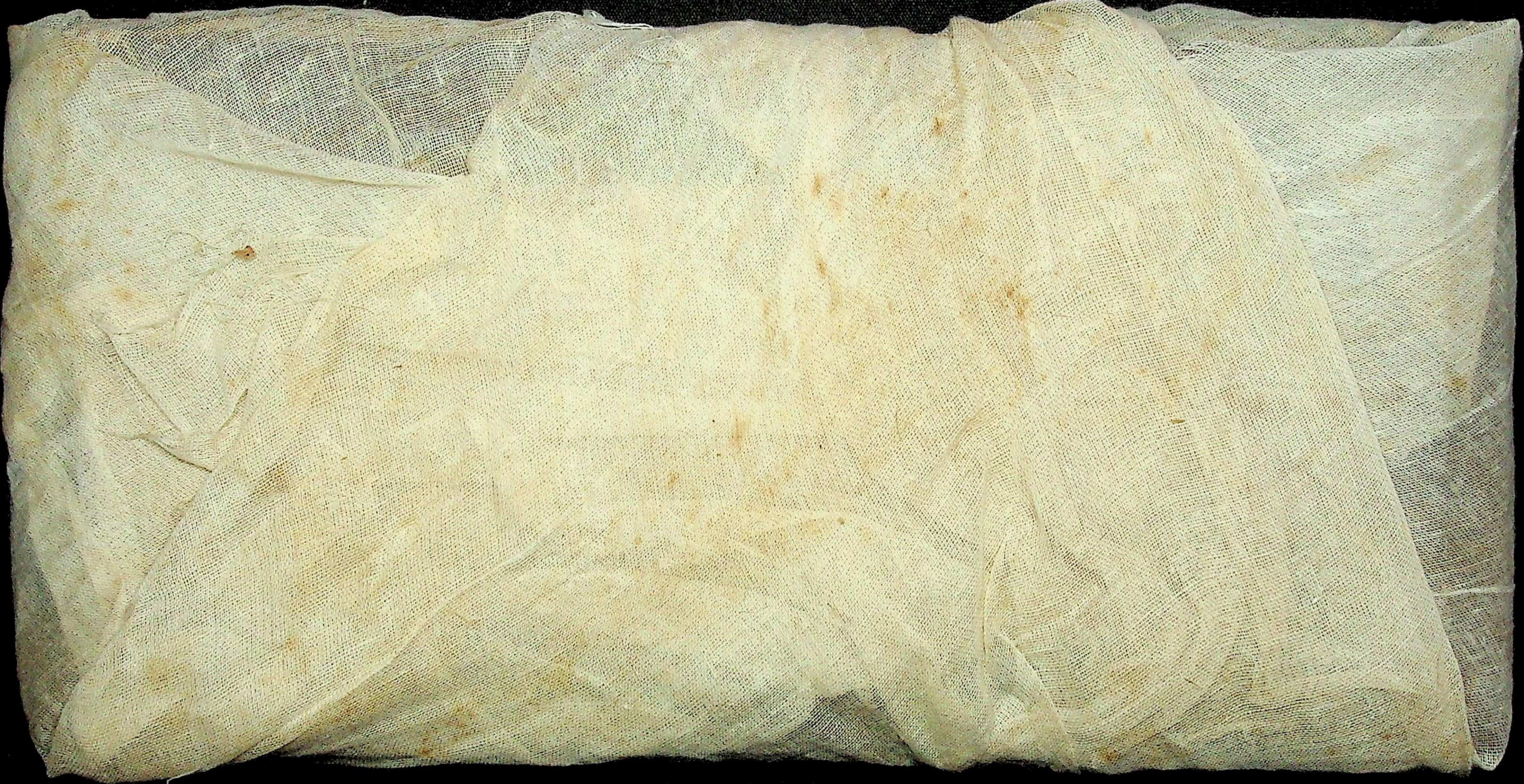

no.12 HARDWAR MAHATMYA.
Puran in Xxxxxxxx Devnagri script.
some front pages missing, in good condition.

SRI AUROBINDO INTERNATIONAL UNIVERSITY CENTRE
160 12 Sa
Haridwar māhātmya

no.12 HARDWAR MAHATMYA.

Puran in ~~Xxxxxxxxx~~ Devnagri script.

some front pages missing,
in good condition.

SRI AUROBINDO INTERNATIONAL UNIVERSITY CENTRE
160 12 Sa
Haridwār
māhātma

ॐ स्वस्ति श्रीगणेशाय नमः सूत उवाच ततः पूर्वं महाभागाः स्कंदो वै पा
र्वतीसुतः सर्वकैलासमहात्म्यं कथयामास सुव्रतः १ श्रुत्वा तु पार्वतीपुत्रो नाममा
हात्म्यं श्लिष्ट वक्र पप्रच्छ च ततः स्कन्दं गंगाद्वारस्य वैभवं रतनान्मातावती
र्थानां तत्र या च सरितां तासु मे माहात्म्यं कथयामास वै सत्यवतीसुतं २ ना
रदाय च सर्वासां विद्यानां पारगोऽजिनजः येषां च श्रवणात्सद्यो मुच्यते
सर्वपातकैः ३ ऋषय ऊचुः स्तुत स्तुत महाप्राज्ञ सर्वशास्त्रविशारदः त्व
न्नो दत्ता महाभाग ज्ञानरत्नस्य सर्वदा ४ बहूनि हि पुराणानि श्रुतानि च
मुखात्तव गंगाद्वारादि नव श्राविराजो वै व प्रकीर्तितं ५ सर्वेषां क्षेत्रतीर्थानां
माहात्म्यानि महान्ति च श्रुविशिष्टानि तीर्थानि मायाक्षेत्रादितः पुनः ६ ॥
श्रोतुमिच्छाम हात्म्यं ततः श्रीकेदारस्य ततः परं तद्दसं प्रतिवद्यानि नमस्कृत्य ग

जाननेऽशक्तावैमानसेरवैर्तीर्थानिसर्वत्रापिदेवागाराणिवहुशःकथा२
ऽस्मिन्निसमम्मा:१०पुनःपप्रच्छवैधात्रीज्ञःसर्वेऽस्वरात्मजेविनयावनतोमेत्वा
चरणौवन्दिवाच११नारदोवाचदेवसंसृष्टवणेषुदेवेशपार्वतीसुतेनायकमा
नसादिष्टक्षेत्रेषुतीर्थानिपुवराणि१२कथितानिमतासेनभवद्भक्तिप्रदानि
हियद्यस्मृतानिभवतातीर्थानीविविधान्यपि१३तत्राणिसंशयोमेद्यवर्त्तते
देववंदितःत्वन्मुखाद्देवदेवेशश्रुतंकास्याहिविस्तरात्१४गंगाद्यादिभव
म्नापिस्थितिशृपरमात्मनःतेपिद्रुमाद्योविप्राःक्षत्रियाःपांडवादयः१५
संसारेदुःखसंतप्ताविविद्धिन्नेतोमहेश्वरजन्मःकैलाशशिखरेकेदारेश्रम
दायके१६कथंपुन्यमनत्तेनेस्यत्वेवेपरमात्मनःकाशीस्यत्कानहादे
वोदयत्वावाणावसंतमानन्१७कथंनज्ञातवांस्तेषांनिष्कृतिंशिवेनन्दने

देवेशगोब्रह्महत्यायाः तन्मे वद महामते १८ कस्य प्रमस्मिन्स्थले रम्ये गत्वा प्राप्नुयुः
परं पदं इति मे संशयं छिंधि यदि मे कौतुकं दया १९ हेरस्तत् उवाच इति श्रुत्वा वच
स्तस्य नारदस्य महात्मनः ध्यात्वा क्षणं महादेवं स्मृत्वा तद्वचनं परम् २० उवा
च पृष्ट सत्वाक्यं वाक्यं तं वाग्विदांवरः नमस्कृत्य महेशानं सर्वदेवनमस्कृ
तम् २१ स्कंद उवाच धन्योसि त्वं महाभाग धन्यानां प्रवरो मुने त्वत्समो ना
स्ति त्रैलोक्ये मे प्रियो भक्तिमतां वरः २२ नमस्कृत्य पुरस्तात् चराचरगुरुं वि
भुं सर्वस्य जगतो बीजं जन्मादिपरिवर्जितं २३ ब्रह्माण्डकोटरप्राय यस्य रोमा
वविवरे ध्रुवं महावातप्रेरिता विशंति प्रविशंति च २४ दिक्कालपरि
मातं जगदीशं जगन्मयं अनादिमध्यनिधनं नमस्कृत्वा ब्रवीमि ते २५
यत्वया परिपृष्टोयं हे धर्मार्थसंहितं वचः तच्छृणुष्व महाभाग मनः कृ
त्वा ब्रवीमि ते २६ इदं स्तोत्रं त्वयात्पूर्वं केदाराख्यस्तु पुण्यदं यच्छ्रुत्वापि नरो नाति

पे

इदमेव महास्थानं परार्म्महासदाशिवः यस्य दर्शनमात्रेण सर्व्वपापैः प्रमुच्यते ३८
महेमाद्रि महामातंग छत्तावसंततं यथा मनसा वा वसां वैरो छे तिनि वसंति च ३९
तथैव त्रिषु लोकेषु नागपर्व्वतो मर्व्वलिंगेषु श्रेष्ठो हि मालं यस्य च विलिंगीत महा
जले ४० पिवेत्यम्रतवद्धि प्रसदाशिवः परिकीर्त्तितः तथा सर्व्वेषु देशेषु हि
मवदेशसंज्ञित ४२ यथा सर्व्वेषु देवेषु सामवेदः प्रकीर्त्तितः तथायं सर्व्व दे
शेषु देशवर्य्यो विधीयते ४३ यथा रत्नेषु सर्व्वेषु नेमिधार एष संस्थितं तथा
सर्व्वेषु देशेषु हिमवदेशकः स्मृतः ४४ यथा सर्व्व शैलानां हि शालग्रामं
शिलावरा तथा सर्व्वे मृतीषु मृती थैराजो यमिरितः ४५ यथा नदीषु सर्व्वा
दे. सु जाह्नवि समुदाहृता तथाहि सर्व्व शैषु देशराज्ञो यमीरितं ४६ यथा मनौ
षु सर्व्वेषु मनोराजो हि नारदः तथायं सर्व्वदेशेषु देशो केदार संज्ञितः ४७

३

शिवराजमतान्नेरे २७ श्रृणु वक्ष्यहितोमेत्वागदत्ता वृक्ष नंदनं नंदापर्वतमार
भ्य यावत्कौषाकिरिमेवेत २८ तावत्केदारकं क्षेत्रं शिवमंदिरमुत्तमं रत्नस्तंभस
मारम्भमायाक्षेत्रावधि स्मृतं २९ अतिपुण्यतमं स्थानं हिमालयपदांतिके अस्मि
न्देशे तु ये मर्त्या वसंति दृढनिश्चयः ३० ते यांति किं महीदेव मनत्याहि करे स्थिता
एते सर्वे महानागा देवा वै मुक्तिशालिनः ३१ मत्स्यजन्महि सुध्याणाः सर्वते मुक्तिहे
तवे हिमालयं भवाने यो गंगा भो मिर्विनिर्गता ३२ गंगावसं मवायस्मागंगा एव
नसंशयः अतस्तत्सलिलं पीत्वा तत्रां स्नानमुज्जारवलं ३३ कथनस्यमे हास्नानशि
वा एव महामते अतस्तत्सलिलं पातुं माजतां त्रिदिवौकसः ३४ गंगा च यमुना
वैवस्वतते शुभदायके अतस्तत्सलिलं पिबतं धन्य शाक्तिः स्याः क्रोस्यमेरुर ३५ सर्वे
षां देशवर्याणामयं देशः प्रशस्यते यत्र साक्षान्महादेवो वसते च महामते ३६
मनोत्पत्ति स्थानं भगवन्नंदसयो अतस्तैर्नरवस्त्रेव सर्वदेवानामुनीनां च तनेंदेन ३

तीर्थे हि सर्वैतेमृ तिलोलसा: १५ चेण्डिकालीर्थराजे हि सहि स्नातो महान्
ने सधन्यः पुरुषो लोके स फलं तस्य जीवितं क दसो श्वरं महादेवं दृष्ट्वा वे
भक्तितत्परः कृत कृत्यो भवेन्मर्त्यो धन्यतां याति सत्वरं १७ द्रोणतीर्थे ऽपि
यः कश्चित्त्रिवसंन्न स्तमानसः स्नानं दानं जपं होमं करोति भक्तितत्परः
१८ तत्सर्वं कोटिगुणितं भवत्येव न संशयः रामतीर्थे समाकाश्चित्स्नानं वै
स करोति हि: १९ संयाति शिवलोके हि यावदिंद्राश्चतुर्दश: हृषीकेशाश्रयः
कश्चिद् तितीर्थे मृघुत्यदे २० त्रकरात्र मपि स्थित्वा नारायणसदृशो भवेत्
यमुनापि महाभागा तत्रायाति सरिद्वरा २२ तत्संगमे महातीर्थे प्रयागात्को
टिसंख्यकं धन्या नो मानवंजन्म तत्र भारतखंडके २३ तत्रापि हि भवदेश
मायासैत्रे विशेषतः तत्रापि कृष्णवेशे तत्रापि भजतां कुले २४ यत्ती

यस्तु नमात्रे ऽमुक्तकृतकृत्यो भवेन्नरः मानुष्ये जन्म संप्राप्य नैव सफलं कृतं तेर५
हृषीकेशाश्रमे क्षेत्रे गच्छंति सुधियश्च ते हसंति पितरस्तेषां सर्वे वै मुक्तिला
लसाः २६ स्नात्वापि चेतो धौलिवन्ते ते सर्व दुःखापि यानि स्नात्वाति पापेभ्यो
मुच्यते नात्र संशयः २७ तपोवने समासाद्य कुर्वंति श्राद्धमुत्तमं तेषां वै पितरः
स्वर्गे निवसंत प्रभवंति हि २८ एतद्देव महाक्षेत्रं मुक्तिद्वारं मयावृतं ॥
लक्ष्मणस्थानं समासाद्य लक्ष्मणपूर्णमंतिये २९ ततो वै शिवतीर्थे तु
स्नाति ये मनुजाः नराः शिवस्थानं प्राप्नुवंति ब्रह्मस्थानं तथैव चः ॥ ३०॥
तद्देव महाक्षेत्रं श्रेष्ठं पुह सदा शिवः मनसापि च यो मर्त्यो वचसापि तेषे
वच ३१ कृतकृत्यो भवेन्मर्त्यो मायाक्षेत्रस्य दर्शनात् यस्मिन् क्षेत्रे मृतेः
काश्चिद् ब्रह्म याति न संशयः ३२ देवा ऋषि महात्मानो नित्यं वै मुक्तिलालसाः

५

तेधन्यास्सर्वलोकेषुतेपूज्याःसर्वदेवतैः श्रीशिवेन्यस्तैमनसोवसत्स
त्रनिरामयाः ४८ सूतउवाच इतिश्रुत्वा महाभागा नारदो देशवर्णकं
पुनः पप्रच्छ तं स्कन्दं तीर्थानां विस्तरं बुधः ४९ इति श्रीस्कंदपुराणे के
दारखंडे देशप्रशंसायां प्रथमोऽध्यायः १ नारदोवाच नमो भोऽब्रह्मण्यमुख
सेनानिधर्मोहं भुमिनारदः योवैत्वंमुखकंजाद्विनिर्गतस्तु मयप्रभो १॥
तीर्थानि श्रोत्रपुटकैः सुधामे बाधते नहि इदानीं श्रोतुमिच्छामि तीर्थानि प्र
वराणि भोर अन्यानि कानि तीर्थानि का नद्यः शुभा वृक्षाः अस्मिन्देशे
महादेवपुत्र राजन नमोस्तुते ३ स्कंद उवाच श्रृणु नारद वक्ष्यामि तीर्थानि
शुभदानि हि यानिज्ञात्वैव संपदि क्लि मानव वर्तिस्फुटं गंगाद्वारात्तु पूर्वेण
पूर्वं रत्नसंभावधिवुवे तथा नदा गिरेः यत्र स्तीकांतं वृक्षनेदन ५॥

प्रमाणं क्षेत्रराजस्य गदितं मुनिनायक तत्क्षेत्रं दक्षिणे भागे द्रोणाश्रममितीरितः ८ गंगायमुनयोर्मध्ये मुख्ययोजनविस्तृतं तीर्थविस्तारेण वाप्ययोजनत्रयमीरितं ९ नारद उवाच शृणु नारद प्रवक्ष्यामि मायाक्षेत्रस्य पुण्यदं तस्योत्पत्तिं च माहात्म्यं शृणुष्वैकमनाः क्षितौ क्षेत्रे माया भगवती सा ख्याता स्थितिस्थित्यंतकारिणी तत्क्षेत्रं हि मयाप्रोक्तं नव भक्तिप्रदायकं १० पुरा दक्षो महातेजा ब्रह्मपुत्रो मुनीश्वर तस्यैव दुहिता विप्र सतीनाम्नी मनोहरा ११ यस्याः स्मरणमात्रेण सर्वदुःखं प्रणश्यते यया सर्वमिदं व्याप्तं जगदेतच्चराचरं १२ तत्क्षेत्रदर्शनात्सद्यो न च भूयोपि जायते येन दृष्टमिदं क्षेत्रं सफलं तस्य जीवितं १३ गंगाद्वारे कुशावर्ते बिल्वके नीलपर्वते स्नात्वा कनखले तीर्थे पुनर्जन्म न विद्यते १४ सर्वे देवाः सगंधर्वा यक्षकिंनरतापसाः तिष्ठंति यत्र

मुनयः सिद्धगंधर्वा यक्षाः किंनरतापसाः ३३ निवसंति विप्रेंद्र नाराय
णपरायणाः चतुर्वेदमयो घोषः स्वस्ति संपद्यते द्विज ३४ इति ते कथि
तं सर्वं यस्त्वष्टो द्वत्वयाद्विज नैमिषारण्यवत्के मम चक्षुषातु मि
ष्टति ३५ सूत उवाच इति श्रुत्वा वचस्तस्य मुनेः परमयाचनं पुनः
पप्रच्छ देवर्षिपुत्रं विस्तारपूर्वकम ३७ इति श्रीस्कंदे केदारखंडे मा
याक्षेत्रमाहात्म्ये द्वितीयोध्यायः २ नारद उवाच श्रोतुमिच्छामि क्षे
त्रस्य मायायाः पुण्यवर्धनं उत्पत्तिं विस्तरेणैव प्रसन्नो भक्तितत्परः १
स्कंद उवाच शृणु नारद तत्सर्वं पापघ्नं सर्वकामदं यथा पुरा भवद्य
ज्ञो दक्षस्यात्र प्रजायते २ पुरा दक्षो महातेजाः प्रजानां प्रतिष्ठवरः व

२५

नैवासंतकुशलः सर्वशास्त्रेषु वै द्विज दक्षो वै पुत्राहि विप्रेद्र दक्षाङ्
ष्ठाङ्गुष्ठजात श्रीवृत्तिणो भगवतः स्थितिकर्मोद्यतस्य हि ८ कन्यावस्
तुस्तस्यापि वृत्ता संततिकारणे एकदा सम्मुनिः पूर्वं यज्ञाय कृतवा
न्मनः ५ आगताश्च ततः सर्वे सदेवासुरमानुषा दर्शनार्थं हि यज्ञ
स्य दक्षस्यान्मु कर्मणः मुनयः कुशहस्ताश्च सोत्तरीयाजिनांबराः व
शिष्ठादयो महात्मानो दंडपुस्तकधारकाः ७ शिवश्चापि स्थितोष्वेषु ८ स्क
श्च नानासस्त्रविशारदाः पुलस्त्यश्च महाभागपुलहः क्रतुरंगिरा
८ एकैंते वाने च मुनयो बहवः समुपागताः विश्वेदेवास्तथादित्या
मरुतो यक्षकिंनरा टे साध्यासिद्धा महात्मानः सेन्द्रः सुरगणास्त
था विष्णुश्च भगवान्ब्रह्मा चंद्रमाश्च बृहस्पति १० जानन्वकृश्चगंध

८८

वीः किन्नराश्च तथैव च ननृते अप्सरोगणाः नाना गान विशारदाः ११
स्तम्भकाः पटहाढक्कातथा दुन्दुभिपेलापः भेदुश्च सर्वतो विप्र श्राणि बहुप्रस्वान्
ग १२ महानेव समाजो मे सर्वेषां भगवत्प्रियः तेषां मध्ये स्थितो दक्षो राजसुतरां मुने
१३ समारेभे ततो यज्ञं मुनिभिर्बृहस्पत्यादिभिः वसिष्ठ वचनात्तो हर्षो महानेव महात्म
न १४ सर्वास्ता दुहिता विप्र निष्कर्कं तो महामते आगताः सर्वतो दिव्यो दि
व्या भरणसंयुताः १५ वदतो रेव चराणां ने भुरवेभ श्च तथा श्चते सन्नायज्ञे पितु
विप्र रक्षस्य नियतात्मजः १६ तदुपश्च समसहसा सती वे पितृ वत्सला आगता हि
मनश्चक्रे नानामुनि विराजितौ १७ वृजेतो सर्वतो दिव्यो गंधर्ववरनायकाः
विमानेषु स्थिताश्चैव सर्वाभरणभूषिताः १८ अंबरं शोभितं ते तु ... विमानैः स
र्वतो दिशं उवाच श्रीमहादेवी नानागणसुसेवितम् सत्वं वाचे भगवान्परमेश्वा
न अन्तरं पर्यंलेहितं तेन मम पितुर्गेहे वततेषु महोत्सवे २० इं ते भूतसंवेदे

व मनो मे त्वरयत्यलं सर्वं भगिन्यो मे देव भवे प्रागता स्वले २१ श्रुत्वोत्सवं पितु
र्गेहे गन्तुमिच्छति याः सुताः कथं वै कीदृशं तस्याः हृदयं स्फुरवेदितं २२ कदा द्रक्ष्या
मि पितरौ मुनिभिः समुपासितं भगिनीश्च महादेव मातरं वा कदा पुनः २३
इति मे हृदये देव वर्त्तते हि निशं विभो दृष्ट्वा शंभ महादेव यथा यास्यामि त
द्गृहे २४ महादेव उवाच अनाहूता कथं देवि पितुर्गेहे मनोऽद्य मे कथं प्रसा
हते तेषां निष्ठुरस्य प्रजापतेः २५ यथा मन्यत यो देवि आत्मानं सततं प्रिये तम
पि प्रभवे मन्यादिति प्राहुः पुरातनाः २६ सर्वे हि विशेषेण आकृतो नितरां पू
जेन यदि गच्छेदनाहूतो लघुतां याति मानदे २७ मित्रे स्वच्छ तयाविद्यासमे सम
तया तथा विद्वेष्टा तेन शत्रुवे इति प्राहुर्मनीषिणः २८ ऐश्वर्यमदसंयुक्ते
स्ते निमित्रं प लाल न त पितरं नापि पुत्रे वा मातरं वापि दक्षजे २९ ऐश्वर्यमद
युक्तानां महंकारपरात्मनां यदि गच्छेदनाहूतो हास्यता या रु. १

तिसत्वरं ३० मृर्खं विवर्णयंते च दृष्ट्वा तं गृहमागतं यस्तु गच्छेदनाहूतो जायते
माननाशनम् ३१ श्रीदेव्योवाच सत्यमुक्तं हि भगवंस्त्वया देव महेश्वरः न
पिता न तथा माता न संति मित्र बांधवाः ३२ केन साकं तवेशस्य मोहो वै
संभविष्यति भूषणं तव सर्पा वै अशनं नहि विद्यते ३३ तिर्यग्योनिसि महेशा
नमायया परहितं श्वसः कथं मित्रं भवे देव तव संसारनाशक ३४ किमपेक्षा
तवेशान भवेत् कस्यापि कालका धारणं भस्म तो देव पात्रं यस्य कपाट
कं ३५ कार्तिकेय उवाच इति श्रुत्वा निगदितं वाक्यं प्रोक्तं भगवान् शिवः वि
मतस्त्वां महेशानी भवानी प्रतिभाषत ३६ श्रीशिव उवाच देवि गच्छ पितुर्गेहे
यदि ते आग्रहः खलु यज्ञसंदर्शनार्थाय भाव्यस्योत्पत्तिहेतवे ३७ कार्तिके
य उवाच इत्याज्ञां शिरसा धृत्वा च रत्ना वभिवाद्य च ययौ सा दक्षगेहे नु दुःखं

माया॰ यज्ञमहोत्सवं ३८ तत्र गत्वा महामाया ददर्श मुनिसत्तमान् कश्यपादी
१ न्महात्मानस्तथा गत्वर्मीव रांस्तथा ३९ सेंद्रान्सुरगणान्यक्षान् गंधर्वान्कि
न्नरांस्तथा विश्वेदेवांश्च मरुतः साध्यान्सिद्धांस्तथापरान् ४० भागा
र्थं यस्य सर्वेषां देवानां दक्षपुत्रिका भर्तुर्भागमनालक्ष्य पक्षपातप्रदूषि
तं सती श्रीदेव्युवाच भो भोः पितर्महाभाग सर्वे देवाः समागताः सभागा
एव ते सर्वे भर्तुर्भागः कथं न हि ४२ जामातरश्च भवतः सर्व एवागताः स्व
ल भर्ता ममापि हे तात जामाता स्ति महामते ४३ कथं नाकारितो देवो भवो
भावविवर्जितः एतन्मे संशयं छिंधि पिय त्वां तथाप्यहं ४४ स्कंद उ
वाच निशम्य वचनं तस्याः भवान्याः स प्रजापतिः प्रहस्य ब्रह्मपुत्रस्तु व सम
भाषे वचनं शिवम् ४५ दक्ष उवाच तस्य वै भूतवेतालाः पिशाचाः शावका

गणाः सहायास्तस्य हृपंद्धि विकरालं महेश्वरी ४६ भस्मनो धाररां यस्पति
बस्य अशान्त किलकारी चर्म परीधानं सर्पाश्चैव विभूषणं ४७ अधिकांग
श्च दुष्टिन हीनांगश्चतथा भवः देवेतरो महाकालः सर्वेषां नाशकश्च सः ४८
भक्ष्यपात्रं कपालं च तन्मुंडैर्मंडितो हरः वृषध्वजो शूलपाणिः पाशहस्तो
निरीश्वरः ४९ अकस्मान्नृत्यते कस्माद्धसते जृंभते पुनः अंकितं शिरसा च
ते पुरदाहकरः परः ५० कंकालविलसद्भूमिः श्मशानभस्मलेपनः अनाप्यो
नाप्य संगश्च वंचको विघ्नप्रापकः ५१ एतादृशो महेशानि भर्त्तावै तव शंकरः
अमंगल्यो मंगलोस्मि भागभागी कथं भवेत् ५२ यो ऽस्या नामेव हे पुत्रि समा
जोऽस्ति सर्वे मम अमंगलस्य ते भर्तुः कर्तुं दर्शनकं शिवे ५३ नाहीसि यत्र
सदसि योगिनः सति पुत्रिके दत्तासि दैवयोगेन मया पापेन तस्य वै ५४ कीर्ति

मा.पा. केउवाच इति श्रुत्वा वचस्तस्य भर्तुर्निंदात्मकं सुते कोपेनारक्तवर्णासासा
श्रुनत्राव भूव ह ५५ सर्वेषां पश्यतामेव स देवासुर रक्षसां मनस्याध्याय चर
णौ भर्तुः श्रीपरमात्मनः ५६ पपात स महावन्हौ ज्वलिते ध्यात पुत्र कहाहाका
रश्चासीत्सर्वेषां देव रक्षसां ५७ ततः स विस्मयाविष्टो दक्षो नाम प्रजाप
तिः न किंचिदुक्तवान्विप्र ५८ ध्यात स्तत्रि चेष्टितम ५८ इति श्री स्कंदपुराणे के
दारखंडे मा.पा.क्षेत्र माहात्म्ये सती देहोत्सर्गो नाम तृतीयोध्यायः ३ स्कंद उवाच॰
श्रुत्वा तत्पतनं विप्र भार्यायाः जातवेदसि क्रोधामर्षविवृताक्षश्चाययौ भ
गवान् शिवः १ नैक शस्त्र प्रहरणा अदृश्या नास्याः भयानकाः केचित्याषाणाह
स्ताश्च केचित् वृक्षासु हस्तकाः २ एकपादा ऊर्द्ध्वकेशाः श्यामांगाः लोहिताजनाः राम
घोटकास्याश्च केचिद्वै केचिन्मार्जाररूपकाः ३ केचिद्दंजनकूटाभाः केचिद्

स्मविलेपनाः कवंधाश्चतथा केचिदेकहस्तातथापरे ४ सिंहव्याघ्राननाः केचि
त्कूर्मास्यालंबकर्णकाः लंबस्तनाश्च केचित्तु तथा लंबशिरोरुहा ५ दीर्घग्रीवा दी
र्घनखा दीर्घस्या दीर्घनाशिकाः दीर्घदंता दीर्घदेहा दीर्घोवरसमावृताः ६ नंदी
भृंगिभृंगिरीटिप्रेतास्यो वक्रनाभकः कुवलयाश्वो श्वकर्णश्च निर्मुंडो मस्त
कारुणः ७ पुष्पदंतो वृहद्भानुरमिताश्व स्ववाहनः तुंडिकोदुंदिकश्चैव कालना
मा तथैव च ८ असुरांतो जनाल्हादो हादको धार्मिकस्तथा चंडकौतकराल
श्च चंद्रराजो निशाचरः ९ एते वान्ये च वहवो गणाः सर्वस्य हेमने कोटिनां शतको
ट्यश्च तथायुतशतानि च १० आजग्मुः सहसा तेन श्रीशिवेन महात्मना संप्रेरिता
श्च ते सर्वे धावंतः सर्वतो दिशं ११ कैलासादवतीर्णास्ते नृत्यंतश्च तथापरे कुर्वं
तश्च महाशब्दं अट्टहासं तथापरे १२ तत्र सुसर्वभूतानि ससमुद्राश्च चकंपिरे

चकंपेव सुधाविप्रप्रचंडतिमिराहता ।१३। शिवोपितत्रास्ति न मुंडमाली कु
ध्यस्फुरन्नेत्रकरालवन्हिः त्रिशूलहस्तो हरिचर्मधारी भीदंतप्रदष्टोष्ठपुटः क
रालः १४ सधूर्जटी कालकरालरूपो भयंकरो भीममुखो हि वन्हिः वमद्विष
ज्वालभुजंगमासो तडित्प्रभाभास्वरनेत्रकांतिः उग्रावरूढः सहसा सहस्तो
गंभीरघोषो जगदीश्वरः शिवः १५ ससर्ज भूमौ पुरुषं महांतं सहस्रबाहुं वपु
षादिवंगतं १६ त्रिसूर्यदिप्तिं घनवमकाशं करालदंष्ट्रं ज्वलदग्निमूर्द्धं
जंत्रसुंडमालं विविधोपघातायुधं ददर्श देवो भुवि विप्रमग्नं ततः स्थितं १७ स प्रां
त्वुवाचाप्यमहेश्वरं तं किं कर्म कर्तुं स्मरणं ममाद्य प्रशांतमित्येवमहोम
हेशः समादिशत्कार्यमिति स्फुरंतं १८ श्रीरुद्र उवाच दक्षं जहि सयज्ञं हित्व राम
मेवप्रमथाग्रणा पुरुषोसि महान् त्वं हि नहि त्वत्सदृशाः क्वचित् १९ स्कंद उवा

२२ किमिदं किमिदं जातं केचिध्यान परास्थिताः जाताश्च विस्मयाविष्टो द्विजयत्म्यश्चते ५

च इत्याजग्मुः शिवेनासौ श्रीशिवं परि चक्रमे नमस्कृत्वाचपुरुषोपयोज्ञमथ
संवृतः २० नंदनश्चपर्वतश्च हसंतः प्रमथागणाः अग्रे कृत्वातु तं देवं देवज्ञं
कृष्णपिंगलं २१ उग्रं च शूलं सहस्रा जगत्संहारकारकं प्रादुर्वतशिवसेनानी
महाकालरुद्रांतकः २२ एष तदद्भुतसर्वैर्उदीच्यां रजउत्थितं ऊचुः परस्परं यज्ञेस
दस्याक्रस्तिजश्चतेद्विजाः २४ वातानवांतिप्रच्छमं कंपं कस्मादुपस्थितः दस्य
वोवाभविष्यंतिकुतः प्राचीनवर्हिषः २५ अहो आहह किमिदं प्रलयः समुप
स्थितः किंकर्तव्यमतोस्माकं कुत्रवागम्यतां त्वरं २६ एकदउवाच ततो ददर्शपु
रुषं भूत्वाग्रंग्रस्थितेभकं गर्जतं सर्वसेन्यानी द्रावंतं मुनिवंदितं २७ उवाच तान्दे
वगणान्साध्यंश्च भृगुतो गणान् सज्जीभवथ युद्धाय नानाशस्त्रविशारदाः २८
स्वंदोबावाः इति श्रुत्वा वचस्तस्य दक्षस्य कुपितस्य हि उतस्थुः सर्वतो दैत्या युद्धा

पकृतनिश्चयाः २९ आदित्यावसवोदेवाः साध्याकिंनरगुह्यका विश्वेदेवाश्च
पितरोगुह्यकाउरगाःखगा ३० मुनयोमानुषाश्चैव यात्पेत च्छरीरजाः ऐरावतं
समारूढ्वासवोपितमाययौ ३१ नानादेवगणैस्सार्द्धं दक्षसाहाय्यकारकः
नानाशस्त्रप्रहरणाः युद्धायकृतनिश्चयाः ३२ यज्ञस्याविघ्नकर्तारः संदष्टो
ष्ठपुटाश्चते कुर्वंतस्तूर्यघोषं अतप्यासंरवावान्द्विजः ३३ तेपिप्रमथना
थाश्चचक्रुः कोलाहलंपरं घंटाशतानिनादंतः शिवोजयतिसर्वदा ३४ इति
रयंतः सुगिरो नानापर्वतशोभिताः चक्रुः परस्परंयुद्धं लोमहर्षणकारकं
३५ देवगणाः सिशिवगणाः संदष्टोष्ठपुटास्तथा खिंखिखिं धीतिशब्दांश्च
भिंदिभिंदितथैवच ३६ हनहनमहायुद्धं तिष्ठतिष्ठेति वासकृत वदंतोयु राम
युध्युर्दे बालयापम पसतमाः ३७ याबारोः पर्वतैः केचित निगुडेश्च तथाप ४

रैस्त्रिशूलैः पट्टिशैः खड्गैस्तोमरैः शक्तिभिस्तथा ३८ एवं परस्परं युद्धं चक्रुर्देव
गणास्तथा न रात्रिर्न च दिवसा न संध्या च तथैव हि ३९ नोक्ष्यंपतेन दा विप्र
तस्मिन्न तमसि दारुणो लोपि वै कालपुरुषोत न्नर्ते चरत्तं गतो ४० ग्रहास्तत
त्र चक्रे नेत्रज्वालासमावृतः तस्य शब्देन सर्वेषां व्याकुलं चाभवन्मनः ४१
तं दृष्ट्वा दुद्रुवुर्देवाः सिद्धगंधर्वसत्तमाः दृष्ट्वा तदा द्रवं तस्मात् शक्रः त्रिभुवनेश्वरः
४२ प्रोवाच सर्वसैन्यानि जव गजराजोपरिस्थितः आप्रूपमतुलं मत्वा दृष्ट्वा
तद्रणा चेत ४३ इंद्र उवाच रे रे देवगणाः सर्वे निवर्तध्वमशंकिताः युद्धं कुरु
तमाभैष्ट प्रमथैः सह संयुगे ४४ स्कंद उवाच इंद्रस्य वचनं श्रुत्वा सर्वे देवाः
महामते नानाशस्त्रप्रहरण्याः युद्धायाविनिवर्तिताः ४५ ततो बभूव तुमूलं
युद्धं वै लोमहर्षणं देवानां प्रमथानां च महासंवर्तकोपमं ४६ अर्दयंतिस्म

सकलामहादेवगणाः ऽतस्ततश्च धावंतो विनेशुः रुधिरोक्षिताः ४७ एक
वाकं क्षिचरणाः निपेतुः धरणीतले हाहाकाररवांश्चैव कुर्वंतो नितरां
गणाः ४८ एतस्मिन्नंतरे देवो महादेवसमुद्भवः चकार घंटानिनदं ६ घ्नाता
स्पीडितान्भृशं ४९ ततस्ते पार्षदाः सर्वे सतस्थुर्महीतलात् निरामयाः नि
रातंकाः द्विगुणं बलमाश्रिताः ५० चक्रुः कोलाहलं शब्दं संदष्टोष्ठपु
तः पुपुर्धुर्देवसंघैश्च पाषाणैः पर्वतैर्भृशः ५१ अर्दयामासुरसुरान्देवादी
न्वासवादितान् तयोश्च सैन्ययोर्मध्ये जातो वै रुधिरार्णवः ५२ उत्पेतुर्गज
वंतं गां महादेवगणास्ततः आकाशं छादयामासुः कृतांतइव कोपिताः
५३ निपतुर्यत्र सदनं यत्र देवाः सवासवाः प्राग्वंशं प्रमथाः केचिद्बभंजुः कु राम
पिताः भृशं ५४ पत्नीशालां तथा केचित्केचिदाग्नीध्रकं तथा महानसं ५

ठकेचित्तत्रिचूर्णयामासुरुत्तमाः ५५ रुरूजर्यंजत्यामासीत्तद्धितहारांस्तथाप
रेश्वनीर्दैर्नाशयामासुर्विभिदुर्वेदिकांतथा ५६ केउच्चमूत्रयन्केचिद्धिष्ठांच
कुस्तथापरे मुनीनांचतथापत्नीरकेवाभिरतर्जयत ५७ केचिद्देजगृहुर्देवा
नासन्नांश्चपत्नाप्पिनान् मरिमान्नामविप्रैर्वेवंधमग्रमंजसा ५८ वीर
भद्रोपिदक्षंचचंडीशःपूषणांतथानंदीश्वरोग्रहीद्भिग्रमग्रंनामसमहावलं
५ऊसर्वीस्तान्तत्त्विजोदेवसदस्यान्सदिवौकसः आर्ईयामासुरुग्रास्तेग्रीवा
भिमुख्यिभित्तथातांस्तेनपाविधान्दृष्ट्वाशेषास्तेप्राद्रवन्दिशःसदस्यादा
पसर्वेषांमरीमान्नामनामतः ६१ भगोऽस्यक्ष्णीसहसास्तल्लंचप्रहसन्ति
वपातितस्यभगस्याक्ष्णेनेत्रेवे३ज्जहारसः ६२ नंदीश्वरोमहादेवगणोवैविम
सतमचंडीशोपातयद्दृतान्पूसाश्ववमहामते ६२ शाप्यमानंमहादेवंदंताश्चा

दर्शयन्तवलुवीरभद्रोमहावाहुः दक्षस्योरसिहेतिना ६४ आक्रम्यसहसापश्चां
छिंदन्नपिमहेश्वरः तद्र्दुर्भेद्यंहिशास्त्रैश्चसमंत्रेरपितत्वचः ६५ अभिंदन्नसत
दोद्वावीरभद्रोमहागणाः विस्मयंपरमंलेभेदध्योपकृपतिंचिरं ६६ धुासं
ज्ञपत्नंवोगंसरवैतस्यप्रजापतेः तेनासौवीरभद्रस्तुयजमानपशोशिरः ६७
कायात्समाहरच्छीघ्रंदर्शयन्हस्तलाघवंसाधुवादोमहानासीत्समपा
नांमहात्मनं ६८ हाहाकाररवश्चासीदन्येषांचमनीश्वरा अग्नौजुहावतः
छीर्षंदक्षिणाग्नावमर्षितः ६९ आश्चर्यमभवत्तत्रसर्वेषांचभयानकं ए
तत्कृत्वामहादेवः तत्स्थौगिरिनायकं ७० इतिश्रीस्कंदपुराणेकेदारखंडेमापा
केत्रमहात्म्यचतुर्थोध्यायः ४ स्कंद उवाच अथसर्वेदेवगणाप्रमथेश्चप
राजितः सर्वेनिस्कृतसर्वांगाः क्षतविभिस्सहितास्तथा १ सदस्याश्चनिरुत्साहा राम

श्रीमत्त्वमस्य निर्जिताः भयाकुलास्ततः सर्वे प्रणम्येचुर्महेश्वरं २ देवा ऊचुः
क्षम्यतां क्षम्यतां देव क्षमासारो भवान् १ शाः यदि मन्येपुरश्चिपां भवंतो वापरा८
धके ३ उत्कृषतां कंपं देव भवतां प्रवरात्मनां वयं मान प्रमत्ताः स्म हृतो भागो म
वाद्दृशां ४ पत्कृ ज्योत्क्रमरां देवतस्येदं कर्मराः फलं ज्ञातोसि त्वं महादेव देवा
नामपि देवता ५ पुरश्च उवाच यष्या यूपं तथाहं वै किं करा जगदीश्वरातुः गच्छ
ध्वं त्रिदशाः सर्वे कृतागसि महेश्वरे ६ प्रसादयध्वं भक्त्या

ध्येऽगातौवरुधिरार्णवः ५२ उत्पेतुर्गगने तूर्णं महादेवगणास्ततः आका
शं छादयामासुः कृतांता इव कोपिताः ५३ निपेतुर्यज्ञभूमौ तु यत्र देवाः सवा
सवाः प्राग्वंशं प्रमथाः केचिद्बभंजुः कुपिताभृशं ५४ पत्नीशालां तथा केचित्
केचिदाग्नीध्रकांस्तथा महासनं तु केचित्तु चूर्णयामासुरुत्तमं ५५ रुरुजुर्य
ज्ञपात्राणि तद्विहारं तथापरे अग्नीन्विनाशयामासु विभिदुर्वेदिकां तथा ५६
कुंडेषु मूत्रयन्केचिद्विष्ठां च कुस्तथापरे मुनीनां च तथा पत्नीरेके व्याभिरतर्प
यन् ५७ केचिद्देवगृहदेवानाशनांश्च पलाइ तान् मणिमान्नाम विप्रर्षे एवं
धर्मगुमंजसा ५८ वीरभद्रोपि दक्षं च चंडीशः पूषणं तथा नन्दीश्वरोऽगृहीद्धि
प्रभगं नाम महावलं ५९ सर्वांस्तान्त्विजो देवाः सदस्यान्सद्दिवौकसः अर्दयामा
सुरुषास्ते यावभिर्मुष्टिभिस्तथा ६० तांस्तत्तथा विधान्दृष्ट्वा शेषास्ते प्राद्रवन्दिशः

मा॰पु॰ सदस्याश्चायसर्वेषां मणिमान्नाम नामतः ६१ भृगोःश्मश्रूणिसहसालुलुंचप्रहसन्नि
व यातितस्यभगस्याशु नेत्रेवैउज्जहारसः ६२ नन्दीश्वरोमहादेवगणोवैविप्रस
१२ त्तमः चंडीशःपातयन्दंतान्पूष्णश्चैवमहामते ६३ शप्यमाणंमहादेवंदंतान्वैद
र्शयन्वलः वीरभद्रोमहावाहुर्दक्षस्योरसिहेतिना ६४ आक्रम्यसहसापद्भ्यांछि
न्दन्नपिमहेश्वरः तदुद्धर्तुंचशस्त्रैश्चसमंत्रैरपितत्त्वच ६५ अभिद्यन्ततदादेवो
वीरभद्रोमहागणः विस्मयंपरमंलेभेदृष्ट्वापशुपतीचिरं ६६ दृष्ट्वासंज्ञपनंयोगं
मखेवतस्यप्रजापतेः तेनासौवीरभद्रस्तुयजमानःपशोःशिरः ६७ कायात्समाह
रच्छीघ्रंदर्शयन्हस्तलाघवं साधुवादोवभूवाथप्रमथानांमहात्मनां ६८ हा रामः
हाकाररवश्चासीदन्येषांचमुनीश्वर अग्नौजुहावतच्छीघ्रंदक्षिणाग्नावमर्षितः ६९ १२
तत्कृत्वासमहादेवःप्रतस्थेगिरिनायक ७० इतिस्कान्देमायायालेचमाहात्म्ये

तुर्थोध्यायः ॥४॥ स्कन्द उवाच अथ सर्वे देवगणाः प्रमथैश्च पराजिताः शरैर्निकृत्त
सर्वाङ्गा नेत्रत्रिविधैः सहितास्तथा १ सदस्याश्च निरुत्साहाः श्रीमत्प्रमथनिर्जिताः भ
याकुलास्ततः सर्वे प्रणम्योचुर्महेश्वरम् २ देवगणा ऊचुः क्षम्यतां क्षम्यतां देवाः क्षमा
साराभवादृशाः यस्मिन्नेषु रधियां भवंतो वापराधकं ३ उत्कृष्टता कथं देव भवतां प्र
वरात्मनां ४ वर्ध्यमान प्रमत्ताः स्म हतो भग्नो भवादृशां ४ नो चक्रियमतो देवतस्येदं क
र्मणः फलं ज्ञातो सि त्वं महादेव देवानामपि दैवतं ५ पुरुषा ऊचुः यथा यूयं तथाहं
वै किंकरो जगदीशितुः गच्छध्वं त्रिदशाः सर्वे कृतागसि महेश्वरे ६ प्रसादयध्वं भ
क्त्या वै विरोधं त्यज सत्वरं निजक्षेमनिमित्तं हि भक्तिगम्यं महेश्वरं ७ स्कन्द उवाच
इति श्रुत्वा वचस्तस्य सर्वे देवगणास्ततः वेपमाना भयाग्रस्ताः त्राहि त्राहीति चासकृत् ८
वदन्तो मुनयः सिद्धाः सदस्याः सर्त्विजस्तदा ब्रह्माणं वै पुरस्कृत्य संबद्धांजलयश्च ते ९

मा॰पु॰ महादेव महादेव महादेवेति वै पुनः गृणंतो विबुधाः सर्वे हाहाकाररवास्तथा १० कैला
सं रुरुहुश्चैव सेन्द्राः सर्वे दिवौकसः वनस्थलीश्च पश्यन्तो हिमपुंजविमंडिताः ११ स्वर्ण
१५ वृक्षांस्तथा विप्र पुंस्कोकिलस्तु कूजितान् पापिसंदुर्गमांस्तत्र वापीस्वच्छजलाश्च ताः १२
कुमुदोत्पलशोभाढ्याश्चालिपुंजमनोहराः नानापक्षिमृगाकीर्णा नानाभिल्लशताकुलान्
१३ पर्वतान्सर्वतो विप्र पश्यंतो वासवादयः जग्मुः कैलासशिखरे नानामुनिगणान्वि
ते १४ तत्र गत्वा महेशानं ददृशुर्भूतिभूषितं सर्वालंकारसंयुक्तं गजचर्मोपशोभितं
१५ प्रियया रहितं देवं सर्वज्ञं परमेश्वरं त्रिनेत्रं परितो विप्र सिद्धचारणसेवितं १६ स
नकाद्यैर्महाभक्तैः स्तूयमानं विभुं सुराः चिंतयंतं सतीं देवीं लोकानां मोहहेतवे १७ दृष्ट्वा
शिवं राजमानं कैलासाद्रिमिवापरं भक्त्या गद्गदया वाचा ब्रह्मा स्तोतुं प्रचक्रमे १८ ब्रह्मो रामः
वाच नमो नमस्ते शतशो नमस्ते विभो त्रिनेत्रारिनिषूदन प्रभो त्वमेव पातासुरमानवानां त्व १५

मेवहर्त्तानयनाग्निनाच १९ नचादिरंतन्नचतद्रूपमस्तित्वमेवहेनाथसुराधिकारणं वयं
हिदेवेशवरप्रभोभोसम्मोहितास्तेजगदात्मशक्त्या २० नविघ्नरंतंभवतोभवेशरूपंनभे
दंकिलसर्वमध्ये अहंनजानेनितरामिदानींसर्वस्यविश्वस्यपरंनिदानं २१ शिवस्यशक्ते
श्चपरंतुयद्वैतद्वैभवानादिजनिर्महेशः भिन्नश्चशक्त्याभगवान्भवान्वैत्वत्संगतास्ताजग
दात्मशक्तिः २२ सर्वंसृजंतेतिवदंतिसर्वेयेषांमनस्त्वच्चरणारविन्दे पुनस्त्वमेवाखि
लल्लोकपालकोमायागुणप्रेरणयामहेश्वरः २३ त्वमेवचांतेनिधनप्रकारकोभवस्य
भिन्नोभगवान्भवोभवान् त्वमेवधर्मार्थसुखप्रवर्त्तकोयज्ञोभवान्सर्वगतस्त्वमेकः २४
त्वय्येवदेवेशभवेशसेतबोधमस्यतत्त्वस्यकृताःपुरातना यद्वैपरंब्रह्ममहेशयोगिनो
ध्यायन्तितत्त्वार्थविदोऽक्षरंपरं २५ निर्लेपकंज्योतिरमेयमीश्वरंतद्वैभवान्भावितसर्वजी
वकः सत्कर्मणांकर्मभवान्भवाकरःस्तुमंगलंयद्भवमंगलानां २६ तेजःपरंयद्द्विपूर्वकानां

मा॰पु॰ त्वमेवयद्दे यदिकिंचिदस्ति सद्बुद्धिदाताभगवान्महेश्वरः कुबुद्धिदस्त्वंभवबंधकारणं
१५ २७ यद्देजगत्यांक्रियतेहिजंतुभिःसर्वस्यबीजंजगदाकरःप्रभो दृश्येनयद्देकृतमानना
शनंसमाप्यतेसर्वसुहृद्धिपत्तुच २८ नजायतेवैमहतांभयादृशामानस्यभंगोकुकृतो
महेश्वरः क्षमस्वदक्षस्यकृतापराधंरक्षस्वलोकानूस्वकृतानकाले लयंविभोदेववरप्र
भेशनेत्रप्रगच्छेतितत्वंहिसर्वे ३० स्कन्दउवाच इतिस्तुतोवैमसुखान्सुरारिर्धात्रास
वद्धांजलिनामहेश मुनीश्वरावैप्रणतान्निनाग्रंमहेश्वरंतुष्टुवुरामहेन्द्राः ३१ मुनिग
णाऊचुः नमस्वहेनाथदुरात्मभिःकृतंमहेशनानाविधमप्यशेषकं यद्वापराधंतवभा
गनाशनंरक्षस्वसर्वाणिजगंतिनायकः ३२ नमस्तस्मैमहेशायनमस्तस्मैहिभूत्कृते न
मस्तस्मैनिरीशायनमस्तस्मैस्तुबाहवे ३३ नमस्तुस्मैस्तनेत्रायनमस्तस्मैविबाहवे नम रामः
स्तस्मैविगुरवेनमस्तस्मैच्चघावते ३४ नमस्तस्मैमहेन्द्रायनमस्तस्मैहिधावते नमस्तस्मै १५

विषवतेनमस्तस्मैस्थिरात्मने ३५ नमस्तस्मैस्तुविभवेनमस्तस्मैशिवात्मने इंद्रउवाच
भक्त्याभजेयंभवतोमहेशपादारविन्दंद्रुहिणादिगम्यं यत्सेवनाद्यातिनरोमहेशंनिवृ
त्तमायागुणसंप्रवाहं वन्देप्रभुंभयहरंशरणागतानांसविद्ययानिजगुरुंभवनैकगम
यं ३७ संसेवितांघ्रिकमलंप्रमथेश्वरैस्तुनानानृमुंडकृतहस्तगलैर्महद्भिः देव
गणाऊचुः शिवःप्रसन्नतांयातुपातुनोनिजबालकान् ३८ यएवत्रिषुलोकेषु
नानाभातिजगन्मयः नमस्कुर्मोवयंदेवाःप्रपन्नाश्शरणायते ३९ अनेकसिद्धसंसे
व्यरजसेप्रभवेतथा रक्षनोरक्षनोदेवदह्यमानान्समंततः ४० क्षम्यतांक्षम्यतामीश
क्षेमावंतोभवादृशाः अस्माभिर्भगवान्देवनज्ञातोसिविमोहितैः ४१ माययातेमहा
देवसिद्धेयंपरमाकृता स्कन्दउवाच इतिस्तुतोमहादेवोभक्तिमद्भिःसुरासुरैः ४२
प्रसन्नस्त्वब्रवीद्वाक्यंसर्वानेवदिवौकसः शिवउवाच प्रसन्नोस्मिवरंब्रूतसर्वेदेवाः

मा०पु० सवासवाः ४३ मयि प्रसन्ने जगती दुर्लभं न हि विद्यते अतः परं महाभागा ईदृशं
१६ कर्मगर्हितं ४४ यूयं मा कुपितास्तिष्ठ शान्तिर्भवतु वः सुराः स्कन्द उवाच इति
श्रुत्वा महादेववाचो हृष्टतनूरुहा ४५ ऊचुः प्राञ्जलयः सर्वे गणानां देवतागणाः दे
वगणा ऊचुः पुनर्जीवतु दक्षोऽसौ परमात्मन्महाशय ४६ भगस्य नेत्रे भवतां पू
ष्णो दंतास्तथैव च अश्विनौ बाहवश्चैव सर्वांगा देवतागणाः ४७ यज्ञः सम्पूर्णतां या
तु शान्तिरस्तु सदा हि नः यदा यदा संत्तिर्वै तुष्टा दुःखं स्वजनवल्लभः ४८ रक्षणीयास्त्व
या देव वयं मोहविमोहिताः शिव उवाच श्रूयतां हे देवगणा अपराधं न चिंतये अ
स्मन्मायाविमूढानां दंडोऽयं संधृतो मया दक्षः प्रजापतिर्देवो दग्धशीर्षो भवत्व
सौ ५० शिरसाऽजमुखेनास्तु मत्प्रसादात्पुनः सुरा मित्रस्य चक्षुषे सेतु भागं स्वंब रामः
र्हिषो भवः ५१ पूषा यस्तु तद्विप्रयजमानस्य पिष्टकं देवाः सर्वेऽपि सर्वांगा भवंतु १६

विगतज्वराः ५२ पूष्णोदंताबाहवश्चदृश्चयोक्ततहस्तकाः भवंत्वध्वर्जवःसर्वेभृगुर्वै
श्मश्रुवान्भवेत् ५३ अन्येपियेयेविकृताःस्वस्थाःसर्वेभवंतुते स्कन्दउवाच इत्युक्त
वन्तिदेवेशंसर्वेदेवाःसवासवाः ५४ साधसाध्वब्रुवंस्तेवैगणांतोगिरिजापतिं ततोदे
वंसमामंत्र्यसर्वेदेवाःसवासवाः ५५ आजग्मुःसशिवायत्रमखस्मिन्स्वेचेमहाशयाः संवि
धायचतत्सर्वंयथाहभगवान्हरः ५६ सवनीयपशोस्तस्यशिरोदक्षस्यसंदधे संधीय
मानेतच्छीर्षेदक्षोनामप्रजापतिः ५७ शिवाभिवीक्षितःशीघ्रमुत्तस्थौसहसाभवं सं
ददर्शमहारुद्रंतद्द्वेषकलुषीकृतं ५८ तद्दर्शनादभवच्चयथाऽच्छःशारदोह्रदः शिव
त्वायकृतधीर्नाशक्नोद्धास्यगद्गदः ५९ स्तुतंपरेतांहिसतींसस्मरन्हृदःखपीडितः प्रेम
विह्वलतांप्राप्तोमुहूर्तंप्राप्यसंज्ञकः ६० निर्व्यलीकेनमनसातुष्टावपरमेश्वरम्
दक्षउवाच अनुग्रहस्तुभवताकृतोवैममसांप्रतं ६१ युक्तोदंडस्त्वयाऽसत्सुकर्त्तं

२ निर्गुणायमहात्मने २

मा॰पु॰ व्योमूर्तिमिच्छता अवतारायकृतादेवमयातेयापवुद्धिना ६२ मोहितेनतरांदेव
२७ माययाभगवान्प्रभो नमस्तुभ्यंभगवतेसर्वायसुकृतेनमः ६३ निरंजनायशांता
ययोगिनांपतयेनमः मीढुष्टमायभवतेसर्वायसुकृतेनमः ६४ हिरण्यरेतसेतु
भ्यंहिरण्यपतयेनमः हिरण्यकृतबंधायहिरण्यपशुमर्द्दिने ६५ हिरण्यमृगहन्त्रे
चहिरण्याक्षविमोहितः अग्निवर्णायतेदेववह्निनेत्रायतेनमः ६६ वह्नौकृतनि
वासायनमोग्निमुखतेजसे अग्निष्टोमनिवासायराजसूयनिवासिने ६७ राजराज
सुसेव्यायराजराजालयस्थितः प्रभूणांपतयेतुभ्यंनमस्तेपरमेष्ठिने ६८ कपर्द्दिने
नमस्तुभ्यंव्युप्तकेशायतेनमः सहस्रधेनवेतुभ्यंनमस्तेज्ञारुवर्च्चसे ६९ भूतिभू
षितदेहायसर्वैश्वर्य्यप्रदायिने नमःत्रिशूलहस्तायनागयज्ञोपवीतिने ७० नर रामः
मुण्डस्रुमाल्यायचन्द्रार्द्धकृतशेखर नमस्तुभ्यंसुरेशायनमस्तुभ्यंपरात्मने ७१ जग २७

त्संहारकर्त्रेतिजगत्पालयतेनमः स्कन्दउवाच इदंस्तोत्रंपठेद्यस्तुसमुत्थायकृ
तांजलिः ७२ संपदस्तस्यजायंते दुःस्वप्नादिविनश्यति इतिस्तुतस्ततोवेदक्षेनमहादेवः
प्रभुःशिवः ७३ उवाचमधुरंवाक्यंसंतुष्टश्चसदाभवत् शिवउवाच वरंब्रूहिवरंब्रू
हिसंतुष्टस्तवसांप्रतं ७४ स्तुत्याचकृतयादक्षत्वयानम्रधियाविभो दक्षउवाच महा
देवप्रभोदेवप्रसन्नोसियदीश्वर ७५ त्वत्पादकमलेर्भक्तिर्ममजन्मनिजन्मनि भूयात्त
थेदंतीर्थंतुमहापातकनाशनं ७६ यस्यसंदर्शनादेवब्रह्महत्यादिकानिच पापानिप्रश
मंयांतुयदितेमय्यनुग्रहः ७७ स्थितिश्चभवतोनित्यंसैत्रैभवतुसर्वदा श्रीदेव्याश्चपुन
ईहः सिद्धंभवतुमाचिरं ७८ त्वयासहविवाहश्चतथाभवतुमानद महादेवउवाच
समत्कस्तंपादितादक्षमद्भक्तिर्विघ्ननाशिनी ८० भविष्यत्येवहितथायथायांचाकृताल
या इदंसेवंमहापुण्यंयावद्दैवस्तभूमिका ८१ यत्रमायानिमित्तेहिजातंसर्वंप्रजापतेः

मा०पु० तस्मादिदं महाक्षेत्रं मायासंज्ञं भविष्यति ८२ सकृद्दर्शनमात्रेण यस्य तीर्थस्य मानद
१८ कोटिजन्मकृतेभ्यस्तु पापेभ्यः परिमुच्यते ८३ धन्यास्ते पुरुषा लोके मायाक्षेत्रनिवासिनः
नाम्नादक्षेश्वरे शैवनिवशिष्यामि क्षेत्रके ८४ यस्य दर्शनमात्रेण सिद्धयोष्टौ भवंति हि
अदृष्ट्वा मां मानवा ये करिष्यंत्यल्पबुद्धयः ८५ तीर्थाटनं प्रज्ञाधीशा तत्सर्वं निःफलं भवेत्
श्रीदेव्याः प्रभवश्चापि भविष्यति हिमाचले ८६ तस्मा मया विवाहश्च भविष्यति न संशयः
स्कन्द उवाच इत्युक्त्वा भगवान्देवो गृहीत्वा तत्सतीवपुः ८७ स्कन्धे कृत्वा ययौ विप्र कै
लासे गुह्यकालये ततोवधि महाभाग मायाक्षेत्रं बभूव ह ८८ त्रिषु लोकेषु पुण्यं च य
त्र मायासतीवपुः द्वादशयोजनायातं यज्ञस्यायतनं द्विज ८९ तत्क्षेत्रमाणं महाभाग बभूव
क्षेत्रमुत्तमं अस्मिन्क्षेत्रेऽर्द्धमासेन शिवसन्न्यस्तमानसः ९० प्राप्नोति शिवसायुज्यं किमन् रामः
न्यैर्वहुभाषितैः दक्षेश्वरं महादेवं सकृद्देवगणमंतिये ९१ नन्दीभृंग्यादिभिस्तुल्या भूया १८

न्मानवसत्तम पंचाक्षरंतथामंत्रंषडक्षरमथापिवा २२ प्रजापतिर्ब्रह्महूरात्रैस्त्रिभिःसि
द्धिमवाप्नुयात् इतितेकथितोविप्रमायासेतुर्भवोमया २३ यच्छ्रुत्वापिनरोभक्त्याशिवसा
लोक्यभाग्भवेत् २४ इतिस्कान्देमायासेतुमाहात्म्येपंचमोध्यायः॥ ५ ॥ स्कन्द उवा०
इदंतीर्थंमहापुण्यमभूद्गंगागमेपुनः गंगाद्वारमितिख्यातंस्मरणात्पापनाशनम् १
यदाभगीरथोराजासूर्य्यवंशधरःप्रभुः आनयामासस्वर्गाद्वैगंगापरमपावनी २ स्वर्गा
न्निपातितागंगापृथिव्यामागतायदा तदैवास्यद्विजश्रेष्ठगंगाद्वारमितिश्रुतं ३ गंगाद्वा
रंत्वरेविप्रस्वर्गभूमिःस्मृताबुधैः अन्यत्रपृथिवीप्रोक्तागंगाद्वारोत्तरंविना ४ इदमेवमहा
भागस्वर्गद्वारंस्मृतंबुधैः यस्यदर्शनमात्रेणविमुक्तोभवबंधनैः ५ ब्रह्मविष्णुमहेशाद्या
देवानित्यंप्रतिष्ठिताः मुनयःसिद्धगंधर्वागुह्यकाप्सरसांगणाः ६ तिष्ठंत्यत्रैवभगवन्
छेत्तुंसंसारबंधनं संसारतापतप्तानांभेषजंतीर्थमुत्तमं ७ पापानिशतसंख्यानिब्रह्मह

मा०पु० त्यासमानिच कृत्वान्यत्र प्रयांत्यस्मिन्कृतामोक्षमवाप्नुयात् ८ शृणुनारदवक्ष्या
१९ मिकथांतायत्रपापहं यथाचांडालतुल्योपिकश्चिद्ब्राह्मणवंशजः ९ पापवेपरमं
स्थानंब्रह्मविष्णुशिवात्मिकां अस्यक्षेत्रस्यविभवोतच्छृणुष्वमहामते १० बभूव
ब्राह्मणःकश्चिद्द्रवन्त्यांमुनिसत्तम अस्मचित्तइतिख्यातोसार्थनामद्विजाधम ११
पूर्वंतुजातमात्रस्यपितायमवशंगतः यदाजातोभाग्यहीनःपंचवर्षात्मकोद्विजः १२
मातापंचत्वमापन्नासज्जातीनांवशंगतः उपनीतोपितैर्विप्रैःक्रियानेवचकारह १३ लो
लुपःसंवभूवाथचोरकर्मणिसद्विजः गतोदेशांतरेसोपिचोरैश्चसहसंगतः १४ तैरेव
विर्द्धितोविप्रस्तदाचोरद्विजाधमः तेषांवैतस्करणांचसदाममध्यगतोहिसः १५ चका रामः
रदुष्टकर्माणिस्त्रीब्राह्मणवधादिकं पथिकानांकालरूपोदुर्बलानांतथैवच १६ येनके १९
नप्रकारेणधनार्ज्जनपरोभवत् सर्वब्राह्मणलिंगंतुत्यक्तंतस्यद्रुमते १७ विद्यपापि

वभूवासौ नष्टे ब्राह्मणकर्मणि कुष्ठोतिरूक्षसर्वांगो विनष्टस्नानसंध्यक: १८ श्यामोदृ
हच्छिराद्दुष्टोस्वल्पदेहो नृसंशक: सदापरशुहस्तश्च चर्महस्तस्तथैव च १९ वनेवासोन
तस्यापि मित्रसंबंधि बांधवा: आसन्नारद कुत्रापि नष्टस्य हि दुरात्मन: २० एकदास
महादुर्घोरगस्योतिभयानक: चौरैश्च बहुभि: सार्द्धं मायाक्षेत्रे नराधम: २१ निशीथस
मये तत्र कर्त्तुं चौर्यं द्विजाधम: स्थिता तत्र महात्मान: समाजे महति स्थिता: २२ माहा
त्म्यश्रवणे सर्वे मायाक्षेत्रस्य नारद सन्यस्तमनसस्तत्र श्रीशिवे भक्तिसंयुता २३ श्रुत्वो
तीर्थत्रसंशावे मुदा परमया युता: प्रशंसंतो मुहुश्चैव अहो पुण्यतमा वयं २४ परस्परं
मोदमानास्ते ऋषयो ब्राह्मणादय: अहो धन्यतमा लोके आगच्छंतो महास्थले २५ तेरेव
सुकृतं पूर्वं कृतमेव न संशय: इत्येवं संवदंतस्ते ऊचुर्माहात्म्यमुत्तमं २६ इति श्रुत्वा
वचस्तेषां सर्वेषां मुनिसत्तमं चौरान्सर्वान्विहाकमस्वचित्तो द्विजाधम: २७ आसमचि

मा०पु० त्तउवाच भोभोचोराःशृणुध्वंहि शृणुध्वंमद्वचःखलु प्रशंसन्तिकथंस्थानमिदंमते
२० द्विजातयः २८ धनंनूनंमहाभागाःस्थापितंवैभविष्यति तेनैवंब्राह्मणाःसर्वेप्र
शंसन्तिमुहुर्मुहुः २९ श्रूयतामेकचित्तैश्चभवद्भिर्वचउत्तमं कुत्रैवस्थापितं
चौराधनमेभिर्द्विजातिभिः ३० स्वयंवैसंवदिष्यंतिनिश्चयंचोरसत्तमाः तद्गृही
त्वावयंसर्वेमारयित्वाऽखिलाञ्जतान् ३१ गमिष्यामोऽन्यदेशंहिमुक्त्वैसं
प्रतीस्थतां वर्त्ततेवहुलंवित्तंयस्मात्तेमुखकान्तयः ३२ स्कन्दउवाच इत्युक्त्वा
विररामासावस्वचित्तःसुदुर्मतिः प्रशंसंसुर्मुदातंवैसर्वेचौराःसखड्गकाः ३३
श्रुत्वारागयुताश्चोराःसरागवचसांकुलं मोहिताःसंवभूवुश्चश्रवणेकृतमान रामः
सः ३४ उत्तमश्लोकश्रवणाद्गुतपापोद्विजास्तदा उवाचवचनंचौरानिदंवैद्वि २०
जसत्तमः ३५ आत्मचित्तउवाच एषुगच्छाम्यहंतत्रमुनिवर्गान्वितास्सरः नत्स

वंनिश्चयंज्ञात्वागच्छामिसत्वरंपुनः ३६ चौराऊचुः कथंयास्यसिभोविप्रसमाजे
तस्करःखलु ज्ञात्वैवमारयिष्यन्तित्वांतथामुनयस्तरां ३७ परोक्षस्थायिनश्चौराभ
वंतितस्करोत्तमाः प्रत्यक्षंतामधिगतायद्विते नाशिनस्तदा ३८ अस्मचित्तउवाच
छद्मनातत्रगच्छेहंयत्रब्राह्मणसत्तमा जानीयुर्मांयथाचौराःकरोमिव्याजमीदृशं
३९ स्कन्दउवाच इत्युक्त्वासहसासोपित्यक्त्वाशस्त्रास्त्रकंतदा चीरंवरोस्मचित्तश्च
बभूवद्विजवेषधृक् ४० सगत्वातत्रदेशेतुयत्रतेब्राह्मणाःस्थिताः नमश्चकारते
भ्यश्चविनयावनतोभवत् ४१ अन्तर्दुष्टोबहिःशान्तोरुद्रमालाविभूषितः तिर्य
क्पुंड्रधरोविप्रोयथाब्राह्मणसत्तमः ४२ कृत्वाकृत्वाऽस्यक्षेत्रस्यमाहात्म्यंद्विजस
त्तमः विस्मृतश्चौरकर्माणिसत्संगनिरतोद्विजः ४३ तत्संगमादस्मचित्तोमुक्तिमा
न्संवभूवह भक्तोसंजातमाचायाप्रणामद्विजोत्तमान् ४४ अस्मचित्तउवाच

मा॰पु॰ महापापोस्मि मुनयो गच्छामि निरयार्णवे गच्छंतं मां महाभागाः रक्षध्वं द्विजसत्तमाः ४५
स्कन्द उवाच इत्याकर्ण्य वचस्तस्य मुनयो विस्मयान्विताः ऊचुः परस्परं कोयं महापापो
२१ स्मि यो वदत् ४६ तमपृच्छुर्महाभाग पतितं पादसन्निधौ अस्मचित्तं महाभागाः रूप
यापरयायुता ४७ ब्राह्मणा ऊचुः भोभो पुरुष कस्त्वं वै कुतो वा त्वमुपागतः कस्माद्दु
ख्खसि नरकं पापकर्मफलं तथा ४८ अस्मचित्त उवाच नजोंमि कुलं शीलं स्वस्यैव पाना
पकर्मणः अशेषं ब्राह्मणा जन्म ततश्चोरोभवं तथा ४९ कथं स्यान्निःकृतिर्मेद्य तद्दु
तममसाम्प्रतं अन्यथा सर्वथा विप्रा गच्छामि नरकं ध्रुवं ५० स्कन्द उवाच इत्युक्त्वा
श्रुपरीताक्षः पपात चरणेषु च सः तदृष्ट्वा तेपि मुनयः प्रोचुस्तं विप्रवंशजं ५१ मुन
यऊचुः अहोधन्यतमोसि त्वं यो वै क्षेत्रमुपागतः श्रमं जातो निपापानि तवेशानीहि रामः
जर्षभ ५२ अस्माद्धे पूर्वभागे यो गंगातीरे महागिरिः तत्र गत्वा महाभाग महादेवप २१

रोभवः संतुष्टेतुमहादेवेसर्वंसंपादयिष्यसि अतोस्मद्वचनात्तूर्णंगच्छतत्रमहा
शयः ५४ अस्माचिन्तउवाच नजानामिमुनिश्रेष्ठाःसत्कर्मद्विजवंदिताः येनो
हंस्यामहाभागास्तद्भूतरूपायाविभो ५५ मुनयऊचुः महादेवमहादेवमहादेवे
तिचासकृत् ५६ स्मरेन्त्वेमनसादेवंवदस्सर्वमनिन्दितं ५६ कृतकृत्योमहाभागग
मिष्यस्येवहेद्विज तस्मात्सर्वप्रयत्नेनभजसर्वंहिसर्वदं ५७ स्कन्दउवाच इति
श्रुत्वानिगदितंतेषांवैदेवतात्मनां जगामाहोमुखेतत्रपर्वतेमुनिदर्शिते ५८
तत्रगत्वामहेशानंसस्मारमनसाविभुं महादेवमहादेवमहादेवेतिचासकृत्
५९ वदन्त्वेसप्तरात्रेणददर्शशिवमुत्तमं व्याघ्रचर्मपरीधानंवृषस्थंनीललोहितं
६० अनेकसर्पसर्वांगंनानाभूतगणसेवितं उवाचमधुरंवाक्यमस्माचित्तंसदाशिवः
६१ शिवउवाच उत्तिष्ठवत्समद्भंतेधन्योसिममनामतः वरंवृणीष्वसततंवरदो

मा०पु० स्मितवह्निजः ६२ अग्निचित्त उवाच स्तोतुमुत्सहते मेद्य मनो देव विभो शिव
परं मूर्खोस्मि हे नाथ कथं स्तौमि भवापहं ६३ शिव उवाच पुराणं न्यायमीमांसा सां
२२ गा धर्मव्यवस्थितिः चत्वारश्च तथा वेदास्तथायुर्वेद उत्तमः ६४ गांधर्वं चार्थशास्त्रं
च धनुर्वेदस्तथा स्मृतः एतत्सर्वं महाविद्या भवंतु तव साम्प्रतं ६५ स्कन्द उवाच
ग इत्युक्तमात्रे भवति सर्वज्ञे सर्वदे भवे आविर्बभूवुस्तस्यापि विद्याश्चाष्टादशैव तु ६६
ज्ञात्वा स्वरूपमत्यर्थं भवस्य परमात्मनः अस्तौषीज्जगदानन्दं जगत्संहारकारकं
६७ अग्निचित्त उवाच वन्देहं भवभयहरं महेशमीशं भावाभावेरहितमजं विभुं
वरेण्यं यद्धृधामनृषवरं गणैपन्नचिन्तेतहैवंदे निजगुरुं शंकरं शिवेशं ६८
अगणितगुणमहिमानं पारगं सर्वनाथं विविधभुजगशोभं पर्वतेशे विभातं रामः
सुरदनुजमनुजयोनिंभारनाशं हि पृथ्व्याः सकलनिगमकथितरूपं पार्वतीसंन २२

मामि ६९ यद्दुरवरकुहरमध्ये प्रेरितावातनार्थैस्तनुजपुलककुलकमार्गेब्रह्म
णोंडाविशंति रविकरनिकरस्तुभजालेजीलभव्यंयथावैलघुतरमणाकुलानि
प्रेरितानीशमीडे ७० विभातेरूपंमेभसितसितमेतद्धृदिसदावसेद्देब्रह्मत्रिभु
वनगम्भुभंवालशशिनः सदाहस्तोमेतेस्तुभगवत्पूजांवितनुतांशिरोमेदेवला
भवभयहरंचप्रणवतु ७१ पूर्वंतवेशोभवदेवदेवब्रह्मारमेशोनचद्दष्टुमंतं
गतोप्रभूऊर्ध्वमधश्चलोकेगतंनयाहंहिकयात्मनुष्यः ७२ स्कन्दउवाच इदं
तवंमहेशस्यप्रातःप्रातस्तुयःपठेत् मूर्खोविलभतेविद्यांयथासावस्मचित्तकः
७३ ततःप्रसन्नोभगवान्महादेवोऽब्रवीद्द्विजं प्रहसल्लोत्वराजेनुसंतुष्टोजग
दीश्वर ७४ शिवउवाच गच्छगच्छहिकैलासंप्रमथेश्वरतांव्रज तुष्टोस्मित्तवराजे
नमक्त्याचक्रतविप्रकः ७५ ममाईनामकोभूयाङ्गणश्चद्विजसत्तमः नाम्नानील

मा॰पु॰ इतिख्यातिंयास्यसिभुविचोत्तमां ७६ अस्यवैगिरिराजस्यनामैवसंभविष्य
ति नीलपर्वतइतिवैस्मरणाच्छिवदायकः ७७ अत्रैवनिवसिष्यामिलयास
२३ हगणेश्वरः नीलेश्वरइतिख्यातोभक्तानांप्रीतिवर्द्धनः ७८ गंगातीरेमहत्कुंडं
वर्त्ततेममसर्वदा तत्रापिस्नानकर्त्तारोममनूपानसंशयः ७९ स्कन्दउवाच
इत्युक्त्वाभगवान्देवोमहादेवोययौगिरिं तेनसार्द्धंगणैश्चैवस्तूयमानःसुरा
ऽसुरैः तस्मादयंद्विजश्रेष्ठपर्वतःश्रेष्ठतांगतः अद्यापितत्प्रदेशेहिशंखध्व
निरहर्निशं ८१ श्रूयतेपुण्यकैर्विप्रतथावैशिवलिंगकं दृश्यतेमुनिशार्द्दूल
प्रत्ययोदृश्यतेमया ८२ तंपर्वतंसमारुह्यसर्वपापैःप्रमुच्यते एतदुद्देशतःप्रो रामः
क्तंमाहात्म्यंतवसुव्रतः ८३ कोवासाकल्यभावेनवक्तुंशतमुखैरपि अस्मचि २३
न्तस्यचरितंकथयिष्यन्तियेनराः ८४ इहचैवपरांप्रीतिंमृतास्वर्गमवाप्नुयुः

इति स्कान्दे मायाक्षेत्रमाहात्म्ये षष्ठोध्यायः ॥ ६ ॥ स्कन्द उवाच विल्वपर्वतमा
हात्म्यं शृणु नारद भक्तितः तं श्रुत्वापि हि द्विजश्रेष्ठ पुण्यं प्राप्नोति दुर्लभं १ शिवधा
रा समाख्याता शिवदा तत्र पर्वते तस्यां नरः सकृत्स्नात्वा शिवेन सदृशो भवेत् २
तत्रैको विल्ववृक्षस्तु तस्याधः शिवलिंगकं यस्य दर्शनमात्रेण शिवतां याति मानवः
३ लिंगस्य दक्षिणे भागे नित्यं तिष्ठति नारद अश्वतरो महानागो मणिभूषितमस्तकः
४ रंध्रात्पातालगाह्यि प्रसकरोति गताङ्गतं कदाचिन्मुनिरूपेण कदाचिन्मृगरूपकः ५
स्नानं करोति सर्वत्र तीर्थेषु मुनिसत्तम वामभागे न तस्यापि गुहा पाषाणमण्डिता ६
तस्यां वसति धर्मात्मा योगिनां प्रवरो मुनिः नाम्ना ऋचीक इति विख्यातो ब्रह्मविदां वरः
७ योगयुक्तो महात्मासौ शिवसन्न्यस्तमानसः आस्ते स्थावरवद्योगी ब्रह्मभूतो विकल्म
षः ८ तल्लक्षणं शृणु प्राज्ञ यस्मात्ते प्रत्ययो भवेत् निशीथसमये तत्र च तद्दर्शो हि कल्मके ९

मा०पु० पश्येवैश्चावरोमासिज्योतिर्वैदृश्यतेमहत् श्रूयतेकलकलाशब्दः पुण्यपस्तत्राय्य
दर्शनं १० नारदउवाच विभोत्वंमुखदेवेशंजानातोमेविस्मयःपरः किंतेज्योति
२४ श्चशब्दश्चसर्वंतत्कथ्यतांमम ११ स्कन्दउवाच पुराराजाबभूवाथकलिंगेश्वर
इत्तकः एकदासमुनिश्रेष्ठमृगयायैगतोवने १२ हतास्तेनमृगाश्चैवबहवःसिं
हसूकराः दैवाज्जातोमहाभागएकाकीसनराधिपः १३ परिश्रांतोनृपस्तत्रवनेनन
रविवर्जिते ददर्शचसरोयुग्मंशतपत्रैश्चशोभितं १४ नानामृगगणाकीर्णंहं
सकारंडवैर्युतं सतांमनःस्वच्छजलंजलकुक्कुटशोभितं १५ कोयष्टिकैश्चक्र
वाकैःक्रौंचैरन्यैश्चपक्षिभिः नादितंकलशब्दैश्चतथाकोकिलकूजितैः १६
स्थित्वाराजाशरस्तीरेपरिश्रांतोमहामुने जलंपीत्वाहितत्रतंयावद्गच्छतिभूमि राम:
प १७ तावत्प्राप्तोद्विजस्त्वेष्टःसोत्तरीयाजिनाम्बरः दृष्ट्वातंसहसाराजासमुत्तस्थोनरा २४

सनात् १८ सम्पूज्यवाक्यसंलापै विप्रवर्य्यंनराधिपः उवाचवचनंराजाविस्मयोत्फु
ल्ललोचनः १९ राजोवाच विप्रवर्य्यमहाभागकुत्रगन्तासितद्वद सत्तांसन्नप
दीमैत्रीवर्त्ततेमुनिनन्दन २० ब्राह्मणउवाच शृणुराजन्प्रवक्ष्यामियद्गुह्यंव
चनंत्वया एकोव्यापीजगत्सर्वंमित्रोऽमित्रविवर्जितः २१ कुत्रतद्गमनंविप्रांस्व
स्थितिःपरमात्मनः कोवामित्रममित्रंवाएकस्यनिखिलात्मनः २२ किंब्रुवेऽहंम
हाराजत्वद्गुह्यस्योत्तरंविभो विशेषंनाधिगच्छामिशिवस्यपरमात्मनः २३ राजो
वाच किंवात्वयाद्विजश्रेष्ठकृतासेवामहात्मना योगिनांयस्यतेबुद्धिरद्भुताम
तवर्षिणी २४ कथंप्राप्तंत्वयाज्ञानंशिवस्यपरमात्मनः धन्योसिकृतकृत्योसिय
स्येतज्ज्ञानमीदृशं २५ समतासर्वभूतेषुशत्रुमित्रात्मबंधुषु कथंसंजायतेतन्मे
प्रपन्नायवदस्वमे २६ ब्राह्मणउवाच साधुसंगतिरेवात्रकारणंवसुधाधिपः

मा॰पु॰ तन्मूर्त्तिषु सदा ध्यानं तत्तन्नामानुकीर्त्तने २७ राजोवाच अहमप्यागमिष्यामि
२५ त्वया सह द्विजोत्तम त्वत्समो नास्ति त्रैलोक्ये साधूनां साधकस्तमः २८ ब्राह्मण उ
वाच त्वं तु राजा महाभाग भिक्षूणां कल्पवृक्षकः कथं स्थास्यसि विपिने कन्द
पर्णफलाशनः २९ राज्यं पालय धर्मेण प्रजाः पुत्रानिवौरसान् मनो यस्य महादेवे
सर्वज्ञे जगदीश्वरे ३० सर्वकर्मफलत्यागो ब्राह्मणानां च पूजकः भव राजंस्त्वयं दे
वीयास्यसि सत्तरां ध्रुवं ३१ राजोवाच भगवन् द्विजशार्दूल बुद्धिरस्मादृशां तु ने
मूकाल्यज्ञानबोधेन शुद्धा नैवोपजायते ३२ तद्वदस्व महाभाग सम्यग्जानासि
तद्यथा प्रपास्यसं ततः सुधियो भवंत्यैवोपकारिणः ३३ ब्राह्मण उवाच क्रिया
कालो मम ध्यात्वा राजन्भो विश्वदत्तकः इदानीं तीर्थके पुण्ये मायासे त्रैव ब्रजाम्यहं ३४ रामः
त्वमपि गच्छ तत्रैव बोधार्थं परमात्मनः नैचीके तु निवर्त्यस्त्व वर्त्तते बिल्वपर्वते ३५ २५

शिवस्यवामभागेतुगुहागुप्ततमानृप तस्यांयोगिवरोनित्यंवसतिद्विजसत्तम
३६ सोवैब्रह्मविवोधार्थंयदिदृष्यतिनसंशयः यत्त्रगत्वाप्रयत्नेनतस्यसेवांपरोभव
३७ स्कन्दउवाच इतिश्रुत्वामहावाक्यंब्राह्मणस्यमहात्मनः ययौतेनैवविप्रे
णपादचारेणनारद ३८ तत्रगत्वावहुतरंस्नात्वापापैर्विवर्जितः जातोनराधि
पःसुद्धोब्राह्मणेनचसंगतः ३९ ययौतेनैवमार्गेणमुनिनादर्शितेनच तत्र
दृष्ट्वासमाधिस्थमृजीकंमुनिसत्तमं ४० ननामचरणौतस्यपुनःपुनरुदारधीः
प्राप्तवान्योगशास्त्रंचऋजीकान्मुनिसत्तमान् ४१ योगीवभूवनृपतिस्तीर्था
टनपराभवत् सर्वतीर्थेषुचस्नात्वानित्यंसमनुजाधिप ४२ वर्षेवर्षेसराज
र्षिर्मुनिदर्शनलालसः स्तूयमानोमुनिगणैरायातिनियतेंद्रियः ४३ ज्योति
र्मयस्तदादेहोदृश्यतेपुण्यकारकैः शप्तोमुनीनांस्तुवतांसाक्षसाधितिवादिनां ४४

मा॰पु॰ श्रूयतेचमहाभागमहापुण्यस्यकर्तृभिः तत्रैवगंगानिकटेपाडुकेब्रह्मणःस्तुभे
४५ तेहष्ट्वापिसकृन्मर्त्योमृतोब्रह्मपुरेवसेत् गंगायांस्नानमात्रेणविल्वतीर्थेनरो
२६ त्तम् ४६ कोटिजन्मकृतैःपापैस्तत्क्षणात्परिमुच्यते विल्वेश्वरंमहादेवंविल्वपत्रै
स्तुयोर्च्चयेत् ४७ यथासंख्यैर्विल्वपत्रैःसवसेत्कल्पकोटिभिः तएवधन्यामनु
जाःशिवरात्रेप्रयांतिये ४८ विल्वेश्वरंमहादेवंविल्वपत्रैरनेककैः तस्मा
च्छ्रेष्ठ्येविप्रपूर्वभागेहिवर्त्तते ४९ जलंपुण्यतमंख्यातंभुक्तिमुक्तिफलप्रदं
विंशतेचधनुर्मानेत्वग्रतस्तान्मुनिवंदित ५० आकरोहिस्वर्णस्यपापघ्नोवैपु
ण्यकर्मणः जलेस्मिन्मण्डलेयावत्स्नानंकुर्याज्जितेंद्रियः ५१ फलमूलजला
हारस्तदापश्यपचतोरवनिं ततःकोशार्द्धकेप्राच्यांभ्रमरीनामविश्रुता ५२ समा रामः
यातिसरिच्छ्रेष्ठाप्राणिनांस्वर्गदायिनी भ्रमरीसंगमोयत्रतत्तीर्थंभ्रामरंमतं ५३ २६

जलंपीत्वातमंशुभं सकृदाचम्यविधिवत्सौरमंत्राभिमंत्रितं पिवेच्छुद्धमनावि
प्रसूर्य्यलोकसमाप्नुयात् ततोवामप्रदेशेवैशिवलिंगमनुत्तमं १८ दृष्ट्वासं
स्नाप्यगांगेनतोयेनशिवमाप्नुयात् तत्रैकासलिलानाम्नीसुरकन्यासुराच्चिका
१९ मध्याह्नेनित्यमायातिपूर्णचन्द्रनिभानना भविद्वीसापरेकल्येशचीदेवप
तिप्रिये २० पितृभ्योयवपृष्टस्यपिंडान्दद्याद्विचक्षणः तारितास्तेनपितरो
दशपूर्वादशापराः २१ ततोतिनिकटेवामेनिवर्त्तनमितस्थले मुण्डमालेश्वरीदे
वीउग्रमथोत्करशोभिनी २२ यस्यादर्शनमात्रेणसर्वसिद्धीश्वरोभवेत् नानावा
द्यमयाःशब्दाःश्रूयंतेदेवताहता २३ तत्रपीठेश्वरीदेवीसर्वभूतमनोहराः तस्मिं
स्थानेतुयोमर्त्त्योधीरात्माद्रढनिश्चयः २४ नकार्य्याभीस्ततोविप्रप्रइच्छेच्छ्रेयत्रा
त्मनः दद्यातिदर्शनंतस्यमुण्डमालीश्वरीशिवा २५ नानारूपधरास्तत्रदृश्यंतेप्रम

मा०पु० ध्यात्विय: पुरश्चर्य्यांचविधिवत्सन्नरात्वंजितेन्द्रिय: २६ असाध्यमपिसन्नाहा
२८ त्साधयेत्साधकोत्तम: तस्यहस्तिगतोविप्रसिद्धिलापीतत्तमाकिल २७ आश्चर्य्यं
दृश्यतेतत्रशयनात्पूर्वजन्मयत् यस्मिन्कुलेचयोनौचजातंपूर्वंतपोनिधे २८
ज्ञानातिशयनातत्रयदिजीवतिमानव: इतिगुह्यतमान्येवकथितानितवाऽ
धना २९ पित्रो:श्रुतानिमेयानियदृतोवैपरस्परं गोपनीयंप्रयत्नेनकलौबु
द्धिविवर्जितान् ३० इतिस्कान्देमायापुरीमाहात्म्येऽष्टमोऽध्याय:॥ ८ ॥
नारदउवाच हरिद्वारेमहाभागकानितीर्थानितानिमेकथयस्वप्रसादेनमुक्तिदा
निविनाव्रते: १ स्कन्दउवाच शृणुनारदवक्ष्यामिलोकानिमुक्तिकारणं स
कृत्स्नातंतुयैर्मर्त्यैर्गंगाद्वारेशुभावहे २ नतस्यपुनरावृत्ति:कल्पकोटिशते रामः
ष्वपि गंगाद्वारसमंतीर्थंनकैलाससमोगिरि: ३ वासुदेवसमोदेवोनगंगास २८

दृशंपरं नगोत्कृष्टंनसमोदानंत्रिषुलोकेषुविद्यते ४ शृणुदिव्यांकथांपुण्यांगं
गाद्वाराश्रितांशुभां पुरात्रेतायुगेभूद्भोवभूवविजयेपरे ५ नाम्नाशंबुकइति
विख्यातोविप्राश्रमोमुने सेवार्थंसार्थलग्नोवैएकाकीशुभतत्परः ६ गंगाद्वा
रेशुभक्षेत्रेदेवर्षिगणभूषिते शकटानडुद्वृषभनियोगेकुशलोमुने ७ आ
ययौवत्सनीतत्रशंबुकोनामशूद्रकः दृष्टास्तेनात्रमुनयोधनिनश्चनृपातथा
८ कौतुकार्थंपर्यटंतनसर्वत्रमुनिवंदितः पुण्यक्षेत्रेक्षणान्नस्यपापंसर्वंक्षयं
गतं ९ निःकल्मषोभवच्छुद्रोज्ञानवान्समजायतः अधिकारविहीनस्यशूद्र
स्यापिमहामते १० रामभद्रस्यभगवद्देवतारस्यसन्निधो बभूवमरणंतस्यमु
क्तिंपापनिवर्त्तिनी ११ दर्शनाद्यस्यपुण्यस्यक्षेत्रस्यपरमांगतिं शूद्रोपिप्राप
यौतत्रकिमन्यब्राह्मणादयः १२ दृष्टामायापुरीपुण्यास्नात्वाचब्रह्ममंदिरे

मा॰पु॰ वाराणसीं लभेदेते सत्यं सत्यं हि नारद १३ त्रिषु स्थानेषु ये मर्त्या निवसंति
महामुने गंगाद्वारे तथा काश्यां गंगासागरसंगमे १४ न तेषां पुनरावृत्तिः क
२९ ल्पकोटिशतैरपि धन्यानां पुरुषाणां हि गंगाद्वारस्य दर्शनं १५ विशेषतस्तु
मेषार्कसंक्रमे तीव पुण्यदं तथापि कुंभराशिस्थे वाक्यतोऽसुरवंदिते १६
अयने विषुवे चैव संक्रांतौ चन्द्रसूर्ययोः ग्रहणे चाव्यतीपाते पूर्णिमायां म
हामुने १७ सोमवारान्वितायां वा यस्यां कस्यामथापि वा अमायां च तथा मा
घे वैशाखे कार्तिकेपि वा १८ तिस्रः कोट्योर्द्धकोटी च तीर्थानां मुनिसत्तमः म
जंते सन्निधिं तत्र स्नातः सर्वत्र जायते १९ क्षेत्राणां पंच कं पृथ्व्यां ख्यास्यति
प्रवरे कलौ गंगाद्वारं च केदारं काशी गंगागमस्तथा २० गंगा च संगता यत्र रामः
सागरेण महामते गंगापि ख्यास्यते त्रैव सत्यमेतद्द्विवेरितं २१ अत्र स्नाते २९

धिकारीस्याद्धंतुकेदारसन्निधौ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन स्नायाद्दत्तमवेक्षया २२
खलः कोनाममुक्तिंवैभजतेतत्रमज्जनात् अतः कनखलंतीर्थंनामाचक्रुर्मु
नीश्वराः २३ नारद उवाच कथमेतत्समुत्पन्नं कः खलोमुक्तिमापसः एतत्स
र्वंसमासेनमहासेनवदस्वमे स्कन्द उवाच शृणुविप्रपुराहत्तांकथांपापप्र
णाशिनीं पुरागंगलपुरे विप्रोधर्मकेतुर्वभूवह २४ धर्मात्मासत्यसंकल्पोवि
द्वान्दीनजनाश्रयः नित्यंदीनांस्तथामूकान्वृद्धानांश्रयवर्जितान् २६ भोजयि
त्वास्वयंभुंक्ते दारैः पुत्रैस्तथावृतः एकदाजडमूर्तिर्वैब्राह्मणोवाग्विवर्जितः २७
पश्चबुद्धिर्हीनश्च न्योदृषदात्माययापरः क्षुत्पिपासापरिश्रानमात्रंवेत्तिनचा
परं २८ आययौसतुधया विप्रोधर्मकेतुर्गृहे मुने जगाद संज्ञयातूर्णहस्तयोर्भोजना
यवै दत्तंचतेनविप्रेणभोजनंभोजनोत्तमं अनन्यगतयेतस्मैददावेवंमहामते ३०

मा॰पु॰ भोजनेच्छादनेचैवधर्मकेतुर्महायशाः कदाचिद्दैवयोगेनमायापुर्य्यांसमाययौ ३१
सोपिमूर्खोशनापेक्षोत्तानश्रान्तोमहामुने नैतस्यस्वपरंज्ञानंभक्ष्याभक्ष्येनविद्यते ३२
३० अगम्यागमनेनैवनेवपानेतथैवच मार्गेस्पर्शात्परिभ्रष्टोयवनैःसंगतोऽभवत् ३३
तत्रापितिलद्रामुंकंभस्यंचभ्रष्टबुद्धिना एवंकर्मगणम्केनपैर्यवनोन्मादशालिना ३४
संगमश्चकृतंतेननीचयाद्दुहितृणात्मजः नीचसंगतिकंविद्योमत्वायावयवनमाः
३५ आययौकनखलेतीर्थेमुनिवृन्दसमाश्रिते विप्रवेषंकृतेपण्यधर्मात्मम
ज्जनायवै ३६ गतःकनखलेतीर्थेस्नातश्चाधर्मपीडितः सार्थलग्नःपुनर्विप्राः
त्पुर्य्यांसमाययौ ३७ कालेनकालमापन्नोययौसपरमंपदं यांगतिंयोगमा
पन्नायांगतिंधर्मशीलिनः ३८ यांकाशीमरणाद्यातिप्राप्यत्तांगतिमुत्तमां तीर्थे राम
स्नानप्रभावेनभक्त्यापिरहितोपिसः ३९ ज्येष्ठमासिसितेपक्षेदशम्यांस्नानमाचरेत् ३०

योनरःश्राद्धहीनःस्यात्तस्यनोवर्द्धतेप्रजाः मृतेनरकमाप्नोतितस्माच्छ्राद्धंनसंत्य
जेत् १५ तीर्थमागत्ययोमर्त्यःश्राद्धकर्मविवर्जितः सर्वतीर्थफलंव्यर्थंजी
विनात्तस्यहेमुने १६ तस्माच्छ्राद्धंपरोभूयात्तीर्थकापिगृहेतथा धन्यानांमानु
षेजन्मतत्रोहिहिमवत्स्थले १७ मायापुर्य्यांहितत्रापितत्रभक्तिमतांकुले वे
दाध्ययनकर्माणितथायज्ञादिकाःक्रियाः १८ पृथ्वीपर्यटनंवापिस्नानंसाग
रसंगमे मायापुरीतियासम्यकुकलांनार्हन्तिषोडशीं १९ तेनतत्रहुतंतेनत
प्तंदत्तावसुंधरा तेनसर्वंकृतंकर्ममुक्तिद्वारपदंमुने २० येनात्रविदुषेदत्ता
गौःस्वर्गीयफलप्रदा यावन्तितच्छरीरस्यरोमाणिमुनिपुंगव २१ तावत्कल्प
सहस्राणिस्वर्गलोकेमहीयते धन्याःकलियुगेघोरेयेगांदास्यंतितत्रवै २२
एकत्रसर्वदानानिगोदानंचपरंमुने तुलयासंधृतेचैवगोदानंचाभवद्गुरुः २३

सा॰पु॰ अनमन्तापियोमर्त्योगोभ्योदानेदीनवत्सलः सोपिस्वर्गमवाप्नोतियावदिन्द्राश्चतु
र्दश समुद्राश्चचतुःपल्लरोमकूपेषुदेवताः सर्वतीर्थानिचतथाह्यंगेषुसरित
३२ स्तथा २५ तस्मात्पृथ्वीसमाज्ञेयाधेनुर्धन्यतमाभुवि पुराकल्यादिकेविप्रजग
द्दग्धुमयेसति २६ वेदहीनंजगत्सर्वंनष्टयज्ञंबभूवह दृष्ट्वासर्वास्तथालो
कान्ब्रह्मालोकपितामहः २७ चिन्ताविष्टमनाजातोनचवर्द्धयतःप्रजाः यज्ञा
द्भवन्तिपर्जन्यःपर्जन्यादन्नसंभवः २८ अन्नाद्भवंतिभूतानिस्थावराणिचरा
णिच यज्ञोनजायतेविप्रसर्पिषारयतोयतः २९ सर्पियोनिःस्मृताधेनुः
तदभावेखिलंगतं तस्माद्भावःप्रसृष्ट्यामयासंसारहेतवे ३० इतिचिंतय
तस्तस्यपद्मयोनेर्महात्मनः मतिरासीन्महामायांस्तोतुन्तारदभक्तितः ३१ रामः
ब्रह्मोवाच महामायांनमस्यामिधर्मकर्मार्थमोक्षदां नन्दनाद्रिलतावासांधर ३२

णींजगतांप्रभुं ३२ नारायणींभद्रकालींभद्रांवीरवंदितां यज्ञासिनींयज्ञ
देहांयज्ञपालनतत्परां ३३ त्रिशक्तिंत्रिगुणाराध्यांगुणातीतांगुणाकरां नैमि
षारण्यनिलयांमलयाचलसंश्रयां ३४ वीरभद्रवरांवीरांवीरासनसमास्थितां
स्वाधिष्ठानांबुजरजःपुंजपुंजरितोरवगां ३५ शिवांसरस्वतींलक्ष्मींसिद्धिंबुद्धिंम
होत्सवां केदारवासस्तुभगांबदरीसनरप्रियां ३६ राजराजेश्वरींदेवींसृष्टिसंहा
रकारिणीं मायांमायास्थितांवामांवामशक्तिमनोहरां ३७ मेनकांमनुपूज्यांचे
ज्वालांज्वालामुखीपुरां एकलिंगकृतोत्संगांनारायणपरायणां ३८ भागीरथीं
भाग्यगम्यांभोगिनीभोगवल्लभां भूरादिकृतपोतस्थांवीणापुस्तकधारिणीं ३९
दारुमूर्त्तिसमासीनांश्रियंपीनपयोधरां केयूरांगदभूषाढ्यांचतुर्बाहुमनोहरां ४०
सिंहासनकृतावासांरत्नवस्त्रांरणप्रियां आर्य्यांकार्य्यकरींवन्देसंसारोद्भवहेतवे ४१

मा०पु० इतिसंस्तुवतस्तस्यब्रह्मणोविष्णुजन्मनः कोटिसूर्य्यप्रतीकाशादेवीप्रादुरभून्मुने
४२ उवाचवचनंदिव्यंब्रह्माणंकमलोद्भवं किमर्थंसंस्तुताब्रह्मन्किंकार्य्यंकरवा
३२ णिते ४३ नवध्यंदर्शनंमेस्तिकृतंयत्स्तवनंत्वया प्रसन्नास्मिनसंदेहोभक्तिमा
नसिस्तवतः ४५ ब्रह्मोवाच सृष्टिमार्गप्रदात्वंहिप्रकृतिःपरमात्मना त्वदिच्छया
जगत्सर्वंजायतेसचराचरं ४६ प्रजाःसृष्टामयासर्वाविष्णुगणागुणावर्जिते नवर्द्ध
तेविनाभागंयेनभागाशनाःसुराः ४७ नवैवर्षतिपर्जन्यस्ततोनन्नावतिष्ठति
उपायंकुरुदेवेशियथास्यादन्नसंभवः ४८ श्रीदेव्युवाच शृणुवत्सयथावद्धिप्रो
च्यतेतवजन्मया स्वस्वभागान्हुताःसर्वेददंतुकार्य्यसिद्धये ४९ अहंचतेनरूपे
णभविष्यामिमहीतले मत्तःसर्वंसुरश्रेष्ठभविष्यतिनसंशयः ५० स्कन्दउवा रामः
इतिश्रुत्वावचस्तस्याःसर्वेदेवाःसवासवाः स्वंस्वंभागंभागासिद्धोदइत्तेजोमयंशुभं ५१ ३२

सापि मायाभगवती गृहीत्वा भागमुत्तमं निममज्ज क्षीरनिधौ पश्यतां त्रिदिवौकसां ५२
आश्चर्य्यपरमं लेभुर्दृष्ट्वा तत्कौतुकं महत् किं किमेतत्किं किमेतदिति प्रोचुः सुरा ते
या ५३ एतस्मिन्नन्तरे देवा कुर्व... ...भूवमुनिसत्तमः वायुरुवाच भो भो सु
राः किमर्थं हि क्लेशं प्राप्ता महदाश्रितं म... ...थध्वमेनं सुभगाः पयोधिं कार्यसिद्धये
अन्योन्यमिमं महाभागाः प्राक्पश्यथ प्रवराणि मे ५५ स्कन्द उवाच इति श्रुत्वा वच
स्तस्य दृष्ट्वा ते त्रिदिवौकसः ममन्थुर्मिलितास्तत्र पयोधिं कार्यगौरवात् ५६ मंथा
नं मंदरं कृत्वा नेत्रं कृत्वा तु वासुकिं कूर्मरूपो हरिस्तत्र सर्वशक्तिधरः प्रभुः ५७
मथिते दुग्धनिलये जातान्यन्यान्यपि क्रतोः कामधेनुस्ततो उत्पन्ना सर्वदेवांशसं
भवाः दृष्ट्वा तां निर्जराः सर्वे जियेत्यूचुर्मुदान्विताः गृहीत्वा तां ततो धेनुं ब्रह्मलो
कं ययुर्मुने ५९ पूजयामासुरत्यन्तं षद्दसिणाक्रमादिभिः सापूजिता भगवती

मा॰पु॰ कामधेनुर्ददौवरान् ६० पयश्चामृतकल्पंहियत्पीत्वामृतमश्नुते घृतंचसाद
दौधेनुर्यत्नाद्वृद्धिंप्राप्तायतः ६१ यज्ञैस्तत्तृप्ताःसुराःसर्वेसुरभिस्तंचाभवन्नतः प्र
३४ जाश्चवृद्धिमापन्नाःकामधेनुप्रसादतः ६२ पवित्रापरमासावैसर्वदेवमयीशुभा
अवतीर्णास्वयंदेवीगोभूत्वाभवभाविनी ६३ पूजितायेनगौर्विप्रापूजिताःसर्व
देवताः प्रदक्षिणीकृतायेनपरिक्रांतावसुंधरा ६४ मंगलंदर्शनेप्रातःपूज
नेपरमंपदं स्पर्शनेपरमंतीर्थंनास्तिधेनुसमंक्वचित् ६५ अज्ञानाज्ज्ञानतो
वापियेनदृष्टामुनीशगौः तस्यपापंक्षयंयातियथाग्नेस्तूलराशयः ६६ हस्ते
कृत्वातुगोपुच्छंपितृतर्पणमाचरे [illegible] त् निरयस्थाश्चपितरोब्रह्मलोकम
वाप्नुयुः ६७ गोच्छायायांमहाभागश्राद्धंकुर्वंतियेनराः गयाश्राद्धफलंतेषां रामः
कनिष्ठंस्यान्महामते ६८ गोमयेनानुलिप्तायांभूमौवाकुरुतेक्रियाः अनं ३४

तत्फलंद्राविप्रभवेयुर्नैवसंशयः ६९ सकृत्प्राश्नातिगोमूत्रंयोनरश्चमहामुने
दुर्भोज्यभोजनाच्चैवदुरुक्तात्दुर्नयोचरात् ७० मुच्यतेसर्वपापेभ्योगच्छेद्ब्रह्मप
प रंमतः ञ्चौविचकरंस्थानंस्तुहुगोमूत्रविन्दुना ७१ कण्डूयनंगवांयोवैकुरी
तियद्दिमानवः गोहत्याब्रह्महत्याभ्योमुच्यतेनात्रसंशयः ७२ गोग्रासंभोजनय
स्तुदद्याद्दोभ्योमहामुने ब्राह्मणाभोजितास्तेनसहस्रंवेदपाठिनः ७३ तीर्थेदि
वालयेवापियहणेचन्द्रसूर्ययोः व्यतीपातेचमन्वादौयुगादौसंक्रमेतथा ७४
दातातस्यागृहीतापितावुभौस्वर्गगामिनौ सस्तवर्णासवस्त्राचसर्वाभरणभूषिता
७५ पयस्विनीसवत्साचयेनदत्तामुनीश्वरः तेनतप्तंहुतंतेनजप्तंतेनकृतंतथा
७६ नानाद्रव्यान्वितातेनदत्ताविप्रवसुंधरा शृणुनारदयद्वृत्तमितिहासंसुय
एपदं ७७ उज्जयिन्यांपुरायासीद्वर्द्धमानोमहावणिक् वभूवधनधान्यैश्चपुत्र

मा॰पु॰ पौत्रैश्चसंवृतः येनकेनप्रकारेण कृतंद्रव्यार्ज्जनंतथा धनंचोधिस्ततोजातो मो॰१
रत्नानानिचयैस्तथा ७९ पुत्राश्चापिमहाभागाश्चत्वारोह्यभवंस्तदा कृत्वाद्रव्य
३५ विभागंसः कालधर्ममुपागतः ८० त्रयःपुत्रास्तुतस्यापिवणिग्धर्मरतामुने
अभवत्पश्चिमोयस्तुनाम्नावरधरोवरः ८१ द्यूतवेश्यादिव्यसनैःक्षयंनीतंमहद्ध
नंजीवनंकृतवान्वेश्यापरिचारेणवैततः ८२ अन्वेषतविरोधैवकिंचिदाप्य
धनंततः जीवतेजातिरहितोगम्यागमनसंयुतः ८३ चौरधर्मरतश्चैवकृतवा
न्मुनिपुंगवः गोधनंचौर्यतोहृत्वाविक्रीतेचसवैवणिक् ८४ म्लेच्छवेश्यास
मायुक्तोवनांतवसतिस्तथा वेश्यादूतैश्चचौर्य्यैश्चसमासक्तोऽजितेंद्रियः ८५ रामः
एकदामदिरांपीत्वाजगामनगरेवरे ददर्शकंचिद्दातारंगंगाम्बुभांडानमुद्यतं ३५
तंदृष्ट्वावणिजश्चित्रमाश्चर्य्यकलितंमुने विप्रान्देशान्यहितंस्वधोतान्नरपरिच्छदान् ८७

ऊर्द्धपुंड्रधरान्सौंतान्पश्यतिग्रहसमुद्यतान् आश्चर्य्यपरमोभूत्वाहस्तोगोपुच्छधारि
णः ८८ गृहमागत्यतरसागोंगृहीत्वामदालसः एकंदिनेसमानीयब्राह्मणांब्रह्मस
त्तमः ८९ सत्कर्महसितंतुचक्रेगोदानंमदिराश्रितः अन्योपिम्लेच्छजातीयोगृहसंस्त
मदालसः ९० ब्राह्मणस्तांगृहीत्वातुययोस्वभवनंत्वरं प्रबुद्धोमदिरात्यक्तोवेश्यो
पिस्वस्थमानसः ९१ किंकृतंकिंकृतंचेतदयज्ञोर्दत्ताद्विजातये अन्वेषयतिस्मसतं
नष्टापगृहमागतः ९२ आगतायमदूताश्चनेतुंतंवाणिजंखला देवदूताश्चतत्रापि
तस्मिन्नेवागतावने ९३ विवादश्चतथातेषांदूतानांयमदेवयोः ।मत्वाविकल्पयंवै
श्यंनित्युर्लोकंप्रजापतेः ९४ अमक्त्यापिकृतेविप्रगोदानंयत्पुराशुभं तस्मात्सर्वे
श्चपापेभ्योनिर्मुक्तोभवदंत्यजः ९५ नगोदानसमंविप्रपुण्यकर्ममहामते तस्मात्स
र्वेणयत्नेनगोदानंशुभमाचरेत् ९६ भूतवेतालकूष्मांडग्रहयक्षाःसमस्वरेत् यद्य

मा०पु० दिच्छति तत्सर्वं प्राप्नोत्येव न संशयः २७ यथा गोदानतः पुण्यं तथा चान्नप्रदानतः
दीनानाथशरीरेभ्यो यद्दानं सात्विकं मतं २८ अन्नदानान्महाभाग सर्वदानं कनिष्ठि
३६ कं तस्मात्सर्वप्रयत्नेन अन्नं दद्यात्सुधावृते २९ सर्वकाले सर्वदेशे सर्वपात्रे महामते
दद्याद्दन्नं परं भक्त्या सर्वं प्राप्तिपरायणः १०० इति स्कान्दे केदारखण्डे मायाक्षेत्र
माहात्म्ये गोदानमहिमा ॥ १० ॥ स्कन्द उवाच अन्नेन चैव दत्तेन किन्न दत्तं मही
तले सर्वेषामेव दानानामन्नदानं विशिष्यते १ अत्राप्युदाहरंतीममितिहासं पु
रातनं आसीदिलावृते वर्षे श्वेतो राजा महायशाः २ गंगाद्वारे महातेजास्तपः कर्त्तुं स
मायया वर्षाणां नियुतं तेपे तपः परमदारुणं ३ तस्यैव तप्यमानस्य चलाद्देवाः स
वासवाः वरेणाछंदयामास ब्रह्मा तं च तपोनिधिं ४ ब्रह्मोवाच वरं ब्रूहि महाभाग रामः
यत्ते मनसि वर्त्तते नाप्राप्यं ते महाभाग त्रिषु लोकेषु विद्यते ५ श्वेत उवाच ईयंस ३६

वीर्ययोंब्रह्मनमद्धीनासुरायजः यत्किंचिद्वस्तुजातंमेसर्वस्याद्ब्राह्मणार्थकं ६
इदंक्षेत्रंचैतेनाम्नाविख्यातंख्यातम्महीतले तत्रावासश्च विष्णोश्चशिवस्यापिभवत्व
रं ७ सर्वेषांचैवदेवानांस्थितिश्चापिप्रजापते: पृथिव्यांयानितीर्थानितान्यत्र
स्युःस्थिराणिभो ८ ब्रह्मोवाच इदंतीर्थंमहापुण्यंत्रैलोक्येचातिदुर्लभं
अतःपरंचमन्नाम्नाविख्यातंचभविष्यति ९ येवैस्नास्यंत्यत्रकुंडेगच्छेयुस्ते
परंपदं यत्कर्मक्रियतेचात्रतत्सर्वंस्यादनंतकं १० पृथिव्यांयानितीर्थानिता
निसंनिहितायवै भविष्यन्तिमहाराजसर्वभावैरतःपरं ११ इयंचपृथिवीस
वीसशैलवनकानना सप्तद्वीपसमुद्रान्तात्वद्धीनाभविष्यति १२ धर्मवुद्धि
महाराजदानवुद्धिश्चशाश्वती ब्रह्मणार्थंसमुत्पन्नोनारायणपरोभव स्कन्द
उवाच इत्युक्त्वासहसाविष्णुब्रह्मलोकंस्वकंययौसोपिराजामहाराजययौस्वेप्रवरेस्थले १४

मा०पु० जित्वाच पृथिवींसर्वांसप्तद्वीपांससागरां स्थापयामासस्ववंशेसर्वान्वैपृथिवीभु
३१ जः १५ चकारपृथिवीधान्ययज्ञान्हेमधादिकान्मुने स्वर्णरत्नमहार्हाणिवासां य०
सिविविधानिच १६ ददौसविप्रवर्येभ्योवेदविद्भ्योविशेषतः वशिष्ठंसर्वशा
स्त्रज्ञंसोवाचतपसांनिधिं १७ श्वेतउवाच भगवन्ज्ञातुमिच्छामिब्राह्मणोद्योव
सुंधरां देह्यनुज्ञांतपोराशेशिष्यायशुभकारणं १८ वशिष्ठउवाच अन्नदा
नंमहाराजसर्वकामसुखावहं अन्नेनचैवदत्तेनकिंन्नदत्तंमहीतले १९ अ
न्नाद्भवंतिभूतानिअन्नेप्राणाःप्रतिष्ठिताः तस्मात्सर्वप्रयत्नेनअन्नदानंददस्व
भो २० श्वेतउवाच किंवत्स्यन्नंविदित्वासमकोटदत्तावृन्नमंबुच रत्नवस्त्राद्यलं
कारानुष्ठीमंतिनगराणिच २१ दत्तवान्ब्राह्मणेभ्योथकुंजरान्वाजिनानिच रामः
स्वर्णरौप्यरत्नानियानानिविविधानिच २२ अश्वमेधसहस्रैश्चइयाजव ३१

हृदस्थिणे: स्वल्पंवस्तुपरंज्ञात्वासोन्नंतुनाददत्प्रभुः २३ एवंतस्यमहाभागदि
व्यंवर्षशतंययौ ततःकदाचिन्नृपतिःकालधर्मवशंगतः २४ परलोकेवर्त्तमानः
स्वर्वेश्याभिसंभिष्टुतः क्षुधयापीडितोत्यासीत्तृषयाचनराधिपः २५ क्षुत्तृष्णाभ्यां
पीड्यमानःस्वर्गभोगान्वितोपिसन् आनिनायाप्सरोभोगंगत्वाश्वेतंमहागिरिं २६
ददर्शतत्रनृपतिर्दग्धदेहंपुरात्मनः अस्थीनिचर्वयामासशीर्णानिमुनिपुंगव २७
चर्वयित्वापुराराजाविमानवरमास्थितः अप्सरोगणगंधर्वसेवितोदिवमाव्रजन्
२८ एवंसंत्यहराजासंगृह्यास्थीनिसल्लीलहन् तत्रास्तेश्वेतसंकाशंपुनःस्वर्गंजि
गामह २९ अथकालेनमहतावशिष्ठेनमहात्मना अस्थीनिचर्वयन्दृष्टोराको जा
श्वेतोमहातपाः ३० उवाचप्रहसन्वाक्यंकिमहोस्यास्थिचर्वणं एवमुक्तस्तदाराजा
ब्रह्मपुत्रेणधीमता ३१ जगादलज्जितोराजामुनिंचेदंतपोनिधिं क्षुधामांवाधते

मा०पु० ब्रह्मन्यदन्नंपुनरादद् ३२ पानिचापिमहाभागततोमांबाधतेतृषा एवमुक्त्वा
स्तदाराजाब्रह्मपुत्रोमहामुनिः ३३ पुनर्जगादतंश्वेतंमहाराजंमहार्थवित् फलंम
३८ तन्महीशानावधीरितवचोयतः ३४ अदत्तंनोपतिष्ठेतकस्यचित्किंचिदप्यहो त्व
यादत्तानिराजेन्द्रस्वर्णरत्नावराणिच ३५ तानिसर्वाणिभोगार्थंतवसन्तियतः
क्वचित् अन्नपानंचनोदत्तंस्तुटत्सेतवसंस्थितं ३६ लोकंमत्वात्वयाराजन्
न्नदत्तेचाइन्नंवाचके अदत्तंनोपतिष्ठेतसाक्षादपिप्रजापतेः ३७ श्वेतउवाच किं
कर्तव्यंमहाभागकथंनोबाधतेक्षुधा कृतांजलिरहंयातेअदत्तंकथमाभजेत ३८
वशिष्ठउवाच अस्त्येकंकारणंयेननजायतेनात्रसंशयः तच्छृणुष्वनरव्याघ्र क
श्वे०२ थ्यमानंमयाऽनघ यथापुराविनातासौमहीपालोमहायशाः कृतवानश्वमेधांश्च रामः
सहस्राणिमहामुनिः ४० दत्वास्तेनतथागावोरत्नस्वर्णवराणिच लोकंमत्वानेत ३८

नापिपानं चान्नं महीपते: ४१ सोपि गंगोत्तरे देहं तत्याज मुनिपालक: गतवांस्तु
ब्रह्मलोकादीन् नानाभोगसमन्वित: ४२ त्वमिव स्तुधया विष्ठोवभूवत्तृषयातथा पुन
र्मर्त्यं समायातो विमानेनार्कवर्च्चसा ४३ गंगाद्वारे महाक्षेत्रे नीलाभिधमहीधरे
दग्धं कलेवरं सोपि दृष्ट्वा भोक्तुं मनो दधौ ४४ तावद्ददर्श होतारं विनीताश्वापुरोहितं
उक्तश्च कारणं विप्रेस्तुधी याश्च तपोनिधे ४५ कथयामास तं होता व्रतीकारं क्षुधस्तृष:
प्रथमा तिलधेनुश्च जलधेनुस्ततःपरं ४६ रसधेनुस्तृतीयापि गुडधेनुस्तथा स्मृता:
शर्क्करामधुधेनुश्च क्षीरधेनुश्च सप्तमी ४७ अष्टमी दधिधेनुश्च नवनीतमयी तत:
तथा लवणधेनुश्च सत्कार्प्पासमयी तथा ४८ धान्यधेनुस्तथा प्रोक्ता द्वादशैता: प्रकी
र्त्तिता: घटं संस्थाप्य राजानं कारयामास तास्तथा ४९ ययो परमिकां सिद्धिं सर्वतृ
प्तिमयीं प्रभो तथा त्वमपि राजेन्द्र कुरुष्वैता महार्थदा ५० तृप्तिं प्राप्स्यसि भूयिष्ठां सुधा

मा०पु० नोपीडयिष्यति अन्नदानात्परं नास्ति त्रैलोक्ये प्रीतिवर्द्धनं ५१ स्कन्द उवाच वशि
ष्ठोपि महाराज कारयामास राजतः अन्नच्छत्रिकं चैव धेनूनां विस्तरं तथा ५२ अन्न
३९ दानात्परां तुष्टिं प्राप्य तेन नराधिप विमानवरमारुह्याप्सरोगणसमन्वितः ५३ सि
द्धैः संस्तूयमानो वै जगाम परमं पदं तस्मात्सर्वप्रयत्नेन अन्नदानपरो भवेत् ५४
मुष्टिमात्रमपि सेवे गंगाद्वारे विशेषतः अन्नं ददाति विप्राय तृप्तः स्यात्कल्पपंचकं
५५ अन्नदो राज्यमाप्नोति अन्नदो गतिमुत्तमां तस्मात्सर्वप्रयत्नेन शक्त्या चान्नप्रदो
भवेत् ५६ इति स्कान्दे मायापुरीक्षेत्रमाहात्म्ये अन्नदानमाहात्म्यं ॥ ११ ॥ का
र्त्तिकेय उवाच कुशावर्त्तं महातीर्थं दक्षिणे ब्रह्मतीर्थतः तत्र स्नात्वा महाभाग
न च भूयोभिजायते १ स्नानं दानं जपो होमः स्वाध्यायः पितृतर्पणं यदत्र क्रियते रामः
कर्म तत्तत्स्यात्कोटिसङ्ख्यकं २ पुरा गंगागमे मौनी दत्तात्रेयो महातपाः तस्या ३९

वेकेनपादेन वर्षाणामयुतंमुनिः ३ कुशाचीरातिरंहंचकुंडीचोवाहजाह्नवी
आवर्त्तयित्वापुनरसौकुशान्प्लुतवतीमुने ४ आप्लुतांतेकदाचित्तुददर्शकुश
चीरका वहमानांमहाभाग गंगामावर्त्ततांगतां ५ कुद्धोमहामुनिस्तांतुयावद्भस्मी
करोतिच तावत्सर्वेसमायाताब्रह्माद्यास्त्रिदिवौकसः ६ तुष्टुवुःपरमंभक्त्याकीर्त्ति
वीर्य्यगुरुंमुनिं संस्तुतश्चप्रसन्नोभूद्ब्रह्मादीनाहवाचह ७ अत्रैवभवतांस्थानं
नित्यंस्यात्तीर्थकेवरे आवर्त्तनाद्यतोगंगाकुशान्प्लुतवतीमम ८ कुशावर्त्तमिति
ख्यातंतीर्थमेतद्भविष्यति धन्यालोकाःकरिष्यन्तिस्नानंपितृसमर्च्चनं ९ तत्पितॄ
णांतदास्यात्पितस्याजन्मपुनःक्वचित् कुशावर्त्तेमहातीर्थेदत्तंस्यात्कोटिसङ्ख्यकं १०
इतितेकथितावृष्टिःकुशावर्त्तस्यपुण्यदा श्रुत्वायेतांमहोत्पत्तिंसर्वपापैःप्रमु
च्यते ११ इतिस्कान्देमायासेचमाहात्म्येकुशावर्त्तकथनंद्वादशः। १२

मा॰पु॰ स्कन्दउवाच ततोदक्षिणदिग्भागेविष्णुतीर्थंधनुःशते यत्रस्नात्वापरंब्रह्मलीनोभ
४० वतिनिश्चितं १ तस्यचिह्नंप्रवक्ष्यामियेनतज्ज्ञायतेशुभं कृष्णसर्पोमहानेकोदृश्य
तेफणामंडितः २ मार्जकश्चचतुर्दंष्ट्रोजलमध्येप्रयातिच तत्रस्नातिपुनःस्वर्गेनिधि
र्ह्योभवतिस्मरणात् ३ केनचित्कारणेनासौराजापरमधार्मिकः शप्तोदुर्वाससाविप्र
पुराकृतयुगेचरे ४ नारदउवाच केनवैकारणेनायंशप्तोराजामहायशाः किंना
मायंकार्त्तिकेयकुत्रत्यस्यनराधिप ५ शापस्यांतंकदातस्यभविष्यतिमहामते त्वने
नकिंकृतंराज्ञातस्यदुर्वाससोमुने ६ स्कन्दउवाच शृणुनारदवृत्तांतंराज्ञस्यापि
तपोनिधे पुराकृतयुगेराजासूर्यवंशविवर्द्धनः ७ नाम्नाधर्मध्वजइतिख्यातोरिपु
विनाशनः कृत्वाबहुविधान्यज्ञान्समाप्तवरदक्षिणान् ८ वनितासहितस्तंतु राम:
गंगाद्वारेसमाययौ अत्रागत्यमहातेजान्यवसद्धिस्तुलत्परः ९ एकदाधर्मकेतुस्तु ४०

स्नात्वागत्यगृहेस्वके ददर्शमुनिमासीनंपीठेदुर्वाससंवरं १० दृष्ट्वातंसहसाराजापा
दयोःप्रपपातह पाद्यमाचमनीयंचस्वासनंचार्घ्यसंयुतं ११ ददौतस्मैमहाभा
गविधिदृष्टेनकर्मणा उवाचवचनंचेदंस्वागतंतेमहामुने १२ धन्योस्म्यनुगृही
तोस्मीयस्त्वंमेगृहमागतः किमागमनकृत्यन्तेकार्यंकिंकरवाणितत् १३ दुर्वा
सउवाच संप्राप्तोभोक्तुकामोहंपारणाहिदिनत्विदं शीघ्रंभोजयमांराजन्क्षु
धितोस्मिपरंविभो १४ स्कन्दउवाच इतिश्रुत्वाभिगदितंमुनेर्दुर्वाससोनृपः तु
ष्टेत्युक्त्वाययावंतर्गृहेकर्त्तुंमहामुने १५ संपादयतिभोज्यंचयावद्राजामहामतिः
शूकरास्यसमायातोभ्रातुर्वैरमनुस्मरन् १६ विघ्नंवैकर्त्तुमारब्धोदृष्ट्वादुर्वाससंमुनिं
सर्पोभूत्वास्वयंरक्षणकांतेभोज्यपात्रके १७ उत्ससर्जमहाक्ष्वेडंतद्दृष्टोभक्तितोर्जिते
नज्ञातंतन्महीभर्त्राकृतंयद्रक्षसामुने १८ प्रवेशयामासमुनिंभोक्तुंभोज्यंततःपरं

यावद्द्वयेसमायातिज्ञातंतावद्विषोल्वणं १९ विषसंवलितंदृष्ट्वाभोजनंसुतपात्र
के क्रुद्धोमुनिःशशापैनंधर्मकेतुंनराधिपं २० यस्मात्त्वयाविषोत्सृष्टंभोज्यंमेदीयते
धर्म तस्मात्त्वंभविताद्रुसकालसर्पःशतंसमः २१ उत्सृष्टंतुतदादृष्ट्वाशापाग्निंमुनिनेरि
तं वेपमानोमहीभर्त्ताभयार्त्तोनिजगादितं २२ ब्रह्मन्नहंकथंशप्तोविचार्यैदंममप्र
भो इतिप्रोक्तोमुनिस्तेननरद्धोरःसोविचेष्टितं २३ ज्ञात्वालज्जासमायुक्तोदुर्वासा
मुनिपुंगवः उवाचतंमहाराजंवेपमानंकृतांजलिं २४ कृतमेतन्महाराजशत्रुणा
तववरक्षसा चसात्रेवचनृपतेविष्णुतीर्थेसुपुण्यदे २५ अहमत्रागमिष्यामिक्षुंगते
नरपुंगव मांदृष्ट्वासहसागतातद्विष्णोःपरमंपदं २६ दुःखंनोत्रप्रकर्त्तव्यंशापांतोभ
वितातव प्रियायासहितोविष्णोःसायुज्यंप्राप्स्यतेचिरात २७ इयंचापिमहाभाग
सर्पिणीभविताखलु गोपनार्थंसज्जातेश्वमासोचखमहीपते २८ गंगाद्वारंपरंस्से

त्र्यंयत्रब्रह्मादयःसुराः निवसन्तिविमुक्त्यर्थ्यंयेनकेनापियेनिना २९ खेदस्त्वयान
कर्त्तव्योभुंजस्कूमशरीरतः ज्ञानंचभवितातत्रमोक्षमार्गप्रदर्शकं ३० इत्युक्त्वाप्
ययौविप्रोबदरीविपिनेततः सोपिराजामहाबाहुःसर्पदेहोभवन्मुने ३१ सपत्नीको
महाभागाहरिद्वारेसुपालये ३२ इतिस्कान्देहरिद्वारमाहात्म्येधर्मध्वजोपाख्या
ने०॥१३॥नारदउवाच शूकरास्योमहाभागकोवासराक्षसाधम अस्यभातापि
कोवास्तिकिमर्थंनृपराक्षसो १ अभूद्वैरंकदावैरंसर्वंमेविस्तराद्वद कुचेलयोस्त
संस्थानंकिंकृतंरक्षसापुरा २ स्कन्दउवाच आसीद्दनुकुलेविप्रतटोनामाऽसुराधि
पः सकेदाहिमवत्पार्श्वेदक्षिणेमुनिसेविते ३ पिंडारकनदीतीरेतपःपरमदारुणं
तेपेतरांनिराहारोवर्षाणामयुतंकिल ४ तस्यवैतपसातत्रज्ञास्त्रयोलोकाःसवासवाः
अथाशरीरिणीवाणीमाकाशेह्यशृणोत्ततः ५ साधुसाधुतटमधुइड्डंषंतपउत्तमं कि

मा०पु० सत्यंतेहितपसात्रैलोक्येनास्तिदुर्लभं ६ इतिश्रुत्वातदोवाणीजगादवचनंत्वि
दं यदिवैमेतपस्तप्तंततःस्यांविष्णुभक्तियुक् ७ विष्णुभक्तिविहीनानांमुक्तिःस्व
४२ प्नेपिदुर्लभा नोकांक्षेपित्रुलोकानांराज्यंनिहतकंटकं ८ श्रुत्वातद्वचनंतत्त्र
पुनःप्राचेशरीरिणी धन्योसिदानवश्रेष्ठयस्यतेमतिरीदृशी ९ तपसातवसंतुष्टो
विष्णोस्त्वंस्थानमेष्यति पुत्रौद्वौभवितारौतेतयोरेकस्तुवंशधृक् १० तपसाहतपा
पस्त्वंविष्णोश्चैवप्रसादतः अन्तेचपरमंस्थानंयास्यसियोगिदुर्लभं ११ इतितद्व
चनंश्रुत्वातदोनामतपोनिधिः तत्रैववनिवसन्सोपिविष्णुपूजनतत्परः १२ कालस्त्व
जस्तुतांप्रापविवाहविधिनाततः द्वौपुत्रौसमयेप्रापश्रूकरास्यगजाननौ १३ राक्ष राम
सीवुद्धिमापन्नौपीडयामासतुर्मुनीन् खादयामासतुःकांश्चित्कांश्चिज्जयाहलोमस्तु ४२
पाटयामासतुःकांश्चिच्चक्रतूरुधिराशनं एवंपीडयतोर्विप्रमुनीन्राक्षसयोस्तयोः १५

मुनयस्त्वासमापन्ना राजानं शरणं ययुः धर्मध्वजं महाराजं त्राहि त्राहीति वादिनः १६ कृता
ञ्जलयः सर्वे शूकरस्य भयार्दिताः त्राहि नो रक्षसो वीरं तव यं शरणं गताः १७ इति ते
षां वचः श्रुत्वा धर्मात्मा सत्यसंगरः माभैष्ट इति प्रोवाच सम्पूज्य च यथार्हतः १८ गृहीत्वा
स शरं चापं नगराद्बहिरायया लोकैः परिवृतः युक्तो हेलया जेतुमाव्रजेत् १९ यत्रास्ते
ते महाभाग राक्षसा कामरूपिणो आह्वयामास तौ वीरो धर्मकेतुः समं रिपून् २० कलाको
लाहलं तस्य राक्षसो ययतुः क्षणात् रक्तेक्षणो रक्तकेशो रक्तमाल्यानुलेपनो २१ बृहद्द
ह न्तो बृहत्कायो घोरो भीरुभयानको दृष्ट्वा तौ युयुधे राजा धर्मात्मा सत्यसंगरः २२ नाराचै
रसिभिश्चैव बाणैराभिर्मुशलैस्तथा वृक्षैर्महीधरशृङ्गैः स्वपणीयाश्मसंग्रहैः २३ युध्य
तां तु मुल्तः शूद्रः शूकरश्च गिरिकंदरे अश्मनां चर्मणां चैव वस्त्रूलानां मुशिनां तथा २४ ए
तस्मिन्नन्तरे राजा गजास्य वाणजालकैः छादयामास सहसा व्याकुलोभूच्च राक्षसः २५

मा०पु० ततोऽद्रिचन्द्रनागोत्र शिरश्छिन्नं द्विरदस्य सः पपात सह सा भूमौ वज्राहत इवाचलः २६
अलकनन्दोत्तरे तीरे श्वेतश्री संज्ञके शुभे तस्मात् स्थिमयो विप्र पर्वतो दृश्यते महा
४३ न् २७ गजाचल इति ख्यातस्तत्रास्ते ब्रह्मपुत्रकः शूकरास्योपि तद् दृष्ट्वा कर्मरातो म
होज्ज्वलं २८ ययौ कैलासनिलयं महाहर्म्यभयान्वितः गजास्योदिवमापन्नो देव
वैमानिकैर्युतं २९ ययौ परमिकां सिद्धिं मरणाद्धि हिमालये अज्ञानादपि यद्
क्षोनेकब्रह्मवधादिकं ३० संप्राप्य परमं स्थानं यत्सुरैरपि दुर्लभं इति ते कथि
तं सर्वं यत्पृष्टोहं त्वया द्विज ३१ श्लाघ्य धर्मध्वजस्येदं मुपाख्यानं स पुण्यदं मुच्य
ते सर्वपापेभ्य सत्यमेतन्न संशयः ३२ इति स्कान्दे हरिहरमाहात्म्ये धर्मध्वजो
पाख्यानं नाम चतुर्दशोध्यायः ॥१४॥ स्कन्द उवाच अन्यानि तीर्थवर्याणि सर्व
पापहराणि वै कथयामि शृणु प्राज्ञ गंगायां नारदाधुना १ गंगायाः पश्चिमे कूले तु

शावर्त्तोद्भवःशरे सप्तसामुद्रिकंनामतीर्थंपरमपावनं २ यत्रस्नात्वामहाभागाशि
वलोकेमहीयते पुरातत्रसमुद्रेश्वराधितोभगवान्शिवः ३ समुद्रेश्वरोमहादेवःस
र्वकामफलप्रदः ततोवैदक्षिणेभागेस्वर्णावर्त्तीश्वरःशिवः ४ सकृद्दृष्ट्वातुतंदेवंस
र्वपापैःप्रमुच्यते ततोर्द्धखंडक्रोशेवैशिवतीर्थमितिश्रुतं ५ तत्रस्नात्वामहाभाग
कैलासनिलयेवसेत् तत्रविल्वेश्वरोनाममहादेवोपिमुक्तिदः ६ यस्तत्रनियताहा
रःसप्तरात्रंजितेंद्रियः जपतेशिवमंत्रंचरुद्रचागमतत्परः ७ परांसिद्धिमवाप्नोतियास्तु
रैरपिदुर्लभां विल्वपत्रैसमभ्यर्च्यनम्रूयस्तनपोभवेत् ८ ततःशरद्वयेतीरेगंगा
याःशुभदायकं तीर्थंगणेश्वरंनामसर्वपापप्रणाशनं ९ तत्रस्नात्वामहाभागसर्व
पापैःप्रमुच्यते यस्तत्रकुरुतेपिंडंदानंपितृनिमित्तिकं १० दशवारंकृतंतेनगया
श्राद्धंनसंशयः ततःपश्चिमदिग्भागेशिलापरमपाविनी ११ नाम्नानारायणीख्याता

शावर्त्तोद्भवः शरे सप्तसामुद्रिकंनामतीर्थंपरमपावनं २ यत्रस्नात्वामहाभागशि
वलोकेमहीयते पुरातत्रसमुद्रेश्चसाधितोभगवान्शिवः ३ समुद्रेश्वरोमहादेवःस
र्वकामफलप्रदः ततोवेदशिरोभागेस्वर्णवल्लीश्वरःशिवः ४ सकृद्दृष्ट्वातुतंदेवंस
र्वपापैःप्रमुच्यते ततोर्द्धखंडक्रोशेवैशिवतीर्थमितिश्रुतं ५ तत्रस्नात्वामहाभाग
कैलासनिलयेवसेत् तत्रविल्वेश्वरोनाममहादेवोपिमुक्तिदः ६ यस्तत्रनियताहा
रःसप्तरात्रंजितेंद्रियः जपतेशिवमंत्रंचरुद्रचागमतत्परः ७ परांसिद्धिमवाप्नोतियासु
रैरपिदुर्ल्लभा विल्वपत्रैःसमभ्यर्च्यनभूयस्तनयोभवेत् ८ ततःशरद्वयेतीरेगंगा
याःशुभदायकं तीर्थंगणेश्वरंनामसर्वपापप्रणाशनं ९ तत्रस्नात्वामहाभागसर्व
पापैःप्रमुच्यते यस्तत्रकुरुतेपिंडदानंपितृनिमित्तिकं १० दशवारंकृतंतेनगया
श्राद्धंनसंशयः ततःपश्चिमदिग्भागेशिलापरमपावनी ११ नाम्नानारायणीख्याता

सर्वपापैःप्रमु[illegible]णाशिनी यस्तत्रकुरुतेश्राद्धंश्रद्धाभक्तिसमन्वितः १२ पितृवं
श्याः शतंमातृवंश्याश्चापितथास्वयं तारिताःपितरस्तेनसत्यंसत्यंनसंशयः १३
गंगायाःपूर्वदिग्भागेपार्वतीश्वरसंज्ञितः पार्वत्यायत्रनितरांपूजितोभगवाञ्छिवः १४
यस्यदर्शनमात्रेणसर्वपापंप्रणश्यति गंगातोदंडदशकेशिवःपरमपावनः १५ यद्द
र्शनात्पूजनाच्चसर्वान्कामानवाप्नुयात् नीलपर्वतप्राग्भागेधारासारवतीस्थिता १६
तस्यांस्नात्वातथाचम्यब्रह्मलोकमवाप्नुयात् तत्रैषासंगताविप्रगंगायांपापनाशिनी
पार्वतीतीर्थमाख्यातंसर्वपापप्रणाशनं तस्यचिह्नंप्रवक्ष्यामियेनतज्ज्ञायतेशुभं १८
मृत्तत्रकुंकुमारक्तातथारक्तशिलार्थदा यस्तांभालेनरःकुर्याद्गौरीलोकेमहीयते १९
तयामृत्तिकयायस्तुपूजयेद्विश्वनायकं सर्वसिद्धिमवाप्नोतियातिब्रह्मसनातनं २०
यस्तयापूजयेल्लिंगसहस्रंवेदमंत्रकैः प्राप्नोतिसकलांसिद्धिंमहादेवप्रसादतः २१

तस्मात्कोशाह्वकेतीर्थेगंगायाःभैरवाश्रितं पुरायत्रमहादेवोभैरवेनसमर्च्चितः २२
आपदुद्धारणोनामसर्वापत्तिविनाशनः तंपूज्यविधिवद्भक्त्यापूजितोनीललोहि
तः २३ तत्रायातिनदीश्रेष्ठानाम्नाभानुमवाशिनी तत्संगमेनरःस्नात्वासूर्यलोकेम
हीयते २४ गंगायाश्चसिरोणीरेमानेकोशात्मकेमुने तत्रैकाजलमध्येतुपीतवर्णा
शिलास्तिहि २५ नाम्नाजलेश्वरीप्रोक्तासर्वपापप्रणाशिनी गंगाद्वारोत्तरेभागेगं
गायाःपश्चिभागके २६ नदीकोमुद्वतीख्यातासर्वदारिद्र्यनाशिनी धनार्थयेमहा
भागस्नानंकुर्वंतिभक्तितः २७ लभंतेसप्तरात्रेणधनंदारिद्र्यनाशनं ततोवैपश्चि
मेतीरेधाराणपरमपावनी २८ गंगायांसंगमेयत्ररेणुकानाममनामत तत्रस्नात्वाच
जप्त्वाचफलानंत्यंलभेन्नरः २९ ततःकोशाह्वखण्डेवैनदीवज्रशिलाकिल तस्यां
स्नात्वानरोभक्त्याप्राप्नोतिरविमंडलं ३० यस्तत्रकुरुतेश्राद्धंभक्त्यायुक्तोमहामुने
पितरस्तस्यगच्छंतिस्थानसप्तोत्तरंशुभं ३१ ततःसोमेश्वरीगयपूर्तोनदीशंकरवल्लभा

मा०पु० यदम्बुस्पर्शमात्रेण ब्रह्महत्यादिकोटय नश्यंति किंपुनर्विप्रस्नानात्पानाद्धि
४५ वार्च्चनात् यत्रब्रह्मादयोदेवाःपुराशिवमतोषयन् ३३ नाम्नाचक्रनदीरम्यांपुण्या
शंकरवल्लभा गंगायांसंगमेयत्रतीर्थंपरमपावनं ३४ शङ्करंमुक्तिदंनॄणांब्रह्म
हत्यानिवारकं शङ्करेशोमहादेवोखिलसिद्धिमनोहरः ३५ यस्यदर्शनमात्रेणश
तजन्मार्जितैःपरैः मुच्यतेसर्वपापैस्तुकल्पंशिवपुरेवसेत् ३६ महापुण्यतमं
पीठंसद्यःप्रत्ययकारकं यद्दत्तंकुरुतेकर्मकोटिकोटिगुणंभवेत् ३७ वीरभद्रेश्व
रोदेवात्पश्चिमेयोजनार्द्धके शालिहोत्रेश्वरोदेंमहादेवोवरप्रदः ३८ शालिहोत्रो व
मुनिर्यत्रशिवसन्यस्तमानसः बभूवनियताहारस्तथावर्षसहस्रकं ३९ लेभे
विद्यांमहादेवाद्दृष्टादशमहामुने शालिहोत्रेश्वरंदेवंपूजयित्वाविधानतः ४० रामः
मूढोपिमंडलाद्यातिसर्वविद्यामहामुने तस्मात्पूर्वेक्रोशपादेनदीरंभाभिधामताः ४१ ४५

यत्रंभानिवसितुंमायापुर्य्यांसरिद्वरः एकदास्वर्गभवनेनत्वंति -- वालये ५२
ददर्शविलसद्भूतैस्तुनीयमानान्मृतान्शुभे मायासेत्रेकृतावासान्वैकुंठंप्रतिगच्छ
तः ४३ उपास्यमानान्देवौघैरिन्द्राद्यैगणकिन्नरैः चतुर्भुजान्शंखचक्रगदापा
णीन्हरीनिव ४४ पीताम्बरान्सलक्ष्मीकांस्तथाश्रीवत्सलांछनान् विभूतिभिः
शोभमानानारूढस्यान्स्ववर्च्चसः ४५ इतितान्मुक्तिमापन्नान्दृष्ट्वाश्चर्य्यमवाप
सा प्रोवाचशक्रंदेवेशंतदातिथ्यार्थमुत्थितं ४६ त्रैलोक्यनाथभगवन्कएते
सूर्य्यवर्च्चसः हरयोवानन्तरूपधरावुधगणेश्वरः ४७ कुतःसमागताह्येतेघ
प्रयांतिचसेविताः ~~इत्युवाच~~ प्रियेह्येतेमहात्मानोमायासेत्रांतवासिनः ४८
मृतागच्छंतिपरमातद्विलोःपरमंपदम् मायासेत्रसमंपुण्यंपृथिव्यांनैवविद्यते ४९
तिस्रःकोट्योऽर्द्धकोटीचतीर्थानांवायुरब्रवीत् तानिसर्वाणितन्वंगीमायासेत्रेनसंशयः ५०

मा॰पु॰ वयंसर्वेपितत्रैववसामोमुक्तिलालसाः रंभोरुवाच अहमत्रवसेयंवैयथा
ज्ञापयवासवः ५१ भविष्यामियथाद्यंतेरूपांकुरुममोपरि इन्द्रउवाच सरि
५६ द्धूतावरारोहेनित्यंतिष्ठवरानने ५२ (हत्वालो)हित्वराङ्घर्षीरचयित्वाचमेदिनीं मे
हेसाउष्ट्रयोश्चैवब्रह्मावचननोदितः ५३ जगामशतशोविप्रक्षेत्राणिधरणीतले
इष्टुंभक्त्यान्वकीर्णोश्चगंगाद्वारमुपागमत् ५४ यत्ररैभ्योमहातेजाउग्रेतपसिसं
स्थितः दशवर्षसहस्राणितस्थावुद्धकरोमुनिः ५५ ततोवर्षसहस्रेवैवायुभक्षोम
हातपाः शैवालचर्वणंपंचशतंवर्षाणिनारद ५६ इतिवैतपमानस्यरैभ्यस्यमुनि
पुंगवः आम्ररूपंसमास्थायकुब्जरूपस्यमाधवः ५७ दर्शयामासभगवान्दर्शनं रामः
मुक्तिकारणं सोपिरैभ्योमहाभागस्तंदृष्ट्वाजगतांपतिं ५८ जानुभ्यामवनिंगत्वाप्र ५६
नःपुनरुदारधीः प्रोवाचमधुरंवाक्यंप्रमाणार्थिमहाशयः ५९ पुण्येन

वजलेयेपिस्नातारःपरगामिनः स्कन्द उवाच इतिश्रुत्वावचोभर्तुःप्रणिपत्यवराम्बि
ताः ५३ आययौपरमेपुण्येमायाक्षेत्रेसरिद्वरा जातापुण्यतमाविप्रसर्वपापप्र
णाशिनी ५४ रंभाकुंडंचगंगायाःसंगमेपुण्यदायके उपस्पृशंतिपानीयंरंभया
सहमोदते ५५ रंभेश्वरोमहादेवस्तत्रैवशिवदायकः ततःपरंमहाभागकुब्जाम्रक
मितिस्मृतं ५६ तत्राम्रेकुब्जरूपेणदृष्टोमुनिभिरच्युतः ततःकुब्जाम्रकंतीर्थंस
र्वपापप्रणाशनं ५७ सकृद्दृष्ट्वातुयत्क्षेत्रंपरब्रह्मणिलीयते इतितेकथितंविप्र
गंगाद्वारस्यवैभवं ५८ यच्छ्रुत्वासर्वपापेभ्योमुच्यतेनात्रसंशयः श्राद्धेशृणोति
योमर्त्योगंगाद्वारस्यवैभवं ५९ पितरस्तस्यगच्छंतितद्विष्णोःपरमंपदं यःपठेन्मा
नवोभक्त्याशृणुयाद्वापिभक्तितः सयातिपरमंस्थानंयत्रदेवोमहेश्वरः ६१ इति
स्कन्दपुराणेमायाक्षेत्रेहरिद्वारमाहात्म्येसमाप्तःपंचदशोध्यायः ॥ १५ ॥

मा०पु० नारद उवाच कुब्जाम्रकं महातीर्थं वद विस्तरतो मम श्रुत्वेदं च समुत्पन्नं यथा
४७ पुण्यं हि चाभवत् १ केन केन तपस्तप्तं के वा प्राप्ताः परमां गतिं कानि तीर्थानि चैवा
त्र कियन्मानं सुपुण्यदं २ एतत्सर्वं महासेन विस्तराद्वद मे प्रभो त्वत्समो ना
स्ति त्रैलोक्ये भक्तवत्सलतां गतः ३ स्कन्द उवाच शृणु नारद यत्नेन गुह्यं क्षेत्रं
परं हरेः यस्य स्मरणमात्रेण शतजन्मसमुद्भवैः ४ मुच्यते सर्वपापैश्च विष्णुलोकं
च गच्छति सान्निध्यं यत्र विष्णोर्हि नित्यं तिष्ठति नारद ५ पुरा सप्तदशे प्राप्ते युगे
योगीन्द्र माधवः मायां स्वीयां प्रविष्टोपि दृष्ट्वा चैकार्णवां महीं ६ मधुकैटभौ दुरा
त्मानौ निजकर्णसमुद्भवौ बाधयन्तौ च ब्रह्माणं त्रैलोक्यं संप्रमुद्यतौ ७ हत्वा तौ
हि दुराधर्षौ रचयित्वा च मेदिनीं मेदसा तुष्टो ब्रह्मणश्च वचनेनोदितः ८ जगा राम:
म शतशो विप्र स्वेच्छयासौ धरणीतले द्रष्टुं भक्तान्स्वकीयांश्च गंगाद्वारमुपागमत् ९ ४७

यत्ररैभ्योमहातेजाऊर्ध्वेतपसिसंस्थितः दशवर्षसहस्राणितस्थौबुद्धकरोमुनिः
१० ततोवर्षसहस्रंवैवायुभक्षोमहातपाः शैवालचर्वणंपंचशतंवैर्षाणिनारद
११ इतिवैतपमानस्यरैभ्यस्यमुनिपुंगव आत्मरूपंसमासाद्यकुब्जरूपस्यमाधवः
१२ दर्शयामासभगवान्दर्शनंमुक्तिकारणं सोपिरैभ्योमहाभागस्तंदृष्ट्वाजगतांपं
तिं १३ जानुभ्यामवनिंगत्वापुनःपुनरुदारधीः प्रोवाचमधुरंवाक्यंप्रसादार्थीमहा
शयः १४ रैभ्यउवाच नमःकमलनाभायविश्ववेद्यभवविश्वे सुनन्दायसुभद्रा
यदुराड्दर्षायतेनमः १५ हिरण्यबाहवेतुभ्यंहिरण्याक्षविमर्दिने नमोहिरण्य
५३ नाभायहिरण्यचररूपिणे १६ हरिताश्वायहरयेहरिलिंगायहारिणे हरियो
वाहयायपरायहयवाहवे १७ अहंकारविमुक्तायहेमसंस्थायहारिणे नमोहि
रण्यनेत्रायनमस्तेहरियाहवे १८ नमोहिरण्यगर्भायहृषीकेशायतेनमः हविषे

मा॰पु॰ हविराशायवर्हिर्पत्राय वर्हिषे १९ हेमांगदाय गुडाय हिमाद्रि प्रकृतोकसे हि
माद्रितनयाधीशस्तुहृदयस्थाय हुं कृते २० हेयाहेयविहीनाय सर्वाहिपतये न
४८ मः हृषीकेशाग्रमस्थाय हीरकासायते नमः २१ हस्तिमस्तकसंस्थाय वेह्वहस्ताय
ते नमः सहस्रहस्तरूपाय सहस्रकरमर्द्दिने २२ सहस्ररश्मिरूपाय फणासा
हस्ररूपिणे सहस्राकृतकार्याय सहस्राभक्तिभाविने २३ स्कन्द उवाच इति स्तु
तो महाविष्णुस्तेन रैभ्येण धीमता उवाच मधुरं वाक्यं विनयावनतं स्थितं २४
श्रीभगवानुवाच वरं वरय भद्रं ते तव यद्धृदि वर्त्तते किं च चेकां ऽस्तेगावः किं
वा राज्यमकंटकं २५ अथ चेच्छसि वा स्वर्गं यत्र ते चाप्सरोगणाः अथ चेच्छसि विप्रे
न्द्र ऋषीणां चोत्तमो मुनिः २६ अथ चेच्छसि कन्यानां सहस्रं दिव्यमुत्तमं वररत्न
समृद्धानां हेमभाण्डविभूषितं २७ सर्वासां दिव्यरूपाणां भवंत्यप्सरसां गणाः हा

राम॰
४८

मित्येवरं चैव रैभ्य यत्ते विचिंत्यतं २८ रैभ्य उवाच धन्योस्मि कृतकृत्योस्मि य
स्य त्वं दृष्टिगोचरः न चाहं कांचनं गावो नान्यद्विषयो राज्यमेव च २९ नो कांक्षे जगतां ना
थ त्वद्रूपं सार्थ्यहं विभो यदि प्रसन्नो भगवन् लोकनाथ जनार्द्दनः ३० तव चात्र
निवासं वै नित्यमिच्छामि माधवः यावल्लोका धरिष्यंति तावत्त्वं मम प्रभो ३१
स्थानं तव मम स्थानं नराणाममृतं भुजि भक्तिश्च स्यादुमानाथ तव पादांबुजद्वये
३२ स्कन्द उवाच रैभ्यस्यैवं वचः श्रुत्वा भगवान्भूतभावनः बाढमित्येव विप्रेंद्र
सर्वमेतद्भविष्यति ३३ यस्मादाम्रं समाश्रित्य कुब्जरूपेण वै त्वया दृष्टोस्मि रैभ्य
तस्मादेतत्कुब्जाम्रकमिति स्फुटं ३४ तीर्थमेतन्महापुण्यं भविष्यत्यभिधानतः अ
स्मिन्क्षेत्रेपि यो मर्त्यः स्नानं दानं जपादिकं ३५ भविष्यति महाभाग तत्सर्वं कोटिस
हस्रकं करिष्यति निवासं च तीर्थेस्मिन्प्रवरे नराः ३६ प्राप्स्यंति प्रवरं स्थानं पुनरा

मा०पु० दृत्तिदुर्लभं पापिनश्चापि विप्रेन्द्र मृताविष्णुमवाप्नुयुः ३७ पितरस्तस्य हृष्य
न्तियस्यास्मिन्संक्षेत्रके स्थितिः येपि विष्णुपमाणांवै दद्युर्जलमनुत्तमं ३८ पितृ
४९ न्यस्तारितास्तेन संसारात्पितरोमुने परमाणुप्रमाणांच यत्र दद्युर्हिरण्यकं ३९
दत्तंतेनभवेद्धि प्रसहस्रंपरिसंख्यया येचदद्युर्महाभागवासोगोभूषणादि च ४०
तेनदत्तंभवेदेव सर्व्ववस्तुमहामुने कुब्जाम्रकेमहातीर्थेवसामिरमयासदा ४१
हृषीकाशिपुराजित्वा दर्शःसंप्रार्थितस्त्वया यद्वाहंतुहृषीकेशोभवाम्यत्रसमा
श्रितः ४२ ततोस्यापरकंनामहृषीकेशाश्रितंस्थले त्रेतायुगेदाशरथिर्नाम्ना
भरतसंज्ञितः ४३ तुर्य्योभागोमदीयोवैभविष्यतिसहायजः शंकरःशंकरः रामः
साक्षात्पुनर्मांस्थापयिष्यति ४४ कलौभरतनामानंवदिष्यतिमहीतले कृते ४९
वाराहरूपेणात्रेतायांकृतवीर्य्यजं ४५ द्वापरेवामनंदेवंकलौभरतमेवच नम

स्यन्तिमहाभागाभवेयुर्मुक्तिभागिनः ४६ इत्युक्त्वाभगवान्विष्णुरैभ्यंनामतपोनिधिं
तत्रांतर्द्धानमापन्नः पश्यतस्तस्यनारद ४७ इतितेकथितोत्पत्तिः क्षेत्रकुब्जाम्रकस्य
हि श्रुत्वेमांसर्वपापेभ्योमुच्यतेनात्रसंशयः ४८ इतिस्कान्देमायाक्षेत्रेकुब्जा
म्रकमाहात्म्ये ॥ १६ ॥ नारदउवाच ॥ कियन्मानंपरंक्षेत्रंकानितीर्थानितत्र
वै किंतत्रपुण्यंलभतेस्नानाद्दानात्तथार्च्चनात् १ उत्पत्तिंचैवमाहात्म्यंसर्वंवि
स्तरतोवद केनकेनफलंप्राप्तमत्रक्षेत्रेशिवात्मज २ केकेपरांगतिंप्राप्ताहृ
षीकेशाश्रयात्तथा सर्वंविस्तरतोब्रूहिश्रोष्यमाणायमेप्रभो ३ स्कन्दउवाच सा
क्रष्टंत्वयाविप्रकुब्जाम्रकस्तुतीर्थकं सुन्देश्वरीसमारभ्ययावद्धेमवतीनदी ४
तावत्कुब्जाम्रकंक्षेत्रंपापिनामपिमुक्तिदं करमानेस्थलेतत्रतीर्थानांपंचकंध्रुवं ५
तत्रापिविप्रश्रेष्ठानिस्वर्गदान्यपिदर्शनात् शृणुतीर्थानिपुण्यानिमुक्तिदानिपरात्मनो ६

मा०पु० मायातीर्थंपरंख्यातंयत्रदृष्टोजनार्दनः गंगाचयमुनाचापिद्वयंयत्रसमाश्रि
तं ७ तस्मिन्कृतोदकेविप्रकारयेत्कुलसप्तकं सकृत्स्नातोपिभवनंकुबेरस्यल
५० भेन्मुने ८ शृणुत्वन्निप्रवक्ष्यामिमायातीर्थस्यनारद सर्वपापहरांदिव्यांमो
क्षस्वर्गोत्तुदर्शनीं ९ पुराकृतयुगेविप्रःसोमशर्म्मेतिविश्रुतः तपस्वीनरपेस्स
श्चसत्यवादीजितेंद्रियः १० तपस्तताप परमंजितात्मासप्तवर्जितः ग्रीष्मेपंचत
पाश्चैववर्षायांवृष्टिसाहकः ११ हेमंतेजलधाराभिःसिंच्यमानःसमन्ततः इतिव
र्षसहस्रंवैततोभूद्दूर्द्धबाहुकः १२ एकपादेनतस्थौचशिलायांनियतासनः स
हस्रद्वितयंतस्ययय्यावेवंमहामते १३ वायुभक्ष्यसहस्रंचसहस्रंतूर्द्धपादकः ए रामः
वंवैतपमानस्यप्रसन्नोभूज्जनार्दनः १४ श्रीभगवानुवाच साधुसाधुमहाभाग ५०
सोमशर्म्मन्द्विजोत्तम वरंवरयभद्रंतेयदस्त्यभिहितंतव १५ प्रसन्नोस्मिन्नसंदेह

त्त्पमानेनसत्तुतः दुर्ल्लभंतवविप्रेन्द्र नास्तिचैलोक्यमंडले १६ सोमशर्म्मो
वाच यदिच्छसिवरंदातुंप्रसन्नोयदिवेमयि ज्ञानीयातवमायांहिमुग्धंचैलो
क्यकंयया १७ श्रीभगवानुवाच ममममायामहाभागनजानन्तिदिवौकसः ब्र
ह्माद्यायत्सुरास्सर्वाःसामायाममकीर्त्तिता १८ वर्षंतिचमहामेघाःसामायाममम
कीर्त्तिता ययानिर्ज्जलतांयांतिसामायाममकीर्त्तिता १९ चन्द्रोयत्क्षीयतेपक्षेप
संपूर्णत्वमेतिच मायैषाममविप्रेन्द्रयहनक्षत्रतारकाः २० हेमंतेर्त्तौचसलिलं
कूपकोसंविभातिच शीतलंचनथाग्रीष्मेसामायाममकीर्त्तिता २१ उदेतिसवि
ताप्राच्यांप्रतीच्यामस्तमेवच शोणितंचतथारेतःसंयुक्तंस्यान्महामते २२ गर्भे
चात्यद्भुतेजंतुस्तन्मायाप्रवलाममम जठराग्नौप्रदीप्तेहिगर्भांशंगतोमुने २३ मा य॰
तृभुक्तानुसारेणप्राणितिप्राणिकूटकः पूर्वजन्मसहस्राणिपापपुण्यकृतान्कृते २४

मा॰पु॰ विज्ञानात्यवशोजंतुर्गर्भेमायाबलेमम जानातिसुखदुःखेचतथात्मानंचवि
न्दति २५ अंगुल्यश्चरणोचैवभुजौशीर्षंकटिस्तथा पृष्ठंतथोदरंचैवदंतोष्ठपुट
५१ नासिका २६ कर्णादिचिबुकादीनिसर्वंमायाकृतंमम बधिरस्यापिव्यापारोंधस्या
पिहन्तुनेचतः २७ मूकस्यश्चेष्टनंज्ञानंसर्वंमायाकृतंमम मूढत्वंसंस्मृतोचैव
जातेमात्रेमहामते २८ धर्माधर्मपरिज्ञानंविस्मृतश्चतथामम माययामेमहाभाग
योनियन्त्राद्बहिर्गति २९ कर्मितुणादिवशाणिप्रेरितोपानवायुभिः निःक
म्यमममायायावशंप्राप्नोतिसत्वरं ३० जरायुजाश्चाण्डजाश्चस्वेदजाद्विजपुंगवः
उद्भिज्जाःप्राणिनश्चैवजायंतेनिजरूपतः ३१ श्वेतकृष्णादयोभावामाययाममदे
हिनां शब्दःस्पर्शस्तथागंधोरूपंचापितथारसः ३२ माययाममभाव्यंतेलीयंतेचाद्वि रामः
जेश्वर समुद्राश्चतथादिव्येर्जलेभौमैरलंकृताः ३३ पूर्यमाणानवर्द्धंतेमाययाम ५१

मसर्वतः वर्षासुवहुतोयाश्चसरितःपल्वलानिच ३४ सरांसिवृद्धिमायांतिशु
ष्यन्तेतपनेखिला एवमायाप्रभावोमेमेघागृह्णंतियज्जलं ३५ लवणंलवणा
ब्धेश्चवर्षंतिमधुरंपुनः एवमायाप्रभावोमेहिमवच्छिखरादधः ३६ मंदाकिनी
समाख्यातागंगाजाताततःपरं वन्योषधेवीर्य्यंनूपात्राणान्जीवयतिद्विज ३७ पु
नस्तएवचौषध्यानाशयंतितत्हैवहि आयुःक्षयपरिज्ञातंसर्ववीर्यंहराम्यहं ३८
जायमानोल्पतनुकोयौवनेचतथामहान् अवस्थायांचतृतीयायांजराव्याप्तश्चैव
स्तथा ३९ पश्चादिंद्रियनाशश्चसर्वंमायावलंमम अणुमात्रेश्वत्थवीजेवापितेङ्कु
रसंभवः ४० पुनःपश्चाद्दिकोत्पत्तिस्तथाशाखाप्रशाखिका जायंतेमाययाविप्र
पुनर्वीजंतथाङ्कुरा ४१ योयोविभूतिवात्वयंतद्दृरिडश्चतपोधनः मायामेताम
हंकृत्वातोषयामिदिवौकसः ४२ ब्रह्मासृजतिलोकंहिइतिसर्वेवदंतिहि मायामयंव

मा०पु० पुःकृत्वात्वहमेवसृजामिवै ४३ लोकावदं तिशक्रोयंदेवान्पालयतिद्विज अह
मेवेतिवपुषापालयामिदिवौकसः ४४ माययायमरूपेणनाशयनेचमयाजग
त् कौवेरंरूपमास्थायधनानांरक्षिताह्यहं ४५ इन्द्रमायांसमाश्रित्यवृत्रोवेना
शितःपुरा रुद्रमायांसमाश्रित्यत्रिपुरासुरनाशकः ४६ वायुमायांसमाश्रित्यप्रा
णिनांदेहसंस्थितः जाठराग्निरहंभूत्वाप्राणिनांदेहमाश्रितः ४७ चतुर्विधंपचा
म्यन्नंमायेषाममकीर्तिताः वाडवंरूपमास्थायसामुद्रंजलमन्वहं ४८ पिबामिमा
यया विप्रसमुद्रकृतसंश्रयः सामुद्रंरूपमास्थायसंधरामिजगद्धिहि ४९ लोका
नाश्रित्यभूरादीनूजगद्रूपोस्मिमायया सौरीमायासमाश्रित्यसंजयामिजगत्त्रयं
५० मायांमेघमयींकृत्वासंधरामिजलंतथा राजमायांसमाश्रित्यपालयामिस्व रामः
मायया ५१ अहमेवपुरामत्स्योवेदोद्धारंतथाकरं कौर्मीमायासमाश्रित्यधृतो ५२

वैमंदराचल: ५२ वाराहं रूपमाश्रित्य धरोद्धार: कृतो मया नारसिंहवपुर्धृत्वा हिर
ण्यकशिपुर्हत: ५३ वामनं रूपमास्थाय बलिर्नीतो रसातले भूत्वा परशुरामाहं
क्षत्रस्यांतकरो भवं ५४ भूमेर्भारापनोदश्च रामरूपेण वै कृत: कृष्णमायां समा
श्रित्य भूमिभारो हृतो मया ५५ योगमायां समाश्रित्य बदरीविपने स्थित: कल्की
भूत्वा म्लेच्छजातीन्नाशयामि स्वमायया ५६ यत्किंचिद्दृश्यते विप्र जगत्स्थावरजंगमं
मायैषा मम विप्रेंद्र सर्वमेतत्प्रकीर्त्तितं ५७ अयं मायाप्रभावो मे कथितस्तव विस्त
रात् यत्पृष्टोहं त्वया सर्वं मम मायाबलं महत् ५८ इति स्कान्दे मायावैभवे कुञ्जा
म्रकमाहात्म्ये सोमशर्म्मोपाख्याने ॥ २७ ॥ सोमशर्म्मोवाच प्रोक्ता माया त्वया
देव जगदेतच्चराचरं कथं परमजानेहं तव माया दुरत्ययां १ जानीयामिति तां देव
दृष्टा वरमिमं कुरु श्रीभगवानुवाच मम माया महाभाग दुर्गम्या च सुरैरपि २ अ

मा०पु० न्यंवरंस्त्रीणांबलंधनंरत्नंवसुंधरां अथवास्वर्गगमनंरंभासेवनमेवच ३
स्वच्छन्दगमनंचैवभूरादिषुमहामते अथचेच्छसित्रैलोक्येराज्यंनिहतकं
५३ टकं ४ अथचेच्छसिपुत्रादींस्तथावाचांप्रचारणं अवध्यत्वंसुरेन्द्राद्यैरजेय
त्वंसुरासुरैः ५ अमरत्वंतथान्यद्वैमनईहितमेवच ददामिसर्वंप्रवरंविना
मायांतपोनिधे ६ मायांद्रष्टुंनयोग्योसितपसांनिधिरेवहि सोमशर्मोवाच
नकांक्षेभगवन्किंचिल्लोकेवरमन्यंतथामहत् ७ मायांदर्शयमेस्वीयांवाञ्छितंमया
तपः स्कन्दउवाच वारंवारंमहाभागमुनिनासोमशर्मणा ८ याचितोपिरमा
कान्तोनददौतद्वरंद्विज एवंतेनतपस्तप्तंत्रिवारंविष्णुदर्शनं ९ वार्यमाणोपि राम:
हरिणापुनर्मायामयाचत भक्तानुकंपीभगवानुवाचयप्रभुर्मांगिरं १० मायांमे ५३
स्कं सोमशर्मस्त्वंमहीयांपरिवेत्स्यसे इत्युक्त्वांतर्दधेविष्णुस्तस्मिन्क्षेत्रेप्रभावहे ११

सोमशर्म्मापि गंगायां गतः स्नातुं द्विजोत्तम धृत्वा कुंडी त्रिदंडं च धौतमासनमेव
च १२ कमंडलुं च पुस्तं च सोमशर्म्मा शरित्तटे सन्यस्य प्रययौ स्नातुं गंगायां निय
तव्रतः १३ यावत्प्रविशते तत्र गंगायां नाभिमात्रतः तावद्दृष्टो मयासेन कच्छपे
न महामुने १४ निर्गीर्णश्च र्विंतश्चैव प्राणोत्यक्तो वभूव ह ञ्चाकृष्टोयमदूतैश्च वाय
वीयवपुर्मुनिः १५ मायानरकसामग्री ददर्श स महातपाः कृकचैः पाट्यमानाश्च कु
ष्यमानाश्च सर्वशः १६ ताड्यमानाश्च मुशलैर्हाहाकाररवोत्तथा ददर्श किंकरास्ते
च ददर्श परितो वहून् १७ सिंहाननान्लूकमुखान्विकिनान्विकिताननान्
केचिद्गर्ज्जंति केचित्तु साट्टहासास्तथापरे १८ भिंदि भिंदि छिंधि छिंधि भस्मभसापि
चापरः इति नानाभिधावाचः स श्रावयमग्रंदिरे १९ दृष्ट्वा पापगतीस्तेन तथाएण
गतिं मुने ञ्चासशुक्तो महाभाग ददर्श विविधा गतिः २० आशिभिश्छिद्यमानाश्च

मा॰पु॰ क्रस्तैपार्त्तिपीडिता निगडैर्बध्यमानाश्च तथैवायसनिर्मितैः २१ त्रिशूलेर्भि
द्यमानाश्च भिन्नाश्च छतरं तथा अपरे भेद्यमानाश्च भिन्नांगाश्च तथा परे २२ लो
५४ हस्तंभेषु तप्तेषु बद्धा दृष्टा मुनिस्तथा नदीवैतरणीतत्रपूयशोणितवाहिनी २३
तथाकृमिकुलैश्छन्नांतप्तांपूरिषकर्द्दमां संकीर्णापापिभिश्चापिक्रंदमानैरितस्त
तः २४ असिपत्रवनंचैवतथासंतप्तवालुकं रौरवंचमहाघोरंयोजनत्रयविस्त
तं २५ संतप्यमानंतीक्ष्णेनवह्निनाचसमंततः हाहारवशताकीर्णंमहारौरवमेव
च २६ योनिपुंसान्व्यमपथमैरं तामिश्रंचमहात्तिंरं महातामिश्रकंचैवसंभ्रमंचतथै
वचः २७ अमेयकृमिसंपूर्णंपुरीषभक्षणंतथा स्वमांसभक्षणंचैवकुंभीपाकंचदृष्ट
वान् २८ एतेचान्येचबहवोयातनानरकास्तथा दृष्टास्तेनमहाभागलंबमानास्तलब रामः
जे २९ पश्यन्महातपाविप्रस्ततःपापान्समीक्ष्यवै ततोब्रह्मपुरेविद्वान्नानाभोगपरिप्लुतः ५४

स्तृष्णारहितस्तत्तु दुःखेनरहितस्तथा भूर्लोकंचभुवर्लोकंस्वर्लोकंचमहर्जनं
३१ तपःसत्यंचपातालेष्वव्याहतगतिर्द्विजः यत्रेच्छतिसर्वगंतुंतत्रतत्रविमानगः
३२ जगामाप्सरगंधर्वकिन्नरैरुपशोभितः एवंवर्षसहस्रंचभुक्त्वादिव्यंचभोगकं
३३ पृथिव्यांचपुनर्जातोराजापरमधार्मिकः बुभुंजेचततोभोगान्राज्यप्राप्तान्म
हायशाः ३४ इष्ट्वाबहुविधैर्यज्ञैःसमाप्तवरदक्षिणैः पुनःस्वर्गंजगामापिभुक्त्वाभो
गांश्चशाश्वतान् ३५ ततश्चन्द्रस्यबिंबेचभूत्वानीहाररूपधृक् स्रवतेस्मतथौषध्यां
जीवश्चन्द्रस्यमंडलात् ३६ एतस्मिन्मंडलेकाचिन्निषादवनिताततः जाताम्रत्त नि
मतीतत्रगर्भाधानपराभवत् ३७ निषादेनतुयद्भुक्तंतत्रप्राणामृतात्मकः निषा
द्यायोनिर्यत्रैवसिक्तंमैथुनकर्मणा ३८ रेतःसंचलितोजंतुर्लिंगात्स्त्रीयोनिसं
चितः योनिरक्तेनसंयुक्तोजरायुपरिवेष्टितः ३९ द्विनेनैकेनकललंकठिनत्व

मा॰ पु॰ मगात्ततः बुद्बुदाकारतांप्राप्तःपंचरात्रेणसद्द्विजः ४० ततःपेशीत्वमापन्नोमांसस्यास
ह्नरात्रतः मासार्द्धेनमांसपेशीरुधिरेणपरिप्लुताः ४१ कठिनत्वंततःप्राप्नोतिपंचविंशति
५५ रात्रिषुः मात्वशिरःसमुत्पन्नंग्रीवास्कन्धौतथोदरः ४२ पृष्ठवंशास्तथोत्पन्नाःपंचधां
गानिचक्रमात् पाणिपादौतथापार्श्वौकटिजानूद्वितीयके ४३ त्रिभिर्मासैकरांगुल्यः
धयश्चमहामुने मासाचतुर्थेनेजाताःसर्वांगुल्यस्तपोनिधे ४४ नासिकाकर्णनेत्रा
णिपंचमेमासिकेस्फुटं दंतभूमिर्नखागुह्यंजीवश्चजठरस्थितः ४५ छ्रंगछिद्रा
णिषष्ठेचपायुमेढ्रंतथामुने नाभिश्चसप्तमेमासिजातातस्यमहामते ४६ लोमा
निचमहाभागशीर्षकेशास्तथोद्भताः विभिन्नावयवत्वंचसर्वंजातंतथाष्टमे ४७ रामः
ववर्द्धजठरेजन्तुसंस्मरन्पूर्वकर्मतत् नानाजन्मानिज्ञातानितथाचोच्चावचानि ५६
च ४८ जठराग्निसमुद्विग्नःकतिवारंस्वजन्मसु स्वकर्मणाकर्महीनोज्ञातोहंदेहदुः

खभाक् ४९ नमेमृत्युःकर्महीनास्तूज्ञान्निवद्दुस्यातिपीड्रितः नानायोनिसहस्राणिम्य
नुभूतानिवैमया ५० मातापितृसहस्राणिपुत्रदारास्तथैवच कुटुम्बभरणासक्तिर्जी
ताचममसर्वदा ५१ सत्कर्मनकृतंयेनज्ञातोमुक्तिविवर्जितः नज्ञानेयातकंतद्धै
येनजातोस्मिगर्भगः ५२ स्त्रीशरीरोभाग्यहीनोनिषादीगर्भमागतः ज्ञातंमेदर्शनं
विलोसत्पस्तत्वंचमेमहत् ५३ केनकर्मविपाकेननिषादीगर्भसंस्थितः किंकरोमि
क्कगच्छामिपीड्यमानाग्निनामुहुः ५४ भक्ष्याभक्ष्यविधिश्चैवनास्थिरोममसांप्रतं अत
ऊर्द्धंकदाचिद्धिभविष्यतिगतिर्वहि ५५ कर्तव्यामेविस्तुचिंतागर्भवासोयतोनहि इ
तिवैचिन्तयोद्विग्नःसवैब्राह्मणसत्तम ५६ दशमेमासियोनेस्तुकुर्वन्मातुःप्रपीडयन्
पीड्यमानःस्वयंचैवनरकात्पातकीयथा ५७ निर्गतास्त्रिस्वरूपेणस्पृष्टःसंसारवायु
नः जायमानातुसाकन्यारुरोदस्तुधयावृता ५८ अज्ञानतीमहामायांवैलवीविस्तुतत्परां

त्रां

मा॰पु॰ विरामूत्रपरिक्लिन्नांगीस्तनपानपरायणा ५९ वक्तुंकिमपिनोशक्तानगंतुंचक
चित्क्षणे एवंवाल्येपिदुःखानिह्यनुभूतानिचैतया ६० क्रमेणायौवनाक्रांताजाता
५६ नैषादकन्यका पित्रादत्तापिकस्मैचिन्निषादायमहामते ६१ तत्रापिपुत्रभर्त्रादि
संयुतासीत्क्रमेणसा एवंजातानिपंचाशद्वर्षाणिद्विजपुंगव ६२ एकदासानदीतीरे
गतास्नातुंमहामते यावत्स्नातिमहाभ्रुद्रातावत्कच्छपमूर्त्तिना ६३ कालेनसंगृहीता
सापुनर्जातायथापुरा स्नातासमागतोयद्वत्त्रिदंडीदंडकुंडिकां ६४ गृहीत्वावाससीत
ह्रत्यश्यतांवैतुपश्यतां एतस्मिन्नेवकालेतुनिषादःक्रोधमूर्छितः ६५ मयायष्टिंगृ
हीत्वातुतामन्वेष्टुंसमाययौ अन्वेषमाणःसततंतीरेतीरेविशेषतः ६६ वनानांचैव
कुंजेषुवप्रेषुतटवीचिषु एवमन्विष्यतस्तस्यनिषादस्यमहामते ६७ दिनंसर्वंक्षयं रामः
जातंप्रभाताचैवशर्वरी विललापतरोरग्रेगंगातीरेसमाश्रितः ६८ हाप्रियेक्वगता
सित्वंत्यक्त्वामांपुत्रदारिका किंकरोमिक्वगच्छामिकथंजीवंतुरंगजाः ६९ कांमांप्रिये ५६

चिन्तयानं शयानं शयने स्थिताः मधुरालापसंश्लेषैश्च तूर्णीमाश्वासयिष्यति ७० स्त
नंधयश्च स कथं भविष्यति दिनात्यये मातर्मातः पुनर्मातरित्युक्त्वाश्रुपरिप्लुतः ७१
रोदयिष्यति मां चैव तथान्यान् ज्ञातिबांधवान् क्वचित्त्वं परिहासाय लीना पुलिनसंस्तरे
क्वचिन्मम ये मद्दृष्टुं स्थिता किं जातु वेश्मनि क्वचित्त्वां व्याघ्रसर्पाद्यास्त्वद्दूरस्तु विवर्जि
तां क्वचित्त्वं गह्वरे तन्वि गता नीता च राक्षसैः इति लालप्यमाने तु तत्र तस्मिन्निषादजे ७४
मुमोह मायया विष्टो दृष्ट्वा तं तादृशं मुने उवाच वचनं दीनो बाष्पकंठ सगद्गदं ७५ मा रोदी
स्त्वं निषादेश कालो वै दुरतिक्रमः अप्रमादेन स्थातव्यं शत्रुमित्रेषु सर्वदा ७६ इति तस्य
वचः श्रुत्वा बाष्पगद्गदया गिरा उवाच सह सागत्य तत्र ब्राह्मणसन्निधौ ७७ भो भो द्विज
वरः श्रेष्ठ क्व गता सा मम प्रिया तया विना क्षणमपि न जीवेयं सुदुःखितः ७८ कया च वन
कुंजेषु नदीनां संगमेषु च वहत्कुटजवातेषु पर्वतानां च मूर्द्धसु ७९ तमालमालाजाले

मा॰पु॰ पुंस्कूजितेषु वरीनांसंगमेषुच वहनकुटजयातेषु कोकिलैः परमयिष्यामिवि
५७ प्रेशतथाविपिनपङ्क्तिषु कथयस्वमहाभागक्वगतासाप्रियंवदा प्राणेभ्योपिमम
सौम्यरक्षस्वममवालकान् ८१ इतीरितंतस्यवचोनिशम्यवैनिषादपुत्रस्यविमो
हितोद्विजः सवाष्पकंठोक्तवंतवाक्योजगादभूयोजगदीशमोहितः ८२ अहंत
वस्त्रीभवनाधिवासिनीस्थितानिषांश्चरगच्छमंदिरे एतावदेवाभवदत्तिनोतवसं
बंधकःकर्मगतानुसारिकः ८३ रक्षस्वचेमानतिवालकान्मेत्वमेवतेषांजननीपिता
तु कनिष्ठकोयःसततंहिरक्ष्योगच्छस्वगेहेवचनंकुरुष्व ८४ निष्ठाकृष्टिर्वर्धमाना
हिदेशेपुत्रेतेत्तानिष्ठकृष्टेनिकृष्टा दुष्टाव्यष्टानीरषानष्टकाःस्युःपुत्राएतात्तेनरारा ये
मृजीवा ८५ एवंतुद्वंवाक्यमुक्त्वाद्विजस्तुरुरोदोच्चैस्तेनशाकंमुनीश विलोर्मीयासं रामः
तप्तोत्यस्वतंत्रोहाहेतुत्वापातयामासवाष्पान् ८६ व्याधोपितच्चाश्रुनदीप्रवालासं ५७

ययामास दिमोहनार्थकं हरो हृयादे पतितो जगाद भूयश्च देवेश विमोहितं परम् ८७
एते वै वालका मह्यं मोहयन्ति तरां मुने गच्छ मे मन्दिरं शीघ्रं त्वां मत्वा मातरं तथा ८८ जीवि
ष्यन्ति तथाहं च रक्षनो म्रीयमाणकान् रक्षा त्वया प्रकर्त्तव्या गृहे गत्वा यथावनात् ८९ आ
नेया मृगपक्षाद्या भक्षणार्थं यथा पुरा तु तवैव सर्वं भवनं वालकाश्च धनं तथा ९० इति
श्रुत्वा वचो विप्र निषादस्य नदीतटे चकार मनसो भावं गृहे गन्तुं त्वरान्वितः ९१ एतस्मि
न्नन्तरे तत्र न व्याधो न च वालका ददर्श कुण्डं दण्डं च धौत्रं पात्रं स्थितं तदा ९२ दृष्ट्वात
न्महदाश्चर्यं हरिमायावशो द्विजः किमेतद्धि किमेतद्धि चकितो भून्महामते ९३ स्मृत्वा
तन्मरणं चैव नरकाणां च दर्शनं गर्भवासं च नेषा ह्यातथा वै स्त्रीस्वरूपतां ९४ तेषां मा
याच पुत्रेषु धनेषु च तथा पतो परमं खेदमापन्नो दुरात्माहं न्वशंस्वलु ९५ यस्य मे तादृ
शी जाता गतिर्विप्लोस्तु चिन्तनात् अभक्ष्यं भक्षितं चैवापेयं पीतं च वै मया ९६ अगम्या

 गमनं चैव कृतं यद्दुरात्मना भवित्री का गतिर्मे हि कृतपापस्य सर्वदा ९७ पापादस्मा
 त्कथं मे च निष्कृतिर्भविता तथा तपश्चर्या कृता पूर्वं प्राप्तं दुःखमनंतकं ९८ इदानीं पा
पकर्माभिर्भविता किं परत्र मे इति तच्चिंतयातस्य द्विजस्य नरपुंगव ९९ भक्तानुकंपी
भगवान्प्रत्यक्षं निजगाद ह शंखचक्रगदापद्मधरो बाहुभिरन्वितः १०० पीताम्बरल
सत्कान्तिर्वनमालाविभूषितः श्रीवत्सवक्षास्तेजस्वी नवनीरदरूपधृक् १ अनंतम
णिमुक्ताभिर्ललितं मुकुटं तथा धारयन्वै त्रिलोकीशो रमया सहितः प्रभुः २ रुदंतं
तं समासीनमधोवक्त्रं विमोहितं उत्तिष्ठोत्तिष्ठ भद्रं ते तपोराशे महामते ३ त्वत्समो
नास्ति त्रैलोक्ये मद्भक्तो विजितेंद्रियः धन्योसि कृतकृत्योसि न ते दुर्गतिरस्ति हि ४
न त्वया भक्षितं किंचिन्न पीतं न कृतं त्वया न ते भूत्मरणं विघ्न न ते जाठरवेदना ५
न ते स्त्रीलस्य संप्राप्तिर्न निषादगृहे जनि न विवाहो न पुत्राद्यो नैतत्सर्वं प्रपंचितं ६

यत्त्वयायाचितंभद्र तपश्चर्याफलंपुरा सेयंमायामयाविप्र दर्शिताप्रियलिप्सुना ७
एतत्येवपरंमूढोनजानातिपरायणं त्वंतयामोहितोविप्र दृष्टवानिदमद्भुतं ८ स्वाव
ज्ञानचतेकार्य्यंमायारूपमिदंजगत् स्वभावएषमायायाः प्रपंचःसार्वकालिकः ९ च्य
नात्मनिशरीराद्यावात्मबुद्धिर्हियामता तयासंमोह्यतेसर्वंजगदेतच्चराचरं ११० पर
मात्मनोनजन्मापिमरणंनचवेदना नवृद्धिर्नचवैह्रासोनबाल्यंनचयौवनं ११ ने
वावार्द्धिक्यभावोस्तिनित्यस्यपरमात्मनः ममचेष्टास्वरूपस्यस्वभावोयंप्रवर्त्तते १२
संसारमूलभूतासामायामेद्विजपुंगवः शक्यतेसायदित्यक्तुंप्रसादेनममप्रभो १३
तदातरतिसंसारंनानादुःखभयंचलं अतःपरंमहाभागमायामेसादुरत्यया १४ व्याप
यिष्यतिलोनेवययासंसृज्यतेजगत् इदंचपरमंस्थानंसंसारातापनाशनं १५ माया
तेदर्शितायेह ततोमायाभिधंत्विदं तीर्थंपापवनाग्निर्वैसद्यःशुद्धिकरंस्मृतम् १६

यत्त्वयायाचितंभद्र तपश्चर्य्याफलंपुरा सेयंमायामयाविप्र दर्शितापियलिप्सुना ७
एतयैवपरंमूढोनजानातिपरायणं त्वंतयामोहितोविप्र दृष्टवानिदमद्भुतं ८ स्वाव
ज्ञानंचतेकार्य्यमायारूपमिदंजगत् स्वभावएषमायायाः प्रपंचःसार्वकालिकः ९ च्य
नात्मनिशरीराद्यावात्मबुद्धिर्हियामता तयासंमोह्यतेसर्वंजगदेतच्चराचरं ११० पर
मात्मनोनजन्मापिमरणंनचवेदना नवृद्धिर्नचवैक्लेशोनबाल्यंनचयौवनं ११ ने
वावार्द्धिक्यभावोस्तिनित्यस्यपरमात्मनः ममचेष्टास्वरूपस्यस्वभावोयंप्रवर्त्तते १२
संसारमूलभूतासामायामेद्विजपुंगवः शक्यतेसायदित्यक्तुंप्रसादेनममप्रभो १३
तदातरतिसंसारंनानादुःखभयंचलं अतःपरंमहाभागमायामेसादुरत्यया १४ व्याप
यिष्यतिलोकेनवययासंसृज्यतेजगत् इदंचपरमंस्थानंसंसारातापनाशनं १५ माया
तेदर्शितायेद्द ततोमायामिधंत्विदं तीर्थंपापवनाग्निर्वैसद्यःशुद्धिकरंस्मृतम् १६

मा०पु० येनराः पिंडदानंहिकरिष्यंतिमहाशयाः तेषांगयाश्राद्धशतैः किंकर्त्तव्यंकृतैस्तथा १७
दानमत्रकुरुक्षेत्रवद्धितोष्टगुणंतथा मायाकुंडेतथास्नानंकोटिकोटिगुणंभवेत् १८
५९ स्नानंदानंजपोहोमःस्वाध्यायपितृतर्पणं सर्वंकोटितथाकोटीभविष्यतिनसंशयः १९
मायाकुंडमिदंमायाक्षेत्रश्रेष्टतमंस्मृतं स्कन्द उवाच इत्युदीर्य्यसभगवान्महाविष्णु
र्महामते १२० अंतर्दधौवास्तणास्यपश्यतःसोमशर्म्मणः आश्चर्य्यंपरमंलेभेसोमश
र्म्माद्विजोत्तमः २१ तत्रैवसंस्थितोविप्रदृष्टवान्मुनिपुंगवान् स्नातुंसमागतांस्तेचा
पृच्छंतमहदाशयाः २२ किंकृताशीघ्रताविप्रमज्जनेचाघमर्षणे इतितेषांचवचनं
श्रुत्वामायावलंचततत् २३ नमुमोहमहाभागरूपयाजगतीशितुः सोपिकालेनके
नापिसायुज्यंप्राप्नुवान्परं २४ इतितेकथितंविप्रमायातीर्थस्यवैभवं श्रुत्वायत्सर्व रामः
मायाज्ञोलिप्यतेनहिमायया इदंस्थानंपरंगोप्यंभवमुक्तिकरंध्रुवम् १२५ इति ५९

स्कान्दे मायाक्षेत्रे कुब्जाम्रकमाहात्म्ये सोमशर्म्मोपाख्यानम् १८ स्कन्द उवाच
अथान्यत्संप्रवक्ष्यामि तीर्थं परमपावनं तस्मादूर्द्ध्वप्रदेशे हि धनुषां पंचविंशतो १
कौमुदं नाम तत्तीर्थं त्रिषु लोकेषु दुर्ल्लभं यत्र स्नात्वा नरो विप्र सोमलोके महीयते २
कार्त्तिके च तथाषाढे माघे मार्गशिरे तथा स्नानं कुर्वंति ये प्यत्र ज्ञानाद्ज्ञानतो पि वा ३
प्राप्नुवंति परं स्थानं यत्र गत्वा न शोचति यदि कश्चिद्भाग्यवशात्प्राणांस्त्यजति तत्र वै ४
पुमान्वाथ यदि वा स्त्री नारी वा पापसंयुता: प्रयाति परमाल्लोकान्पुनरावृत्तिदुर्ल्लभान् ५
तस्य चिह्नं प्रवक्ष्यामि यथा तज्ज्ञायते परं कुमुदस्य तथा गंधो लक्ष्यते मध्यरात्रके ६
अकस्माच्चन्द्रिका तत्र दृश्यते तीर्थराजके पुरा तत्र महाभाग चन्द्रो वै तप्तवांस्तप: ७
दिव्यवर्षसहस्रं च महादेवमनुस्मरन् तत: प्रसन्नो भगवान्संतुष्टो वृषभध्वज: ८
प्रादात्स्थानं ललाटे स्वे चन्द्राय ध्रुवमुत्तमं कौमुदस्य तु मासस्य राकायां यन्निशाकर: ९

मा०पु० वरंचप्राप्तवान्रुद्रात्तीर्थंकौमोदकंततः तस्यैवदक्षिणेभागेशिवश्चन्द्रेश्वराभिधः १०
६० यस्यदर्शनमात्रेणनश्यंतेपापकोटयः चन्द्रेश्वरंसमभ्यर्च्यस्नात्वावैकौमुदेह्रदे ११ पु
ष्कलांलभतेसिद्धिंविष्णुलोकंचगच्छति अन्यच्चतेप्रवक्ष्यामितीर्थंसार्षपकंपरं १२
यस्यदर्शनमात्रेणशुद्धोभवतिमानवः तस्माच्छरद्वयेपुण्यंसर्वपापप्रणाशनं १३
यत्रब्रह्माचरुद्रश्चविष्णुश्चैवपुरासुराः वापयामासुरत्यर्थंशार्षपान्यज्ञहेतवे १४
यत्रदक्षोमहातेजागंगाद्वारसमीपतः चकारविपुलंयज्ञंयत्रदग्धासतीपुरा १५ त
तश्चेदंमहातीर्थंनाम्नाशार्षपकंस्मृतं यत्रस्नात्वानरोयातिलोकान्पुण्यान्सनातना
न् १६ अथान्यन्मुच्यतेप्राणैर्महापापैर्युतोपिवा सगच्छतिपरंस्थानंयत्रब्रह्मादयःसुराः रामः
यदिभाग्यवशाद्विप्रवैशाखेस्नातिमानवः तस्यपुण्यफलंवक्तुंकल्पेनापिनशक्यते १७
सर्वतीर्थेषुयत्पुण्यंसर्वयज्ञेषुयत्फलं तत्फलंलभतेतत्रस्नानमात्रेणमानवः १८ ६०

तस्य चिह्नं प्रवक्ष्यामि मध्याह्ने शृंगरूपधृक् समायाति रविः स्नातुं रविवारे विशेषतः २०
अन्यच्च ते प्रवक्ष्यामि तीर्थं कुण्डाग्रके महत् नाम्ना पूर्णमुखं ख्यातं देवानामपि दुर्लभं २१
यत्र वै स्नानमात्रेण सोमलोकं स गच्छति ज्ञेयं तत्रोपि सलिलं प्रीते गंगाजले पुनः २२
यस्य दर्शनमात्रेण सर्वपापैः प्रमुच्यते सोमेश्वरं महालिंगं जलमध्ये प्रवर्त्तते २३
जलमध्ये च संपूज्य शिवलोके महीयते शतवर्षसहस्राणि दिव्यभोगसमन्वितः २४
स्मा ततस्तमात्परिभ्रष्टो ब्राह्मणः शुद्धवंशजः जायते शिवभक्तश्च सर्वशास्त्रविशारदः २५
पुनर्मुक्तिमवाप्नोति मत्वा यत्तीर्थके परे द्वादश्यां शुक्लपक्षे तु यस्तत्र कुरुते क्रियां २६
सर्वा ह्यनन्तफलदा तस्मात्पापं विवर्जयेत् प्राणांस्त्यजंति वाप्यत्र तद्भुतनव्रततत्परः २७
विष्णुर्ददाति साक्षाद्वै दर्शनं चामृतं तथा तस्माद्बाणप्रमाणोहि तीर्थं करवीरकं २८
माघमासे सिते पक्षे द्वादश्यां करवीरकः पुष्पितो दृश्यते तत्र तस्मात्तज्जायते शुभं २९

मा०पु० पितृभ्यश्चाम्बुदानंहियैःकृतंशुभलिप्सुभिः कल्पकोटिसहस्रैस्तुविमानवरमाश्रितः ३०
६१ मोदतेभवनेविष्णोःपितृभिःसहनारद: ततोगच्छेत्पुंडरीकेतीर्थेपापवनानले ३१
यत्रचक्रप्रणोवैचरतेकमठोमुने मध्याह्नेतत्रदेवेशोह्यायातिनिजमुद्धये ३२ त
त्रस्नात्वामहाभागपुंडरीकफलंलभेत् यस्तत्रत्यजतेप्राणान्सयातिहरिमव्ययं ३३
यस्तत्रकुरुतेदानंत्रुटिमात्रंहिरण्यकं दशानांपुंडरीकाणांयज्ञानांफलभाग्भवेत् ३४
अथान्यत्तेप्रवक्ष्यामितीर्थंकुब्जाम्रकेस्थितं पुंडरीकस्यतीर्थस्यवामभागेधनुःशते ३५
गुह्यमेतच्छुभंकुंडंज्ञायतेनैवपापिना येनस्नातंचतीर्थेषुयेनवैपूजनंहरेः ३६
कृतंनहिविजानातितीर्थंपरमपावनं यत्राग्निःसंस्कृतोदेवैःपुराप्रादुर्बभूवह: ३७
तस्मादिदंपरंतीर्थमग्निसंज्ञागतंशुभं धन्यःसएवलोकेषुपुण्यात्मामुनिपुंगव: ३८ रामः
अग्नितीर्थंयेनदृष्टंविष्णुसायुज्यदंपरं यदत्रक्रियतेकर्मसर्वंतत्स्यादनन्तकम् ४० ६१

यत्रवैस्वानमात्रेणब्रह्महत्यायुकोटिभिः संयुक्तोपिनरःपापैर्मुच्यतेनात्रसंशयः ४१
त्रैलोक्येधन्यतांयातिदर्शनादर्शना॰ कलौत्र अग्निर्थस्यसंयोगोयावन्नोभवतिद्विज थवित्
तावत्कलिभयंविंद्यात्स्पृष्टेपापक्षयोभवेत् ४३ इतिस्कान्देप्रायासेत्रेकुब्जाम्र
कमाहात्म्ये॰॥२९॥नारदउवाच कथंवैश्वानरोदेवःसंस्तुतोदेवतर्षभः किमर्थं
चागतोदेवाःकुब्जाम्रेसेत्रउत्तमे १ स्कन्दउवाच श्रृणुब्रह्मपुरावृत्तंपापघ्नंसर्वका
मदं यथावैश्वानरोदेवःप्राप्तवांच्छापमीशतः २ एकदाहिमशोभाढ्ये कैलासेपुम
याहृते शिवश्चशिवयासार्द्धंक्रीडन्नास्तेरसाप्लुतः ३ शालेस्तालेतमालेश्चखर्जूरैः
पनसैर्मठैः भूर्जैर्भजकैश्चैवकुंकुमैश्चम्पकेद्रुमैः ४ घनेनीहारसंयुक्तेरजतेनेव
संवृते तत्रस्वर्णमयावृक्षाःपक्षिणश्चहिरण्मया ५ नानाप्रसूनशोभाढ्ये धातुरागवि
भूषिते रमयामासदेवेशोगिरिशोगिरिजयासह ६ वसंतश्चसदातत्रसमयेगानुनासह

मा०पु० पुंस्कोकिलरुतैश्चैवतथामधुपनिःस्वनैः ७ पुष्पितानिवनान्यासन्विचेरुर्भ्रमरास्त
तः एवंतस्मिन्वनोद्देशेक्रीडायांसंस्थितौशिवौ ८ एतस्मिन्नंतरेतत्रदर्शनार्थंसुमा
६२ पतेः आजगामसुनासीरस्त्रिदशौघसमन्वितः ९ यावद्गच्छतिकैलाशेप्रणामंतु
सदाशिवं तावन्निवारितोनन्दीगणेनप्रमथेशिना १० एकान्तसंस्थितोदेवःशिव
यासहितःप्रभो नकालोदर्शनस्यायंगच्छध्वंत्रिदशेश्वराः ११ इत्युक्तोनन्दिनाश
क्रोजगादाग्निमितःस्थितं त्वमग्नेसर्वभूतानामंतश्चरसिसर्वदा १२ त्वयातत्रगं
तव्यंविलीनेनमदाज्ञया सत्यंवायदिवासत्यंवदतिप्रमथोह्ययं १३ शिवान्तःकिं
प्रकुरुतेसर्वंविज्ञायचेष्टितं शीघ्रंत्वयात्रगंतव्यंमाविलंबंकुरुप्रभो १४ इत्याज्ञां
शिरसाधृत्वावह्निःकालप्रचोदितः जगामतत्रदेशेहियत्रास्तेभगवाञ्छिवः १५ राम
अग्नेर्विचेष्टितंज्ञात्वामहादेवोदिवस्पतेः कारितंचतथासोऽत्याशशापाग्निंवरान्वितः १६ ६२

यज्ञभागाँश्च देवानां नाशमेष्यति सत्वरं अयमग्निश्च लोकाद्धि विनश्यति न संशयः १७
इतीरितं शिवस्याग्निर्न्नाशं स्वरागतस्तथा इन्द्रो वै देवतैः सार्द्धं वेपमानो गृहं ययौ १८
निःस्वाध्यायवषट्कारं त्रैलोक्यमभवत्क्षणात् निश्चेष्टाश्च तथा त्यासन्प्राणिनो वह्निव
र्जिताः १९ प्रलयेयानि कर्माणि तान्यासन्वह्निसंक्षये उल्कापाताश्च शतशः पेतुर्वै
धरणीतले २० इन्द्रोपि देवतैः सार्द्धं यत्रासौ क्षीरोदसागरे तत्रस्थितं रमानाथं ब्राह्मणा
सहितस्तदा २१ ब्रह्मापि तत्र गत्वा च विष्णुं स्तोतुं प्रचक्रमे विनयावनतो भूत्वा वास
वेन समन्वितः २२ ब्रह्मोवाच नमस्ते भगवन्विश्वचराचरगतेऽप्रभो रमापते रमाधी
श कृतदैत्यविनाशनः २३ मुरारये नमस्तेस्तु नमो भक्तजनाश्रयः नमस्तेस्तु सुरराजाय
सहस्राक्षाय ते नमः २४ ऋग्वेदाय नमस्तुभ्यं यजुर्वेद नमोस्तु ते सामवेदाय देवाय नमो
ऽथर्ववेदस्वरूपिणे २५ अग्निनाशेन सर्वेषां नाशो भवति निश्चितं निःस्वाध्यायवषट्कारं त्रैलो

मा०पु० कंसचराचरं २६ विनस्यंतेरमानाथवयंसर्वेसवासवाः त्वयैवेदंकृतंपूर्वमकालेप्र
यमेतिच २७ रुद्रशापाग्निनिर्दग्धोनष्टोग्निर्भुवनत्रये यद्वायदामहाविष्णोस्तानिभव
६३ तिसंस्थितौ २८ तदात्वयैवसर्वंहिकृतंशत्रुविनाशनं पुनर्यथावीतिहोत्रेजायतेचत
थाकुरु २९ श्रीभगवानुवाच गच्छध्वंत्रिदशास्सर्वेकुब्जाम्रक्षेत्रउत्तमे तत्राहंच
शिवश्चापिसंस्थितौचतुराननः ३० तत्रस्थाराधयिष्यामोभगवंतंमहेश्वरं नित्यंस
न्निहितस्तत्रपिनाकीत्रिदशेश्वर ३१ स्कन्द उवाच इतिश्रुत्वामतिंतस्यैवब्रह्माद्या
स्त्रिदिवौकसः गताःकुब्जाम्रकेक्षेत्रेशिवंस्तोतुंप्रचक्रमुः ३२ देवाऊचुः प्रतिष्ठित
वीश्वरमार्यवृत्तिः स्तुतिप्रवृत्तेनवमालतीमे दृग्सारवंद्याखिलमूर्त्तकंदेनन्दीशव
न्दीभवचन्द्रचूडे ३३ क्षीरसेसागरकालकूटकंकंठप्रचण्डापरवारहृद्ये विद्या रामः
नवद्येमितवैद्यविद्येसिद्धप्रसिद्धेविदुबुद्धिशुद्धे ३४ भावःस्यान्नोभीतिभोजोशभाजो ६३

भूयः श्यामः श्वेतभस्म्भस्महरेशान् केशावासेनेननीतांस्वरूपाद्भूते शोभूभीमभूपांतराः
३५ स्फुरद्विधुदलादिकं कलितकालिसंमालिकं सुनेत्रवनमंजरीभ्रमभ्रमद्भूरिगंग
स्पदं वमद्विषपरंपराभयकरो हि भूषाधरः धराधरसुतावरंप-रमहो भजामो वयं
३६ प्रपन्नपरमापहं वृजनन्दोहमोहापहं जलौघवरधीप्रदं धरवरधियार्थप्रदं ज
रामरणकालिनं भवलाशसंशालिनं गलेवलितकालिकं भुवनपालकंचालकं ३७
भजेम गजचर्मणा प्रकरमुद्धतल्कमर्णाः सुशोभित कटोत्कटं नटितभूरितवं चज्ज
टं चराचरपरंपराहरणाधीरमंधासुरासुरेशः मूर्त्तिकारकं जितमनोजकंतारकं प्र
र येमनवभावनप्रखंचण्डनया हतः प्रकीर्णमणिमंजिरीमुकुटकूटभूताहृतं महे
शभवनंवनं परमसाएनः भाविताविरोधिविविधार्थदं विबुधवंद्यपादेनताः ३९
स्कन्द उवाच इति देवैस्तुतो देवो भगवानुपार्वतीपतिः आविर्बभूवतरसा वृषस्थ

मा॰पु॰ श्चन्द्रशेखरः ४० उवाचवचनंदेवान्ब्रह्मादीन्जातवेदसं इच्छतोभक्तिनम्रासान्मे
घगंभीरनिःस्वनः ४१ ईश्वरउवाच भोभोदेवगणाःसर्वेयदर्थेपरिचिंतया समागताः
६४ स्ततोहंचसंतुष्टःप्रददामिवः ४२ मन्नेत्रप्रभवेनाशुवह्निनाकुरुतक्रतुं आप्याययध्वं
तथाभूतानयध्वंददतोमम ४३ स्कन्दउवाच इत्युक्तासहसाभीमोनेत्रज्वालांभयान
कां ददृशेदीनान्महाभागल्लेलिहानांत्रिलोकिकं ४४ तांज्वालांशिवनेत्रोत्थांदृष्ट्वाचलाः
सुराऽसुराः प्रसादयामासुरपिस्तोत्रेणनेतमस्तकाः ४५ देवाऊचुः अग्निर्वैश्वान
रोवह्निःकृष्णवर्त्माभयानकः प्रभवोविभवश्चैववीतिहोत्रस्तनूनपात् ४६ भक्ष्योभी
मोभीमनेत्रसमुत्थोदेहसंस्थितः त्रैलोक्यदीपकोभानुःस्वर्भानुःसर्वगस्तथा ४७ चि
त्रभानुःशीतहंताशीतसंस्थःकृपाकरः धेनुकेवडवाजन्माजाठरोजठरस्थितः ४८ रामः
यज्ञनेतायज्ञभोक्ताभक्तिगम्योलयंकरः कृपीटयोनिःशोचिष्मान्ज्वलनोजातरूपदः ४९ ६४

जातवेदा वेदसंस्थो ह्याश्रयाशो महाप्रभुः दानवारिर्ज्वलत्केशो मद्गुनो दीनवत्सलः ५०
स्कन्द उवाच अग्नेरेतानि नामानि यः पठेत्प्रयतो नरः सर्वसिद्धिमवाप्नोति शतयज्ञ
फलं लभेत् ५१ मंदाग्निर्येन रोगेवि ग्रस्तु भक्त्या प्रतिपत्तितो नामामृतं पिबेन्नित्यं त्रिवा
रं नियतः शुचिः ५२ मंदाग्नितस्य नश्येत सर्वरोगक्षयस्तथा धन्यो भवति लोकेषु पूत
त्मा नात्र संशयः ५३ स्तूयमानस्ततो वह्निः शान्तात्मा ह्यभवत्क्षणात् ततो देवा महेशा
द्यास्तीर्थमेतत्समाश्रिताः ५४ ततो मुनिः शुभं तीर्थमग्निसंज्ञं स्मृतं त्विदं यत्र स्नात्वा शु
मान् लोकं प्राप्नोति च परं पदं ५५ तस्यैवमभिधानं तु कृत्वा देवाः सवासवाः प्राप्याग्निं
शिवतो विप्र यथास्थानं ययुस्ततः ५६ इति ते कथिता वह्नितीर्थोत्पत्तिः शुभंकरी यां
श्रुत्वा पितरो यांति पूताश्च स्वर्गलोककं ५७ आषाढ्यां चैव द्वादश्यां कार्त्तिक्यां च विशे
षतः तथा मार्गशिरे मासि द्वादश्यां दर्शके पि वा ५८ यः करोत्यग्निपूजां वै स्नानं दानं जपं त

मा०पु० था सयातिपरमाल्लोकान्पुनरावृत्तिदुर्लभान् ५९ चिह्नं तत्र प्रवक्ष्यामि येन तज्ज्ञायते
शुभं उत्सं भवतिहे मन्त्रेत्यष्टधारं महामते ६० गंगाभवतितत्रोष्णायीष्मशीतातिमात्र
६५ तः यस्तत्र मुंचते प्राणान्दिव्यान्लोकान्स गच्छति ६१ कोटिवर्षसहस्राणि विमान
वरमास्थितः अप्सरोगणसंयुक्तो भोगभाग्भवति ध्रुवं ६२ भुक्त्वा भोगं पुनर्मर्त्ये राजा
भवति धार्म्मिकः पुत्रपौत्रैः परिवृतः शत्रुपक्षविवर्जितः ६३ संप्राप्तिपृथिवीमेतां
ससागरवनावृतां अन्ते तद्वैष्णवं धाम संप्राप्नोति न संशयः ६४ एतद्देवपरं सेव्यं तीर्थं
पुण्यतमं स्मृतं तरंति मानुषा यस्माद्घोरसंसारसागरम् ६५ इति स्कान्दे मायाक्षेत्र
कुब्जाम्रकमाहात्म्येऽग्नितीर्थकथनम् ॥ २० ॥ स्कन्द उवाच अथ तीर्थं शृणुष्वा
गवायव्यं तीर्थमुत्तमं कुब्जाम्रके महाभाग सर्वपापभयापहं यत्र वायुस्तपस्तेपे वं रामः
चवर्षसहस्रकं प्राप्तवांश्च तथा तत्र दिक्पालत्वं महायशा २ अस्मिन्कृतोरकोयस्त ६५

पुण्यात्मापितृतारकः दिव्यवर्षसहस्राणिस्वर्गलोकेमहीयते ३ यःकरोतितथास्नं
नंवाजपेयशतस्यच फलंप्राप्नोतिमनुजः स्वल्पमेतद्दशामिते ४ यस्तत्रत्यजतेप्रा
णान्वायव्येविजितेंद्रियः नसभूयोमहाराजजायतेनरलोकके ५ तत्रचिह्नंप्रव
क्ष्यामिवायव्यस्यमहामते तत्राश्वत्थस्यपत्राणिचलंतेवायुतेरिता ६ स्वनंतेचत
थातत्रह्रादृश्यांदृश्यतेमुने अन्यत्तत्रैवविख्यातंवासवंतीर्थमुत्तमं ७ तत्रचिह्नं
प्रवक्ष्यामियेनतज्ज्ञायतेशुभं पदानितत्रदृश्यंतेहस्तिनोवासवस्यतु ८ नित्यमाया
तितत्रैववासवोवस्तुसंवृतः तत्रस्नानेनसंयातिपुरुहूतपुरंशुभं ९ चन्द्रिकेति
समाख्यातानदीपरमपाविनी तत्संगमेनरःस्नात्वाचन्द्रलोकेमहीयते १० तत्रैवग
णपोनामभैरवोभीषणाकृतीः तत्रचिह्नंप्रवक्ष्यामिसिंदूराभातुमृत्तिकाः ११ यस्य
दर्शनमात्रेणनरोयातिपरांगतिं अन्यच्चतीर्थप्रवरंवारुणंवरुणास्पदम् १२

मा०पु० वारुणेनतपस्तप्तंशतंवैदिव्यवर्षकं प्राशंपापमहादेवात्तीर्थेस्मिन्वारुणोवरं १३ उ
पोष्यदशरात्राणिजस्त्यजेतत्रदेहकं सयातिपरमांल्लोकान्यावदाचन्द्रतारकं १४ स
६६ यातिरुद्रसदनंपुनर्जायेतभूमिप यत्कर्मक्रियतेतत्रतत्सर्वंशतसंज्ञकं १५ अ
थान्यत्तेप्रवक्ष्यामिवाराहंतीर्थमुत्तमं यत्रविष्णुःक्रोडरूपीशिलारूपेणसंस्थितः १६
तत्रवैस्नानदानाद्यैर्लभतेपरमंपदं ततोवैउत्तरेभागेधनुषांचचतुःशते १७ सप्त
सामुद्रकंनामतीर्थंविष्णुःसलोकदं अश्वमेधत्रयस्यात्रफलंवैस्नानमात्रतः १८
कुब्जाम्रकेपरंपुण्यंत्रिषुलोकेषुदुर्लभं भाग्येनयस्त्यजेत्प्राणान्नजन्मनाशादिवर्जितः
तत्रचिह्नंप्रवक्ष्यामिसप्तसामुद्रकेमहत् विमलंहितथागांगंदृश्यतेचित्रवन्मुने २०
क्षीरवर्णंकदाचित्तुकदाचित्पीतवर्णकं कदाचिद्दृश्यतेरक्तंतथामारकतप्रभं २१ एते रामः
नीमविधेश्चिह्नैर्ज्ञेयंतीर्थमिदंध्रुवं तत्रस्नानादिनाविप्रलभ्यंतेसर्वसिद्धयः २२ ६६

कुब्जाम्रकादुत्तरतस्त्वषीपर्वतउत्तमे ऋषयसिद्धगंधर्वास्तत्रसन्तिमहामुने २३
नानाविधानिलिंगानितत्रसंतिपराणिवै तस्योत्पत्त्यधरायांहिगंगायापश्चिमेतटे २४
तपोवनेमुनीनांतुयत्रसोमित्रिरुत्तमः भ्रात्राराज्येतथारामेनिहतेदशकंधरे २५ समा
ययौतपस्तप्तुंलक्ष्मणोलक्ष्मणान्वितः तस्मात्स्थलादधोभागेविलमस्तिमहत्तरं २६
तत्रशेषःस्वयंनित्यंवसतेनात्रसंशयः श्वेतवर्णःश्वेतविन्दुःकमलनेत्रःप्रदृश्यते २७
पुण्यात्मभिर्महाभागयेर्गतव्यंहरिप्रिये नारदउवाच लक्ष्मणेनतपस्तप्तंकिम
र्थंतत्रतीर्थके किंध्यानंचफलंतेनप्तुद्धेनपरमात्मना किमर्थंतत्रवसतेवासुकिः
सर्पनायकः २९ एतत्सर्वंसमासेनकथयस्वशिवात्मजः स्कन्दउवाच श्रृणुनारद
वृत्तांतंपापघ्नंसर्वकामदं ३० श्रुत्वापियन्महाभागमुच्यतेसर्वकिल्विषैः पुरारामो
महातेजाःपितुराज्ञांसमाश्रितः ३१ सीतयासहितोभ्रात्रालक्ष्मणेनसमन्वितः ययौ

मा०पु० वैदंडकारण्येनानामुनिगणान्विते ३२ पंचवट्यांमहाभागाल्लक्ष्मणमयीकुटी
६१ कारयामासभगवान्निवासार्थंमहामतिः ३३ तत्रवैवसतस्तस्यरामस्यविदितात्म
नः रावणस्यस्वसातस्यनाम्नाशूर्पणखाययौ ३४ दृष्ट्वातौभ्रातरौतत्रकंदर्पाविवरू
पिणौ कामस्यवशमापन्नाचकमेतत्प्रियंह्यहं ३५ रामंसन्निधिंगत्वाविकरांगीघटोदरी स्व
विहस्यवचनंप्रोचेरामंदशरथात्मजं ३६ भोभोपुरुषशार्दूलभुवनेत्वत्समोनहि
आगच्छत्वंमयासार्द्धंगिरीणांकंदरेषुच ३७ संगमेषुनदीनांचवनांतेषुसमन्तेच
क्रीडांचत्वंमयासार्द्धंयौवनंतेनिवर्त्तते ३८ चतुर्द्दशसहस्राणामधिपौखरदूषणौ
भ्रातरौरामवीर्याढ्यौजनस्थाननिवासिनौ ३९ लंकेश्वरेणप्रहितौभ्रात्रामेहिंसितुंमुनीन्
अन्यथात्वांभक्षयिष्येअनयासहमानुषः ४० इत्युक्तंसहसारामस्तदाभगवतोत्तमउ
वाचविहसन्वाक्यंसौमित्रिंवरयस्वभो ४१ अहंकलत्रवानस्मिसपत्नीकोवरानने रामः ६१

एवमुक्तास्तु रामेण लक्ष्मणं च तथाब्रवीत् ४२ लक्ष्मणोपि विहस्यैनामुत्तरं प्रोक्तवा
न्करु ततः क्रुद्धा सूर्पणखा तान्हंतुमुपचक्रमे ४३ इति तच्चेष्टितं दृष्ट्वा रामो राजीवलो
चनः चकर्त्त नासां कर्णौ च तस्यास्तत्र महामते ४४ रुदंती रुधिरासिक्ता ययौ शीघ्रं ख
राश्रमं खरं च दूषणं चैव आनयामास सैनिकौ ४५ निहतो राक्षसो तेन रामेण विजनस्थ
ले सापि कर्म महद्दृष्ट्वा ययौ लंकां विनासिका ४६ रुधिरप्लुतसर्वांगा जगाद परुषं सदि
मतो सि राक्षसश्रेष्ठ भ्रातरो निहतौ तव ४७ जनस्थाने मनुष्येण स्त्रीसहायेन रावण
खरश्च निहतस्सद्यो दूषणस्त्रिशिरास्तथा ४८ अहं च विकिता तेन कृता लक्ष्मायसंमु
खी स्त्रीरत्नं च त्वदर्थं हि जानेत्तमहमुद्यता ४९ किं करोषि मम भ्रातर्हंतुं त्वां समुपस्थि
तः स्वसुस्तद्रुदितं श्रुत्वा रावणः क्रोधमूर्छितः ५० जगाम सहसा तत्र जनस्थानेम
हामते अहरत्तत्र हेमेन छद्मयित्वा मृगेण तं ५१ रामं राजीवपत्राक्षं सीतां नीत्वा गृहं ययौ

सां॰पु॰ रामोपितन्महाश्चर्यं दृष्ट्वा विस्मयमाययौ ५२ विलपन्प्रययौ भ्रात्रा ऋष्यमूके महागिरौ
सुग्रीवेण तथा शख्यं कृत्वा वैचाग्निसाक्षिकं ५३ हत्वापि वालिनं तत्र स्थापयित्वान्यषास
६८ ने सुग्रीवं च तत्पातेन ससैन्येन हनूमता अन्यैश्च कपिभिः सार्द्धं ययौ लंकां महायशाः
चन्द्रवत्तुमुलं युद्धं नरवानररक्षसां ५५ लंकायां विविधैः शस्त्रैस्तथास्त्रैरुग्रदर्शिभिः नि
कुंभिलाशिलायांतु तप्यमानं महत्तपः ५६ मेघनादं स सौमित्रिर्विषमस्थं महायशाः दं
संछाद्य शरधाराभिर्विभीषणसहायवान् ५७ निजघान महोरस्कं शार्दूल इव कुंजरं
रामोपि कपिभिर्युक्तो हत्वा राक्षसमं विराः ५८ पुत्रान्संबंधिनश्चैव निर्जघान दशाननं
अत्र संस्थापयामास तद्द्वारमनिंदितं ५९ लंकाधिपत्ये विप्रर्षे मंदोदर्यास्तथैव च
इति तद्वै महत्कर्म कृत्वा रामो महायशाः ६० लक्ष्मणश्च महाबाहुर्दृष्ट्वा सर्वान्दिवौकसः राम:
तथा दशरथं चैव पितरं स्वविमानगं ६१ शुद्धिं दृष्ट्वा तु सीताया वह्नौ मानुषविग्रहः ६८

विमानःपुष्पकमारुह्यसविभीषणवानर ६२ सीतयासहितश्चैवयोध्यायांचसमाययौ
तत्रासनेशुभेपित्र्येरामेराज्यंप्रशासति ६३ राजयक्ष्मालक्ष्मणंचजगृहेगृहसंस्थितं
तथाविधंलक्ष्मणंहिरोगग्रस्तंसमीक्ष्यसः ६४ रामोनाममहातेजाश्चिंतयामासराघवः
पप्रच्छचवशिष्ठंवैस्वगुरुंब्रह्मपुत्रकं ६५ केनवैकर्मणाचैमंराजयक्ष्मागृहीतवान्
इतितेसंशयंदेवछिंधिधीरवरप्रभो ६६ इत्युक्तोमुनिराड्विप्रःकथयामासपातकं
इन्द्रजिद्वधजनितंघोररूपंमहत्तरं ६७ यस्मादनेनतपतःशिरश्छिच्छेदलक्ष्मणः यु
द्धाहेविनिहतस्यब्रह्मवंशस्यरक्षसः ६८ तस्मादयंमहातेजाराजरोगग्रयीहितः तपस
पत्तुकुत्राग्रेलक्ष्मणोलक्ष्मिवर्द्धनः ६९ ततोयंभविताशीघ्रंराजयक्ष्माविवर्जितः त्वं
चराममहाबाहोप्रायश्चित्तंतपात्मकं ७० कुरुष्वरावणवधजन्यपापापनुत्तये इति
श्रुत्वामहातेजाविस्मयाविष्टमानसः ७१ पप्रच्छगुरुमासीनंवशिष्ठंवाग्विदांवरम्

मा०पु० श्रीरामउवाच ब्रह्मवंशसमुत्पन्नरावणस्यवधान्मुने ७२ कथंमेपातकंजातंप्रायस्य
दुरितात्मनः गोविप्रहतकस्यापिदेवानांचैवद्रोहिणः ७३ हर्त्तुश्चपरदाराणांपरस्येव
६९ धनादिनां कथंतन्मात्कृपापंलह्वोस्याचाकृत्ववर्तिनः एतन्मेसंशयंछिंधिसर्वज्ञोसि
यतोमुने ७५ इतिस्कान्देमायालेवैकुंठाश्रमकमाहात्म्येलक्ष्मणोपाख्याने०॥
२१ स्कन्दउवाच शृणुराममहाबाहोब्राह्मणानांमहामते माहात्म्यंसर्वपापघ्नंतापत्र
यविनाशनं १ ब्राह्मणाजंगमामूर्त्तिःश्रीविष्णोःपरमात्मनः अतएवहिविख्यातास्ति
तिदेवामहामते २ येषांवैदर्शनात्सद्योनश्यन्तेपापराशयः ब्राह्मणानांचसंचारोयत्र
तिष्ठतिसर्वदा ३ तत्रसर्वाणितीर्थानिवसन्तिनितरांसदा भोजनीयांश्चयत्नेनयद्य
दिच्छन्तितेनते ४ यत्किंचिद्दुर्लभंवस्तुब्राह्मणेभ्योददेत्तुतत् ब्राह्मणानांचसंगत्या
ब्राह्मणानांचपूजनात् ५ तर्पणाद्ब्राह्मणानांचपितॄणांतारणंभवेत् तस्मात्सर्वप्रय रामः
६९

तेनन्नरोब्राह्मणमाश्रयेत् ६ ब्रह्मवीर्य्यसमुत्पन्नोवरजातिषुवाविप्रो सोपिदेवोमहात्मा
विज्ञेयोभवतिस्तभिः ७ ब्राह्मणस्यपदांगुष्ठेदक्षिणेनवपुंगवः सर्वतीर्थानिपुण्या
निवसंतिनिरंतरंसदा ८ यावंतिविप्रपादेषुरजांसिशिरसानरैः धार्यंतिनरशा
र्दूलतावद्वर्षसहस्रकं ९ स्वर्गलोकेवसेन्मर्त्योविमानवरमास्थितः यावंत्यःगणिका क
देहेपतंतिचरणांबुनः १० तावद्वर्षसहस्राणिब्रह्मलोकेमहीयते श्राद्धेचब्राह्मणा
यत्रनसंतिनृपसत्तम ११ पितरश्चैवतेषांचनरकेनिवसत्यलं मूर्खाअपिमहाभा
गाब्राह्मणापुण्यसंचया १२ किंपुनश्चैवविद्वांसोवेदवेदांगपारगाः धन्यास्तेपुरुषा
लोकेब्राह्मणानांचयेप्रिया १३ येविप्रपूजाकामार्थानतेषांपुनरागमः तेसर्वेनिर्ज्जरा
ज्ञेयाब्राह्मणान्प्रणमंतिच १४ विप्रपादोदकंपुण्यंसर्वव्याधिविनाशनं धन्यंवैकीर्त्ति
नंविष्णोःधन्यंब्राह्मणपूजनं १५ विप्रपादोदिकंधन्यंधन्यंगंगाजलंस्मृतं ब्राह्मणानां

मा०पु० प्रसादाद्वै लभंते सर्वसिद्धय: १६ ब्राह्मणानां प्रकोपेन दह्यंते ब्रह्मकोटय अविद्यो
७० पि महाराज नावमान्यो द्विज: सदा १७ अविद्यो वा सविद्यो वा ब्राह्मणो भगवत्तनु सं
सारतापतप्तानां भेषजं ब्राह्मणा विभो १८ यावद्ब्राह्मणपूजास्ति यावद्गंगाधरा जले
यावद्देहमयो घोषस्तावन्नो विशते कलि: १९ ब्राह्मणोस्ति परं तत्त्वं ब्राह्मणोस्ति परं तप
ब्राह्मणोस्ति परा विद्या नास्ति ब्राह्मणत: क्वचित् २० अविद्यं ब्राह्मणं कोपि सविद्यं वा
नराधिप योवमन्यति दुष्टात्मा तस्यार्द्धिर्नश्यति क्षणात् २१ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन नाव
मन्ये द्विजातिकं ब्राह्मणानां प्रकोपेन नहुषोऽजगरतां गत: २२ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन
ब्राह्मणं नैव कोपयेत् वेदलेशोस्ति यत्र श्रीशास्त्रलेशोपि यत्र च २३ तस्य दर्शनमा
त्रेण नश्यंते पापराशय: वेदविन्मानुषो विप्र: सर्वे यत्र प्रगच्छति २४ गच्छति तत्र राम:
निधय: सेवान्यतितरां सद्या यत्रास्ति शास्त्रवेत्ता हि तत्र विष्णु: सनातन: २५ पुराणसं ७०

हिताबक्तायत्रसंचरतेद्विजः तत्रैवसर्वतीर्थानिदेवाःसर्वेप्रतिष्ठिताः २६ ब्रह्महत्या
दिपापानांब्राह्मणदेवनिष्कृतिः गतःपापाश्चमर्त्त्यायेतथाश्चैवगतायुषः २७ द्विषंति
ब्राह्मणांस्तेवैयेबानरकगामिनः आसन्नमरणास्तेयाहतश्रीकाश्चराघव २८ येद्वि
षंतिमहाभागभिषक्कालनसत्तमान् यस्यभाव्यापरासिद्धिर्यस्यभाव्यामहार्थदा २९
यस्यभाव्यंपरंज्ञानंतस्यब्राह्मणसंगतिः तेनतप्तंहुतंतेनतेनजप्तंमहत्तरं ३० पू
जितायेनविप्रेशाःसत्यमेवनराधिप आधिव्याधिभयंनैवभक्त्यायत्रद्विजार्चनं ३१
यथासर्वेषुदेवेषुश्रेष्ठोवैगरुडध्वजः वेदेषुचतथासामशास्त्रेवेदांतउच्यते ३२ पु
रीणांचतथाकाशीक्षेत्राणांपरमंस्थिदं हिमवान्पर्वतश्रेष्ठोयथापशुषुधेनव ३३ त
थासर्वपदार्थेषुब्राह्मणाःपरिकीर्त्तिताः इहचैवपरत्रापिब्राह्मणास्तारकाःस्मृताः ३४
केचिदैहिककर्माणःकेचित्पारस्तुखप्रदा विप्रेतरोमहाभागयदिशास्त्रविशारदः ३५

मा०पु० ब्राह्मणाश्च तथा भूर्व्वस्तस्माच्छ्रेष्ठतमो मतः ब्राह्मणांश्च तथा पूज्य यत्कर्म्म प्रकरोति हि ३६
अपि धानात्कृतमपि सम्पूर्णं स्यादिति स्मृतिः अपृष्ट्वा ब्राह्मणान्नैव स्वयं कर्म्म प्रकुर्व्वति ३७
७१ तत्कर्म्म निःफलं ज्ञेयं मायासेनापि यत्कृतं दंभं करोति विप्रेषु विद्यायां यो नराधमः ३८ स
याति नरकं घोरं यावदाभूतसंप्लवं यो निन्दति महाराज ब्राह्मणान्ब्रह्मतत्परः ३९ कु
लं तस्य क्षयं याति स ततो नरकमाप्नुयात् विद्ययाज्जेति यो विप्रान्स वै नरकमश्नुते ४०
ब्राह्मणार्थं यस्य वित्तं ब्राह्मणार्थं पराक्रमः स एव पुरुषो लोके पुण्यात्मा नात्र संशयः ४१
चाण्डालीष्वपि संजाता ब्राह्मणानां हि वीर्य्यतः तेप्यवध्या महाराज किं तु विद्वान्सुकर्म्मकृत्
पौलस्त्यपुत्रो भगवान्हतार्थे हे त्वया विभो रक्षणार्थं ब्राह्मणानां गवां चैव महामते ४३
अलेपस्यापि ते राम लक्ष्मणस्यापि पातकं लोकानुवृत्त्यैव वशं कर्त्तव्यं पापसंक्षयं ४४ रामः
कुम्भकात्परं सेतुं ब्रह्महत्यानिवारणं नास्ति राघवशार्दूल पृथिव्यां पुण्यदं महत् ४५ ७१

लक्ष्मणेन च गंतव्यं यथा तत्र महीपते ४६ इति स्कान्दे मायाक्षेत्रे कुब्जाम्रकमाहात्म्ये
लक्ष्मणोपाख्याने ब्राह्मणप्रसंवादो द्वाविंशोध्यायः॥२२॥ स्कंद उवाच इत्युक्तो
वै वशिष्ठेन रामो धर्मभृतांवरः कुब्जाम्रके महाक्षेत्रे जगाम च सहानुजः १ नारद उवाच
लक्ष्मणेन तपस्तप्तं कथं कुब्जाम्रके महत् कस्मिन्प्रदेशे भगवान्कानि तीर्थानि तद्वद २
रामेणापि कृतं किं वा कस्मिन्क्षेत्रे कृतं तपः एतत्सर्वं समासेन कृपया वद मे प्रभो ३ स्कं
द उवाच सर्वं ते वच्मि विप्रेश महद्ज्ञानमाधानं लक्ष्मणेन यथा तप्तं ब्रह्महत्यानिवा
रणे ४ रामेणापि परं क्षेत्रे कृतं पापप्रणाशनं भारापनुत्तये भूम्याः प्रार्थितस्य परात्मनः
कृतं दुष्टविनाशस्य रक्षणार्थं भवादृशां श्रीरामस्य महाबाहो लीलामानुषरूपिणः ६
पुराणपापादिकं चैव नैव दोषविकल्पना विशेषतोस्य पापस्य रावणस्य दुरात्मनः ७
गोविप्रहंतुर्विप्रेश मारणे नास्ति यद्यपि पातकं तदपि प्राप्तं लोकचेष्टानुसारिणाम् ८

प्रायश्चित्तं कृतं तेन लक्ष्मणेन च नारद कुब्जाम्रकोत्तरे भागे गव्यूत्यर्द्धे तथार्द्धके ९ क्रोशे
गंगातटे पश्चान्नानामुनिगणान्विते अद्यापि तत्र देशो हि लक्ष्मणस्यास्य तेपतः १०
सर्वद्रूपेण शेषांशो वर्त्तते भगवत्प्रिय शिवमाराधयामास वर्षद्वादशसङ्ख्यया ११
निराहारो महातेजाः शिवसन्यस्तमानसः जजाप परमां विद्यां षडर्णां भक्तितत्परः १२
वाय्वाहारो वर्षशतं शतं पत्रफलाशनः तस्थावेकेन पादेन शिवभक्तो जितेन्द्रियः १३
ततः शिवो महाभाग प्रत्यक्षं तस्य नारद बभूव सहसा तत्र कान्तिव्याप्तदिगन्तरः १४
वृषसंस्थोर्द्धचन्द्रेण संशोभितललाटकः व्याघ्रचर्मपरीधानो व्यालयज्ञोपवीतवान् १५
उमानीतार्द्धवपुषस्त्रिनेत्रो गजकृत्तिधृक् उवाच वचनं तत्र सौमित्रिं शिववत्सलः १६
शिव उवाच साधु साधु महाभाग सौमित्रे नन्दवर्द्धन गतं ते पातकं तेन मत्प्रसादेन ल
क्ष्मणः १७ अस्मिन्स्थले स कृत्वा नान्ब्रह्महत्यात्रिकोटिभिः मुच्यन्ते किमु त्वं शुद्धो मुनि

हिंसकहिंसकः १८ शुद्धस्त्वंसर्वपापेभ्योदेहजेभ्योमहाशय गच्छगच्छस्वकेस्थानेकु
रुराज्यंसुखानिच १९ तवोवैराजयस्मातेदेहतःशुभगेहतः त्वन्नाम्नेदंपुरंख्यातमेतल्ल
सितंचैवभविष्यति २० अहंचभगवान्नित्यंलक्ष्मणेश्वरतांगतः तिष्ठामिभक्तिरोन्नृणां
मतिपुष्कृतिनोतथा २१ स्कन्दउवाच इत्युक्त्वाचततोदत्वालक्ष्मणायवरंतदा तत्रैवां
तर्द्धधेरुद्रोभक्तगम्योदुरासदः २२ सोपिलक्ष्मणनामावैविष्णोरंशोमहात्मनः स्थितवां
स्तत्रसंवाशेनपूर्णोविश्वम्भरस्तुतः २३ तत्रैववामभागेतुशिवोज्ञानमतिःप्रभुः नाम्ना
लक्ष्मेश्वरःख्यातोदर्शनात्सर्वपापहा २४ गंगायाःपश्चिमेतीरेयत्रासिंधूरवर्णिका मू
र्त्तिकावर्त्ततेविप्रतत्रलक्ष्मणकुंडकं २५ तत्रस्नात्वाचजप्त्वाचफलानन्त्यंलभेन्नरः
तस्यवामविभागेतुमुनिकुंडमितिस्मृतं २६ तत्रस्नात्वाशुभांल्लोकान्याप्नोतिपरमंपदं
तत्रविल्लोगंदाविप्रनिहंत्राकुंडचेतसा २७ विल्लुनापह्नवदमनेतत्रास्तिचिह्नितज्जले

मा०पु० इन्द्रकुंडमितिख्यातं तत्रैव भवमोचनम् २८ यत्रेंद्रस्तपसा वृत्रं निजघान महामुने
७३ तस्य वामे महत्तीर्थं वायुकुंडमिति स्मृतं २९ स्नात्वा तत्र महाभाग शत गोदानजं फलं
तस्मिन्नेव स्थले रम्ये नन्दी नाम्नी शिलाशुभा ३० स्पर्शमात्रेण यस्यास्तु मुच्यते सर्वपात
कैः नन्दीकुंडमिति ख्यातं सर्वतीर्थेषु चोत्तमं ३१ तत उत्तरदिग्भागे नाम्ना धर्मधराधरः
धर्मधारेति विख्याता सर्वपापक्षयंकरी ३२ आयाति पर्वतश्रेष्ठाद्भूमौ ख्या धर्मवर्द्धिनी
तस्यां स्नानं नरो भक्त्या वाजपेयफलं लभेत् ३३ धर्मस्थाने महादेवो वर्त्तते लिंगरूपधृक्
यः स्नापयति तल्लिंगं मंडलं भक्तितत्परः ३४ सर्वान्कामानवाप्नोति जलदानेन नारद अ
थान्यत्तत्प्रवक्ष्यामि पीठं परमदुर्लभं ३५ यत्रैकरात्रं लभते सिद्धिं परमदुर्लभं यत्रैकरा
त्रकमात्रं लभते सिद्धिं परमदुर्लभां ३६ माहेश्वरीति विख्याता सर्वसिद्धिप्रदायिनी रामः
यत्र रुद्रः स्वयं साक्षाद्देवैः सन्निहितः सदा ३७ माहेश्वरीति नाम्ना वै कल्पवर्णा महामुने ७३

तस्यैवदर्शनाद्यातिरुद्रलोकंदुरासदं ३८ आनागतीर्थतोविप्रतथाहेमवतीतटं मा
यात्क्षेत्रमिदंख्यातंसर्वक्षेत्रोत्तमोत्तमं ३९ यस्यैकवारमपियोदर्शनंप्रकरोतिहि को
टिजन्मकृतैःपापैर्मुच्यतेनात्रसंशयः ४० धन्यानांवसतिर्यत्रक्षेत्रराजेमहामुने न
तेषांपुनरावृत्तिःकल्पकोटिशतैरपि ४१ अस्यक्षेत्रस्यमाहात्म्यंकोवावर्णयितुंक्षमः
श्रीविष्णोर्यत्रसान्निध्यंईश्वरस्यतथैवच ४२ दक्षादिभिर्मुनिवरैःकृताःक्रतुवरायतः
एतत्क्षेत्रसमंक्षेत्रंत्रिषुलोकेषुदुर्लभं ४३ मृतायत्रमहाभागप्रयांतिपरमंपदं ति
र्यग्योनिगताश्चापितथास्थावरतांगता ४४ प्रयांतिभवनंविष्णोस्त्यक्तदेहामहामत
शृणुविप्रपुरावृत्तंचित्रंपरमकंतथा ४५ यथात्रप्रवरस्थानेरूपव्याघ्रोमहामुने य
यौतुःपरमांसिद्धिंप्राप्तेचापरजन्मनि ४६ इतिहासमिमंश्रुत्वासर्वपापैःप्रमुच्यते
धर्मक्षेत्रेकुरुक्षेत्रेबभूववणिजांवरः ४७ ब्रह्मदत्तइतिख्यातःकुवेरइवचापरः

मा०पु० एकदासमहाभागकंठेधारोप्यड्यकं ४८ सुवर्णमुक्तारत्नानिप्रवलानिचनार
७४ द तीर्थयात्राप्रसंगेनदेवालकुञ्जामकेययौ ४९ व्यापारेश्चकृतंतेनतीर्थयात्राचवै
तथा गतोगेहेद्धस्मदत्तस्तस्यैकोवृषभस्तथा ५० सोर्थाच्चैवपरिभ्रष्टोभूयःकुञ्जामूकं
ययौ देवालयसमीपेतुस्थितवान्कतिचित्समा ५१ निर्माल्यफलपत्राणिभक्षयन्वृषभो
मुने दिनेस्वयंवनंयातिरात्रावायातितत्रवैः ५२ एवंहिवसतस्तस्यतत्रदेवगृहाद्बहिः
व्याघ्रश्चैकोरिपुर्जातोदृष्ट्वापुष्टशरीरकं ५३ तत्प्रसंगाच्चतत्रैवसमायातिघांसया जि
एवंतयोर्महान्वैरंबभूवमुनिपुंगव ५४ वृषभःसोपिपुष्टांगोनतंगणयतिक्वचं
तीक्ष्णश्रृंगोमहोच्चैवेककुद्मान्दृढविक्रमः ५५ सहसासोपिव्याघ्रश्चवृषभंनजिघांसति
एकदामुनिशार्दूलगतोरण्येमहावृष ५६ तृणानिखादितुंविप्रनिर्जनेतिभयंकरे राम:
महावराहसंछन्नेसरीसृपनिषेविते ५७ व्याघ्रचर्क्षशताकीर्णेदुर्गमेखड्गसेविते ७४

तयायुद्धंसमभवन्महद्वृषभव्याघ्रयोः ५८ वृषश्चतंमहाभागशृंगाभ्यांव्याघ्रकंतदा
दृधारश्चतथाव्याघ्रमोचिक्षेपप्रबलंखलु ५९ उत्थायसहसासोपिवृषंकष्टाज्जघानह
सोपिसिंहोमहातेजाविद्धोराद्वृषभेणह ६० ममारचमहाभागतस्मात्कुब्जाम्रकेवने
अवन्तीविषयेतौचकुब्जाम्रमिनिवैभवात् ६१ पितापुत्रौराजपुत्रौवभूवतुरनिन्दितौ
पूर्वजन्मविरोधेनजातौतत्रविरोधिनौ ६२ वृषोराजावभूवाथसिंहोवैराजपुत्रकः
एकपुत्रस्तदाराजाकिंचित्पुत्रंनभाषते ६३ सोपिराजाकुमारस्यराज्ञोनंनचपश्यति
प्रजायाश्चानुरोधेनकुमारंचजिघांसति ६४ राजास्मरतिवृत्तांतंपूर्वजन्मभवंखलु
इतीतयोर्महाभागदैवयोगात्स्मृन्मतिः ६५ कुब्जाम्रकंमहातीर्थंगंतुंराज्ञोमहात्मनः
सकुमारोमहाराज्ञोनिजगामपदैर्युतः ६६ ययौहिमाद्रिनिकटेमायापुर्यांमहामते
यावत्सविशतेराजाकुब्जाम्रेसेत्रउत्तमे ६७ नानामुनिगणाकीर्णेदेवगंधर्वसेविते

मा०पु तावत्तस्मारपुत्रोपिवृत्तान्तंपूर्वजन्मजं ६८ वैरस्यकारणंस्वस्यराज्ञश्चैवमहामते
७५ तस्मिन्नेवक्षणेतौचनिर्वैरौहिबभूवतुः ६९ क्षेत्रस्यास्यप्रभावेनमुग्धौचैवतथामुने
तत्रैवस्थितवंतौच किंचित्कालंमहामतीः ७० कालेनक्षयमापन्नौयत्रगत्वानशोचति
इतिवैरस्यमाश्चर्य्यंमृगेन्द्रवृषयोर्वने ७१ तिर्य्यग्योनिप्रगंतव्यौमूढयोर्वद्धवैरयोः
राज्यंचैवतथाप्राप्तंमोक्षश्चापरयन्मुनि ७२ कुष्ठान्धकेमूलोविप्रविप्रहत्यायुतोपिवा
मोक्षंप्राप्नोतिसंततंकुष्टीवामृतसंततिः ७३ अन्यान्यच्चात्रपरमंतीर्थंवाराहसंज्ञितं
धरण्यायत्रनियतंसंस्कृतोभगवानज ७४ तस्मादिदंपरंक्षेत्रंवाराहंनामविश्रुतम्
यत्रब्रह्मादयोदेवास्तपस्तेपुःसुदारुणं ७५ वाराहतीर्थमहिमाकेनवर्णयितुंक्षमः
तत्रैकापरमामूर्तिःशिलारूपामहात्मनः ७६ तच्छिलास्पर्शनाद्देवविष्णुलोकेवसेच्चिरं ...मः
स्वर्ण्यपुत्रीनदीतत्रसमाख्यातिमहामते ७७ गालवेनपुरास्वर्ण्यःसमाराधितईश्वरः ७५

प्रसन्नश्चाब्रुवीत्सूर्यौवरंवरयगालव: ७८ सोब्रवीद्देहिभगवंस्तवपुत्रीतुयास्मृता
यमुनेतिसमाख्यातानदीपरमपावनी ७९ सासमायातुसततंगंगायांसंगताभवेत्
तीर्थराजप्रयागाख्यसमंतीर्थंभवत्विति ८० अत्रस्नास्यंतियेमर्त्यास्तेप्रयांतुपरंपदं
तथचात्रस्थितिंचास्तुसर्वतीर्थेषुचोत्तमे ८१ सूर्यस्थापितयेत्युक्त्वाददौवरमनुत्तमं
यमुनाचमहाभागकालयाचात्रसंस्थिता ८२ तस्यास्तुसंगमेपुण्येप्रयागात्कोटिसङ्गुके
स्नात्वातत्रनरोभक्त्याशिवसायुज्यमाप्नुयात् ८३ तत्रैवसूर्यकुंडाख्यंतीर्थंपरमपावनं
ततउत्तरवायव्येशिवोयज्ञेश्वरःप्रभुः ८४ विष्णुनास्थापितोयत्रयज्ञार्थोविघ्ननाशने
यत्रविष्णुश्चक्ररूपीतत्रैवेदंलिंगमुत्तमं ८५ इदंपरमकंपीठंसर्वसिद्धिकरंनृणाम्
यत्रार्च्चयासकृदपिलभतेयद्यदिच्छति ८६ तस्यवामप्रदेशेहिशिलाविष्णुकलेवरा
यस्यांकृतेहृषीकेशस्त्रेतायांभरतोहरिः ८७ द्वापरेवामनोदेवोभूयश्चभरतःकलौ

मा०पु० तस्यसंदर्शनादेवमहापातककोटय: ८८ नश्यन्तिब्राह्मणश्रेष्ठसिध्यंतिसर्वसिद्धय:
७६ एतन्नाम्नैवसकलंप्राप्नोतिनिजवांछितं ८९ इतितेकथितंदेवमाहात्म्यंजगतीशितु:
हृषीकेशाश्रमेपुण्येयथारेभ्योह्यनुग्रहं ९० कुब्जाम्रकस्यमाहात्म्यंय:शृणोतिमहामते
सोपिवैकुंठनिलयेयातिब्रह्मसनातनं ९१ यइदंपठतेनित्यंमहापातकनाशनम् मा
द्तेत्रिदिव:सार्द्धंपितृभि:सहनारद ९२ अस्यक्षेत्रस्यमहिमावक्तुंकेनापिशक्यते सं
क्षेपेणमयाख्यातंपापघ्नंसर्वकामदं ९३ यइदंपठतेश्राद्धेशृणोतिचमहामते तारिता:
पितरस्तेनसत्यमेवनसंशय: ९४ इतिश्री[illegible]स्कन्दपुरा[illegible]केदारखंडेमायापुर्यांतर्गतकुब्जाम्र
कमाहात्म्ये[illegible]लक्ष्मणोपाख्यानेत्रिविंशोध्याय:॥२३॥मायापुरीमाहात्म्यंसमाप्तम्

राम:
७६